

egregius, et in sacris litteris (21) apprime eruditus (22). Historiæ scribendæ Gregorio VII pontifice (23) sed anno demum 1076 accessisse (24) videtur, viris præcipuis non ignotus (25), rerum quas enarrat bene gnarus et subsidiis amplis instructus. In parte libri priore (26) usque ad an. 1075 Chronica Bernoldi, anno 1073 composita et abinde passim continuata (27), exscripta offendimus, et anno 1076 Bernoldus reliquitur. Cumque Bertholdus a parte Gregorii VII et Rudolphi contra Henricum IV staret (28), acta publica a summo pontifice et conciliis ejus (29) emissa diligenter in usum suum convertit, tantamque eis fidem habuit, ut sæpissime res a Gregorio in epistolis ad Henricum regem, ad Germanos et episcopos Germaniæ Italiæve (30) relatas, eisdem verbis in narratione sua reciperet. Henrici etiam epistolas Gregorio scriptas legit, et documentis quoque quæ hodie non amplius supersunt

usus est. In rebus juris publici et canonici diducandis scripta partis pontificiæ adhibuit. Annis 1076-1080 alius plane a Bernoldo (31), easdem res aliter narrat (32), et in universum secundum ordinem temporis procedit (33).

Sermonem Bertholdi non multum laudaveris. Ipse sententiam interdum non absolvit, sed in media hæret (34); accusativos absolutos (35) loco ablativorum, deponens vi passiva (36), *tacere* cum duplici accusativo (37), et voces *theutonizare* (38) loco *Theutonice sonare, returnare* (39) pro *reverti, quamvis* (40) pro *cito* usurpat.

Adnotationes ab Ussermanno textui subjectas, ubicunque lectoribus nostris utilitatem aliquam afferre posse videbantur, servavi, haud pauca in compendium redegi, plurimas, utpote in volumine quo Lambertum, Brunonem et Bernoldum una exhibemus minus necessarias, reseculi.

BERTHOLDI ANNALES.

Herimannus (41), qui et heros magnus, etc. *Vitam hanc seu elogium dedimus in Proæmiis ad Herimannum Contractum, Patrologiæ tom. CXLIII, col. 25.*

Conventus (42) ab imperatore Mogontiæ factus est, in quo Gebhardus Aureatensis ¹ episcopus, electus ab episcopis Romamque missus, ibique honorifice susceptus, in sequente ² quadragesima in cœna Domini 154^{aa} papa ordinatus, Victoris secundi nomen accepit.

MLV.

Imperator natalem Domini Goslare celebravit, ac

VARIÆ LECTIONES.

¹ Eiestetensium 3. ² sequenti 3. ³ et pascha 1. 2. ⁴ sanctæ 3. ⁵ florentiis 1. ⁶ Eodem — delati desunt 1. 2. ⁷ ita 3. Picientibus correxerunt Urstisus et Ussermann, sed vel de Pisanis sermo esse posset.

NOTÆ.

(21) Etymologiæ etiam indulsit; an. 1077, vocem *C* *gravo* a *gravitate* morum derivans.

(22) Bernoldi Chron. an. 1088, et Neerol. Idus Martii.

(23) An. 1077, scribit: *Domnus apostolicus* (Gregorius) *ut est non minimæ compassionis*, etc.

(24) Nam anno 1056 scribit: *Henricus IV, filius Heinrici, regnat annos xx.*

(25) Henricum IV Augiæ an. 1074 viderit: legatos quoque papæ et principes partis Rudolphi, Constantiensem, Aquileiensem et alios noverit.

(26) Sive librum ab an. 1054 incepisse, sive eam quoque Chronicam, quæ ex Herimanno et Bernoldo excerpta supra, pag. 265, Sangallensis codicis titulo ornatur, a Bertholdo profectam esse statuas, quod pro certo affirmari nequit.

(27) V. locos minori littera expressos. Bernoldi textum qualem in autographo legimus, consuluit; imo vel ad litteram retinuit; e. g. an. 1075 *Argentoracum*, et cum constanter cum Bernoldo *Symoniaicus* scriberet, loco uno item cum Bernoldo *Sinoniaicus* recepit.

(28) Post depositionem Henrici sub vocabulo *regis Rudolfum* intelligit; *Fridericum*, ab Henrico Sueviæ *ducem* constitutum, an. 1079, *comitem* vocat.

(29) e. g. concilium Romanum II, an. 1075, 107.

(30) e. g. Moguntinum, Constantiensem, Babenbergensem, Aquileiensem.

(31) e. g. quæ Bernoldus de Kadala refert, apud nostrum desunt.

(32) e. g. an. 1076 eadem Godefridi ducis, cujus culpam Bernoldus coquo, Bertholdus militi cuidam

deinde expeditionem in Italiam paravit, et ¹ diem sanctæ ² Paschæ Mantuæ egit; diem autem Pentecostes Florentiæ ³, ibique coram eo a domno papæ generali synodo habita, multa correctæ sunt (43). Imperator Adalbertum, capitali sententiæ adjudicatum, per interventum episcoporum dimisit. Eodem tempore 50 aut eo amplius armati milites a Normannia latenter per mare transeunt, Nordmannia contra imperatorem auxilium præbere cupientes, a Picientibus ⁴ civibus capti, atque ad imperatorem delati.

tribuit, verbis apud Bernoldum rudioribus; an. 1077, pugnae apud Strowi diversum eventum referunt.

(33) An. 1078 exeunte, nexu rerum ductus, Eigilberti in cathedram Trevirensis elevationem refert, quæ nonnisi mense Januarii sequentis contigit.

(34) An. 1076, p. 33, lin. 3, edit. Usserm.

(35) An. 1077 et 1078.

(36) An. 1077, *præstolatos*.

(37) An. 1079.

(38) An. 1079.

(39) *Ibid.*

(40) *Ibid.*

(41) In margine codicis membranacei regii Berolinensis inter mss. Latina in folio n. 307 signati, qui Herimanni Contracti librum de indagacionibus cordis et rebus occultis astronomiæ manu sæculi XIII exaratum exhibet, hæc fabula legitur: « De isto Herimanno legitur in historia quia sit filius regis [regis *codex*] et regine scilicet Tratie; a cujus matre pregnante quesitum divinitus, utrum magis vellet habere filium contractum et turpissimum aut insipientem et speciosum forma præ filiis hominum; quæ fertur respondiisse se malle turpem et sapientem habere quam pulcherrimum et insipientissimum. Natus est enim iste Herimannus secundum sue matris optatum; scilicet gibosus ante et retro et contractus, claudens. Qui rogatu cujusdam suam ei in hoc opusculo compositionem ascolabii edocet; premittit autem præmium suum. »

(42) Hæc ex Bernoldo fluxisse videntur, cujus hęc loco textus post annum 091 m. est.

(43) Labb. Concil. t. X, p. 1079.

Imperator Ottonem Novariensem * episcopum Constantinopolim misit. Uli pro Michahela nuper defuncto quandam feminam ⁹, totius regni monarchiam tenentem invenit; quæ illum sequenti anno, suis etiam legatis adjunctis, amicitiam pactumque confirmandum imperatori remisit.

[XVII, (44)] Beatrix imperatori ad deditioem veniens, causa mariti sui, quanquam data fide, captiva ducta ¹⁰ tenetur, filiusque ejus puer Bonifacius hac rause venire veretur. Sed non multis interpositis diebus, cum imperator ibidem moraretur, idem puer moritur.

Gebehardus Ratisponensis episcopus, et Welf ¹¹ dux licentiam repatriandi ab imperatore ¹² impetraverant, militesque eorum ¹³, eis ¹⁴ ut aiunt ignorantibus, contra imperatorem conjuraverunt. Quo ¹⁵ B tempore Welf dux, suis et omni populo flebili admodum morte præventus, et ¹⁶ voto sanctæ monachæ vitæ Deo revera se initiando dedicatus, apud Altorfense cænobium sepultus est. Arnoldus ¹⁷ episcopus Nemetensis ¹⁸ moritur ¹⁹.

MLVI.

Imperator de Italia per Bajoariam ²⁰ rediens, natalem Domini apud castrum Turegum ²¹ celebravit, ibique Ottonis marchionis filiam æquivoco suo filio desponsavit.

Gebehardus Ratisponensis episcopus ²², ab imperatore de conjuratione contra se facta victus, primum ²³ in castro Ulflingino (45), dein in Stofola (46) per aliquod tempus sub ²⁴ custodia tenetur ²⁵. Gotifridus dux imperatori ad deditioem venit ²⁶.

Conradus ²⁷ ab imperatore Nemeti pro Arnolto C episcopo substituitur.

Herimannus Agrippinæ urbis ²⁸ archiepiscopus obiit; pro quo ²⁹ Anno ³⁰, Goslare prius ³¹ [XVIII ³²] præpositus, in archipræsulatum successit. Imperator diem sanctum Paschæ ³³..... celebravit.

Eodem ³⁴ anno Sclavi ³⁵ qui Liutici dicuntur, terminos Saxonum insectantes ³⁶, quam plurimos eorum principes cum Wilhelmo marchione peremerunt. Heinricus ³⁷ imperator domno apostolico ad se ³⁸ tempore autumnali invitato, cum in Saxonia in ³⁹ Bothfeldino commoraretur, morbo ingravescente infirmatus ⁴⁰ et bona conversione pœnitentia et confessione purissima præmunitus, omnibus debitoribus suis ex corde dimisit; et totum quod non bene acquisivit, et his qui presentes aderant reddidit; qui autem non aderant, his per imperatricem et filium ut redderetur nominatim solertissime disposuit; et sic totam spem in Deo ponens, o utinam feliciter! 3. Non. Octobris obiit, anno ætatis suæ 39, regni vero 18, imperii autem ⁴¹ 10 ⁴², indictione 10. Qui inde asportatus Nemetumque ⁴³ translatus, in ecclesia sanctæ Mariæ, quam ipse construxerat, adhuc imperfecta, juxta patrem et matrem ⁴⁴ sepultus est ⁴⁵ a domno papa. Filius autem ejus Heinricus quartus ⁴⁶ septimum ætatis annum habens, pro eo regni jura suscipiens, a primoribus matri imperatrici ad ⁴⁷ educandum est commendatus. Fames ⁴⁸ multas provincias afflixit.

Heinricus ⁴⁹ quartus, filius Heinrici, regnavit annos 20, ab Augusto nonagesimus.

MLVII.

Heinricus rex natalem Domini Ratisponæ celebravit. Septimo ⁵⁰ Kalend. Maias immensitas nivis et pruinae magnam partem vinearum perdidit.

Romæ ⁵¹ Victor II decessit; in ejus locum Fridericus, frater Gotefridi ducis, dudum beati Leonis papæ archidiaconus, tunc autem temporis monasterii sancti Benedicti abbas, 155us papa ordinatus, Stephanus nonus ⁵² est nominatus.

Otho dux Alemannorum obiit; cujus ducatum Rudolfus ⁵³ accepit.

VARIÆ LECTIONES.

⁸ neovariensem 1°. neofariensem 2. ⁹ Hic *Uss.* adnotat: Non Zoe erat, ut habet Gottwicensis, jam anno priore defuncta, sed ejus soror Theodora, quæ anno sequente mortua Michaelen Stratioticum non antecessorem, sed successorem habuit. Sed in apographo codicis Gottwicensis Vindobonensis ejusmodi notitiæ vestigium nullum. ¹⁰ c. d. desunt 3. ¹¹ Welfus 3. bis ¹² ita 1. 1°. 2. 2^b. italia 3. ¹³ illorum 2. ¹⁴ eis 3. ¹⁵ Eo 1°. 2. ¹⁶ et — dedicatus desunt 3. ¹⁷ Arnortus 3. Arnold 2. ¹⁸ Metensis 3. ¹⁹ et Chounradus ei successit *perperam addunt* 1. 2. *ex mox sequentibus* ²⁰ p. b. desunt 1°. 2. ²¹ D. Turegi 1°. 2. ²² e. ab i. desunt 1°. 2. ²³ p. i. c. U. d. i. S. desunt 1°. 2. ²⁴ in 1°. 2. ²⁵ tenebatur 1°. 2. ²⁶ G. d. i. a. d. v. desunt 3. ²⁷ C. — substituitur desunt 1°. 2. ²⁸ Coloniensis 1°. 2. ²⁹ o. Cui 1°. 2. ³⁰ hanno 3. bis. ³¹ goslarensis præpositus successit 1. 2. ³² numerus in 1°. paulo inferius e latere confessionis Heinrici scribitur ³³ Scriptores quandoque locorum, ubi reges festa celebrabant, ignari, spatium vacuum reliquerunt. Hic ex Lamberto Padelbrunna supplenda est. *USS.* ³⁴ Eodem — peremerunt. Heinricus desunt 1°. 2. ³⁵ Sclavi 3. ³⁶ an infestantes? ³⁷ deest 1°. 2. ³⁸ se in germaniam i. 1°. 2. ³⁹ apud bothfeldin moraretur 1°. (bothfeldin) 2. ⁴⁰ et bona usque 3. Non. Octobris desunt 3. *perperam omissa, dum certe dies obitus a Bertholdo adnotatus est.* ⁴¹ deest 3. ⁴² 15. 5. ⁴³ nemetim in 1°. 2. ⁴⁴ p. matremque 3. ⁴⁵ sepultus, et filius ejus 3. ⁴⁶ quartus jam a patre rex factus (ex Bernoldo) tunc septennis, a primoribus regni matri imperatrici ad e. c. cum matre cœpit regnare (ex Bernoldo) 1°. 2. ⁴⁷ deest 1°. ⁴⁸ F. m. p. a. desunt 3. ⁴⁹ H. q. f. H. r. a. XX. ab A. n. desunt 3. ab A. n. desunt 2. ⁵⁰ Septimo — perdidit desunt 1°. 2. ⁵¹ *Horum loco 1° et 2. quedam ex Bernoldo transcripserunt: Romæ Victor II (154us addit 1°.) decessit. Post hunc Fridericus frater Gotifridi ducis dudum beatæ memoriæ Leonis papæ archicapellanus, ex clerico monachus factus, postea abbas in Monte Cassino promotus, Stephanus IX, nomen adeptus, papa 155us præfuit novem mensibus.* ⁵² VIII. 3. ⁵³ Rodolphus 1°.

NOTÆ.

(44) Annus hic Heinrici regnantis die 4 Junii inchoatur. Numerus in apographo Vindobonensi ad sequenti anno referri videtur; in Murensi loco hic indicato habetur.

(45) Wulflingen in Thurgovia infra Vitodurum-
Uss.

(46) Duplex hujus nominis arx in Hegovia in confiniis montis Duellii, Stofelen dicta. *Uss.*

Hoc anno lapides miræ magnitudinis, mixti gramine, de cælo ceciderunt, et nonnulli hominum fulmine perierunt.

MLVIII^{us}.

[III.] Romæ Stephanus papa obiit. Romani autem accepta pecunia quendam Johannem (47) contra canones elegerunt, qui sine consecratione per aliquot dies sedens, a Godefride duce expellitur, atque Florentinæ civitatis episcopus 156us papa constitutus, Nicolaus secundus est vocatus.

Eodem tempore Henricus Augustensis episcopus apud imperatricem summum consilii locum habuit; quod nonnullis regni principibus, ejus insolentiam non ferentibus, multum displicuit.

MLIX.

[IV.] Hoc anno magna mortalitas hominum et pestis pecorum facta est. Orto inter Mediolanenses et Ticinenses bello, multi ex utraque parte ceciderunt. Roudolfus Alemannorum dux, Mahthildam, Henrici regis sororem, duxit uxorem.

Fuldus Eberhardus abbas decessit, cui Sigefridus successit.

Andreas Pannoniæ rex, cum prius pacem pactumque per legatos cum Henrico rege confirmasset, etiam sororem ejus minorem Juditham filio suo Salomoni adhuc puero sponsam obtinuit. Fridericus et fratres ejus de Glicheberga Henrico regi rebellant, et post ea illi ad deditonem veniunt.

MLX.

Henricus Galliarum rex obiit, et filius ejus Philippus adhuc puer (48) regnum cum matre gubernandum suscepit.

Liudgaldus Mogontinus archiepiscopus decessit (49); cui Sigefridus Fuldensis abbas successit.

Chounradus Nemetensis episcopus moritur, in cujus locum Einhardus Augustensis præpositus promovetur. Mahthilt soror regis (50) obiit.

Henricus Palatinus comes in amentiam versus, cum sub specie religionis quasi seculum derelinquens, in monasterium Epstirnacha se contulisset, inde abstractus, conjugem suam occidit.

Et hoc anno, sicut in priori, mortalitas multos extinxit. Hyems satis dura et nivosa, et plus solito proluxa, frumenti viniq; maximum attulit damnum.

Codices 1us, 2us.

In Ungaria quidam Belofratrem suum Andream regem jam grandævum regno expulit, et usque ad mortem perduxit. Hic Andreas a fratre nimis injuriatus, tandem febre pulsatus omnes thesauros suos in castrum Medelekka, nec non et filium suum Heinrico regi per Tiedbaldum comitem transmisit.

Codex 3.

Andreas rex Pannoniarum, cum a fratre suo regnum sibi circumquaque vastante multas injurias perpassus fuisset, tandem febre pulsatus omnes thesauros suos in castrum Medilhecka, nec non et filium suum Heinrico regi per Tiedbaldum comitem transmisit.

MLXI^{us}.

[VI.] Magna fames multos consumpsit. Geberhardus (52) Ratisponensis episcopus obiit, cui Otto successit.

Chounradus, qui Carantanis solo nomine ducis præfuit, moriens locum dedit; cujus ducatum Berhtoldus comes Suevigena accepit.

Romæ Nicolao papa defuncto, Romani coronam et alia munera Henrico regi transmiserunt, eum-

VARIÆ LECTIONES.

⁴⁷ et n. h. f. p. *desunt* 1us, 2us. ⁴⁸ numerus *deest* 3. *quæ sequuntur in* 1us. et 2. *omissa sunt, eorumque loco quædam ex Bernoldo descripta habentur*: Romæ post Stephanum quidam Benedictus contra canones privata quorundam gratia electus, sine consecratione mensibus septem præfuit æcclesie. Qui a Godefride duce expulsus, atque Gerardus Florentiæ episcopus [Burgundus natione *glossa sæc* XIV.], secundus Nicolaus vocatus, papa 156us præfuit annis fere tribus. Qui constituit, ut qui tunc a symoniacis essent promoti, ministerio suo permitterentur uti. Deinceps autem quicumque ab eis ordinarentur, nichil tali promotione lucrarentur. Hunc etiam papam Petrus Damiani, piæ memoriæ Ostiensis episcopus, ad corrigendam juxta canones clericorum incontinentiam provocavit. Eodem — displicuit *desunt* 1us, 2us. et p. p. *desunt* 1us, 2us. ⁴⁹ Seditio inter M. et T. facta est, et ibi plures bello ceciderunt 1us, 2us. ⁵⁰ *deest* 1us, 2us. ⁵¹ Mahthildam *Ann. Engelberg.* ⁵² *deest* 1us, 2us. ⁵³ et 1us, 2us. ⁵⁴ *deest* 3. ⁵⁵ *deest* 3. ⁵⁶ *deest* 3. ⁵⁷ Ippoldus 1us, Ippaldus 2us. ⁵⁸ obiit 1us, 2us. ⁵⁹ obiit 1us, 2us. ⁶⁰ A. p. *desunt* 3. ⁶¹ substituitur 1us, 2us. ⁶² Mathildas 3, Mahthilt uxor ducis Roudolfi obiit 1us, 2us. ⁶³ ephirnacha 3. ⁶⁴ Et — extinxit in 1us, 2us. ⁶⁵ post Mahthildis obitum leguntur. Hyems — damnum *desunt* 1us, 2us. ⁶⁶ medeleka 1us, medelekka 2us. ⁶⁷ numerus *deest* 1us. ⁶⁸ occidit 1us, 2us. ⁶⁹ et O. ei s. 1us, 2us. ⁷⁰ carentanis 1us, 2us. ⁷¹ *deest* 1us. ⁷² moritur 1us, 2us. ⁷³ bertholdus 1us, 2us. ⁷⁴ *deest* 3. ⁷⁵ suscepit 1us, 2us. ⁷⁶ Hæc in 1us, 2us. *ad Bernoldi textum exprimuntur*: Romæ Nicolao papa defuncto 6. Kal. Aug. Romani regi Henrico coronam et alia munera mittentes, eumque de summi pontificis electione interpellaverunt. Qui generali concilio Basileæ habito, imposita corona a Romanis transmissa, patricius Romanorum est appellatus. Deinde communi omnium consilio Romanorumque legatis eligentibus, Chadalous Parmensis episcopus 7. Kal. Nov. papa multis præmiis quibusdam ut aiunt datis, symoniace eligitur et Honorius appellatur, papatum numquam possessurus; sed 27^a die ante istius promotionem Lucensis episcopus nomine Anshelmus, a Nortmannis et quibusdam Romanis papa 157us ordinatus et Alexander vocatus, sedit annos 12.

NOTÆ.

(47) Joannes Velitrensis episcopus sub nomine Benedicti X, de quo B. Petrus Damiani, t. I Opp., l. III, epist. 4, et Leo Ostiens. l. III, c. 15. Uss.
(48) Philippus I tunc octo annorum. Uss.
(49) VIII II. Dec. teste Necrologio Fuldensi.

(50) Uxor Rudolphi ducis. Uss.
(51) Melk in Austria.
(52) Hic Conradi II imp. frater anno priore decessit. Uss

que pro eligendo summo pontifice interpellaverunt. A stolico sibi usurpato, ad finem vitæ infelicitè perdurans.)

Qui ad se convocatis omnibus Italiæ episcopis, generaliter conventu Basileæ habito, eadem imposita corona patritius Romanorum appellatus est. Deinde cum communi consilio omnium Parmensem episcopum, multis ⁸⁵ præmiis quibusdam, ut aiunt, datis, Symoniace summum Romanæ Ecclesiæ elegit pontificem. Interim dum hæc aguntur, Anshelmus episcopus de Luca, quibusdam Romanis faventibus, apostolicam sedem sibi usurpavit ⁸⁶.

Burchardus ⁸⁷ et Wezil de Zolorin occiduntur. Ecclesia Nemetensis dedicatur.

MLXII.

His temporibus ⁸⁸ Agna imperatrix, depositis regalibus vestimentis sacro velamine circumdata ⁸⁹, sese ⁹⁰ Christo dedicavit, in oppidum Fructuariam ⁹¹ (55) se contulit. 6. ⁹² Idus Februarii terræmotus, fulgura et tonitrua facta sunt. Pestilentia et mortalitas subsequuta, multos extinxit ⁹³. Heinricus rex apud Trajectum, Frisiæ urbem ⁹⁴, diem Paschæ cum matre imperatrice egit.

Hiis diebus Anno ⁹⁵ Agrippinæ Coloniz ⁹⁶ archiepiscopus, annitentibus quibusdam regni principibus, Heinricum regem cum lancea et aliis imperii ⁹⁷ insignibus a matre imperatrice vi arripuit, secumque Coloniam adduxit ⁹⁸.

Parmensis episcopus, dudum electus, Romam consecrandus adiit; cui cum Romani armati occurrerent ingressumque prohiberent, multitudo illorum a militibus ejus et occiduntur et in Tiberi submerguntur, cæteri fugantur.

(Codd. 1. 2. [anno 1061.] Parmensis vero collecta undecumque grandi militia, vi destinavit cathedram invadere, et ad urbem Romam sic perveniens, non permissus est a Romanis intrare; unde magna cædes ibidem peracta est. Et sic non sine victoria cruenta multis Romanis interfectis ad Parmam suam tristis regressus est, solo nomine apo-

MLXIII ⁹⁹.

Tempore veris, medio mense Aprilis, per quatuor dies hyems sæva, ventosa et nivosa, aves et pecora frigore extinxit, arborum ¹⁰⁰ et vinearum maximam quoque partem perdidit.

Engilhardus ¹⁰¹ episcopus de Magdiburg obiit, cui frater Coloniensis archiepiscopi Werinhardus ¹⁰² successit. *Heinricus Augustensis episcopus obiit*, cui *Imbrico* ¹⁰³ Mogontiensis canonicus successit ¹⁰⁴.

Eodem anno quædam mulier juxta Constantiam infantem duo capita nec non et cætera membra ad usque clunes duplicia habentem peperit.

MLXIV.

B Heinricus rex natalem Domini Coloniz celebravit, diem Paschæ ¹⁰⁵ autem Leodii ¹⁰⁶. Synodus Mantuz.

MLXV.

Heinricus rex natalem Domini Goslare ¹⁰⁷, diem autem Paschæ Wormatiæ celebravit. *Domus* ¹⁰⁸ *regalis Goslari concremata est* ¹⁰⁹; quod et factum est in ¹¹⁰ 6. Kal. Aprilis, *indictione 3. Et ibidem accinctus est gladio, anno regni sui 9* ¹¹¹ *ætatis autem suæ 14, et dux Gotifridus scutarius ejus eligebatur.*

Pataviensis episcopus obiit, cui Altmannus imperatricis capellanus successit. Hoc tempore Sigifridus Mogontiensis archiepiscopus, Wilhelmus ¹¹² *Trajectensis episcopus, et Guntharius Babinbergensis episcopus, Otto Ratisponensis episcopus, cum magno* ¹¹³ *apparatu et comitatu Jerusalem proficiscentes, in eo itinere a paganis multa sunt perpassi. Nam et bellum cum eis inire sunt coacti. In eadem via Guntharius obiit, cui Ricimannus Symoniace successit.*

MLXVI.

Multi ¹¹⁴ nobiles civili bello perierunt. Heinricus rex natalem Domini ¹¹⁵, Pascha autem apud Trajectum egit.

VARIÆ LECTIONES.

⁸⁵ m. p. q. u. a. d. s. *desunt* 3. ⁸⁶ *hic 1' et 2 inserunt quædam de Parmensi episcopo infra sistenda: Parmensis — perdurans. Tum ex Bernoldo addunt: Hic Alexander doctor catholicus, satis strenue symoniacam heresim destruxit, et ministris altaris cum conjugibus coire juxta canonum statuta cum excommunicatione interdixit, ipsosque laicos clericorum aperte incontinentium officia audire per pannum (bannum 2.) prohibuit, et sic illorum incontinentiam satis prudenter refrenavit. Hujus autem constitutionis maxime auctor fuit Hildebrandus, tunc Romanæ ecclesiæ archidiaconus, hereticis maxime infestus.* ⁸⁷ Burchardus — *dedicatur desunt* 1', 2. ⁸⁸ d. et Agnes 3. ⁸⁹ *deest* 1', 2. ⁹⁰ *sese — contulit desunt* 2, 3. ⁹¹ *fructuariam 1' ?* ⁹² 1062. 6. Idus 1'. ⁹³ *et fames magna facta est 1', 2, ex Bernoldo.* ⁹⁴ *u. pascha simul c. 1', 2.* ⁹⁵ *hanno 3.* ⁹⁶ *Anno Coloniensis 1', 2.* ⁹⁷ *imperialibus 1', 2.* ⁹⁸ *a. Dissensio magna facta est inter imperatricem et Guntharium Babinbergensem episcopum 1', 2, ex Bernoldo.* ⁹⁹ *1', 2, ex Bernoldo: Heinricus rex exercitum in Pannoniam (pannonias 2) movens, Salomonem filium Andreæ regis in regnum patris sui restituit. Hiemps nimis dura aves et. . .* ¹⁰⁰ *frugum et vini magnam penuriam effecit 1', 2.* ¹⁰¹ *E. Parthenopolitanus archiep. 1', 2.* ¹⁰² *deest* 3. ¹⁰³ *imbrico 2, imbricus successit 3.* ¹⁰⁴ *1', 2, addunt ex Bernoldo: Cædes magna Goslare accidit in ecclesia rege presente.* ¹⁰⁵ *c. pascha 1', 2.* ¹⁰⁶ *Hic 1', 2, ex Bernoldo inserunt: Magna seditio facta est inter Adalbertum Haminburgensem archiepiscopum et principes regni.* ¹⁰⁷ *G. pascha autem W. egit 1', 2.* ¹⁰⁸ *Hæc argue in 1', et 3, scripta ex Bernoldo malle intellectu fluxerunt.* ¹⁰⁹ *Eodem anno ab incarnatione Domini 1065, quando pascha celebratum est 6. Kal. April. in qua die Christus surrexit, in tertia die paschalis ebdomadæ 4. Kal. Aprilis indictione 3, rex Heinricus anno regni sui 9, ætatis suæ 14, accinctus gladio in nomine Domini et dux G. s. e. e. 2.* ¹¹⁰ *deest* 1', 2. ¹¹¹ *VI. 1', 2.* ¹¹² *W. T. e. Ratisponensi postponuntur 1', 2, Vilhelmus 1'* ¹¹³ *M. n. c. b. p. anno 1065, perperam addit 3.* ¹¹⁴ *goslare Ussermann.*

NOTÆ.

(55) In Alpihus infra dioccesim Eporediensem.

Eberhardus Treverensis archiepiscopus 17 Kal. Maii sabbato sancto ¹¹⁸ *Paschæ, completis a se ipsius diei officiis, ipsis sacerdotalibus vestimentis indutus, requievit in pace. Cui Chounradus Coloniensis præpositus, electus a rege, succedere debuit; set a clero et civibus Trevirensibus refutatus est. Unde quidam comes de militia Trevirensi, nomine Theodericus, eundem Chounradum Trevirim tendentem comprehendit, et diu sub custodia maceratum quatuor militibus enecandum commisit. Qui dum eum ter per quoddam præcipitum dejecissent, et nichil sibi nisi brachium collidere possent, unus ex illis pœnitentia ductus, ab eo veniam impetravit. Alius autem volens eum decollare, maxillam ejus tantum abscidit. Et sic ipse Deo dignus martyr ad Dominum migravit. Passus est Kalendis Jun. anno* ¹¹⁶ *ab incarnatione Domini 1066, regni vero Henrici regis 10, sepultus apud* ¹¹⁷ *abbatiam nomine* ¹¹⁸ *Dolejam. Tres autem milites, mortis illius auctores digna ultio postmodum subsecuta est. Nam unus eorum acceptum cibum deglutire non valens, alii duo manus suas lacerantes* ¹¹⁹ *sic exspiraverunt, ad claustra inferni descenderunt. Præter hæc plura miracula ad sepulchrum facta sunt, per quæ* ¹²⁰ *martyrium illius venerandum probatur. Uto canonicus Trevirensis post interfectionem illius archiepiscopus electus a clero constituitur.*

Cometæ sunt visæ in octavis Paschæ, id est 9 Kal. Maii, et per dies 30 duraverunt. Nuptiæ Henrici regis apud Triburiam. Item cometa visa est. His temporibus venerabilis Petrus Damiani ex heremita cardinalis episcopus multa conscripsit, et incontinentum sacerdotum satis rationabiliter in scriptis suis consultavit, ordinatos autem a Symoniacis, ut aiunt, nimium clementer tractavit.

Hugo Bizantiensis archiepiscopus, vir religiosus fidelis et prudens Domini servus, gaudium Domini sui super multa constituendus feliciter intravit. Cui successit a fratribus canonicè electus ejusdem æcclesiæ canonicus.

MLXVII.

Henricus rex natalem Domini Spiræ celebravit, Pascha autem. ¹²¹.

Sazonia civili laborat discordia, Burchardus Halberstetensis episcopus gentem Leuticorum viriliter devastavit.

Einkardus Spirensis episcopus in itinere Romano obiit et Siensæ sepultus est, cui quidam Henricus successit.

A His temporibus (54) quidam monachi de valle quæ vocatur Umbrosa, in Florentino episcopatu, episcopum suum ob Symoniacam heresim recipere noluerunt, et clerum populumque in tantum ab eo averterunt, ut nullo modo officium illius recipere dignarentur. Qui et sacramenta, quæ ab eo et ab omnibus Symoniacis et uxoris presbiteris conficerentur, nulla omnino esse et sperni debere, scriptis quibusdam publice protestati sunt; et inde maxima dissensio et scismata exorta sunt, non solum in hoc set et in aliis circa contiguis locis.

Alexander autem papa, hac audita causa et questione, et episcopum et monachos Romam ad se vocavit, ut in Romana synodo sententia super his tenenda catholice diffiniretur. Ergo ea illic sententia episcopis ¹²² expostulantibus diffinita est, ut iudice flamma ignis, veritas sanctæ æcclesiæ patefacta innotuerit. Quod ab utraque parte fiendum dum laudaretur, unus quidam de monachis sese idem iudicium Deo teste et discretore suæ justitiæ subitum professus est. Et eo statuto a papa promulgato, Florentiam, ut illic in præsentia cleri et populi persciceretur, regressi sunt.

Denique non modico ibidem facto concilio, ignis flammigerus plus quam ad staturam hominis altus et duodecim pedum longitudine protractus, duorumque pedum interstitio a se distans, ex aridissimis lignis in atrio æcclesiæ studiosissime succendebatur. Quem cum episcopus Petrus Florentinus, ut se suosque compares de præposita culpa et intentione innoxium esse expurgaret, ingredi medium non auderet, monachus ille prædictus (55) communicata Christi eucharistia, ita paratus sicuti ibidem missas fecit, nudis pedibus acceptaque cruce in manibus sub sacramentali hac Dei justitiæ et veritatis ratione ¹²³ comprobandæ, in audientia totius æcclesiæ in Christo sic protestatus est, quod videlicet Petrus ille, qui Florentinus episcopus dictus sit, Symoniace episcopatum obtineret (56), et quæ ab ipso et ceteris Symoniacis et uxoris presbiteris conficerentur sacramenta, nullo modo a catholicis recipienda essent. Et eo pacto medium flammæ pedetemptim ingrediens, absque omni læsione ardoris et incendii in nomine Domini feliciter ¹²⁴ perambulavit. Set omnis plebs, ut vidit iudicium hoc, Deo gratias et laudes superno justo Judici unanimiter referebat.

Petrus vero tandem Romam a domino papa advo-

VARIÆ LECTIONES.

¹¹⁸ sanctæ 1°. ¹¹⁶ anno — regis 10. *desunt* 3. ¹¹⁷ ad 3. ¹¹⁸ quandam 3. ¹¹⁹ *hic in media sententia desinit* 3. ¹²⁰ quam 2. ¹²¹ Ratisponæ *supplendum videtur. Uss.* ¹²² ipsis 2. ¹²³ romane 1°. ¹²⁴ ita 1°. fideliter 2.

NOTÆ.

(54) Baronius cæterique passim hæc ad annum 1063 referunt. In alia tamen ab it Mabillonius (Annal. Bened. t. V, p. 1 sqq.) ubi ex msc. codice bibliothecæ Sancti Remigii Rhemensis id factum probat anno 1067, mense Februario, feria quarta prioris hebdomadæ in Quadragesima, seu die 28 ejusdem mensis. Mansius vero (Suppl. concil. t. I, p. 1360) ex alio msc. Florentino id contigisse scribit anno 1068,

Idibus Februarii, feria quarta primæ hebdomadæ in Quadragesima in monasterio de Septimo, seu die 13 Februarii. Uss.

(55) Petrus, igneus propterea cognominatus, ac postea episcopus Albanensis et cardinalis factus. Uss.

(56) Idem refert Bernoldus opusc. ix, 5, p. 376. Cf. quoque opusc. xii, 3, b, p. 392, 395.

caus, et pro heresis prædictæ reatu hujus iudicii A
argumento convictus, virgam et anulum episcopa-
lem apostolico confusus reddidit, sicque dignitate,
qua injuste est sublimatus, recessit juste privatus.
Aliquamdiu tamen res ecclesiæ illius ope ducis
Gotifridi invasit, sperans se quomodolibet in ca-
thedram suam posse restitui. Demum vero cum
hac spe frustraretur, renuncians omnibus quæ
possideret videbatur, ad conversionem venit, et in
monasterio Pomposa jam se monachum fecit (57).
Normanni Romam invadere voluerunt hostiliter;
set a duce Gotifrido eis interminante cessaverunt.

MLXVIII.

Heinricus rex natalem Domini Colonix celebra-
vit, Pascha autem... Hic adolescentiæ suæ errore
seductus, legitimæ conjugis adeo obliuiscitur, et tam B
nefandis criminibus involutus esse diffamatur, ut etiam
principes ejus eum regno privare molirentur. Totus
ille annus pluvialis 158.

MLXIX.

Pax et reconciliatio in populo in natali Domini
apud Goslaræ regali edicto sub sacramento sunt con-
firmatæ.

Heinricus rex gentem Leuticorum devastat.

Dedo marchio Saxonicus regi rebellat, set postmo-
dum coactus ad deditionem venit.

Udalricus abbas Augiensis obiit, pro quo quidam
Meginwardus de Hiltinisheim abbas Symoniace, fra-
tribus rebellantibus, a rege vix substituitur.

Rumaldus Constantiensis 159 episcopus, pius ad-
modum et humanus, qui et domus episcopalis, quæ C
suo tempore corruit, recuperator solertissimus, et
æcclesiastici thesauri ampliatur et provisor attentis-
simus, hujus mundi umbraticas deserens vanitates,
ultimum dlem 2. Non. Novembris feliciter clauserat,
et in eadem domo quam construere jam inceperat,
officiose sepultus est. Ea tempestate Symoniaca he-
resis non ut olim clandestina, quin potius publica
et irreverenti majestate undique nostratibus et
absque personarum acceptione efferrata principaba-
tur, et columbinam sanctæ matris æcclesiæ pul-
chritudinem purulentæ suæ contagii quam mise-
rabiliter confœdaverat, quæ denique quendam Kar-
lomannum (58), Parthenopolitanum canonicum Har-
cispurgensem autem præpositum, non per ostium D
set aliunde, per maceriam scilicet, caulas Constani-
tensis cathedræ, ipsi regi ejusque 157 consiliariis
data et promissa non modica sacrilega pecunia nec
non beneficiis æcclesiasticis, intrare coegerat 158.
Ita emptor ille miserrimus gehennalis miserix, con-

VARIE LECTIONES.

158 Wernherus secundus abbas S. Blasii obiit addunt 1. 159 XXXVI. addit 1. 157 ejusdem 2. 158 co-
gerat 2. 159 omnifaria 2. 160 altera 2. 161 sit 2. 162 Dietmarus Curie episcopus obiit, cui Henricus
monachus Augiensis successit addit 1. 163. prædicta symoniana 2.

NOTÆ.

(57) Ughelli Ital. sacr. tom. III, pag. 73. Uss.

(58) Vulgo Carolus appellatur. Uss.

(59) Sigefridus regis capellanus notatur inter
legatos Heinrici regis ad rebelles Saxones, an. 1073,
apud Brunonem. Uss.

(60) Lotharingæ inferioris Barbatus dictus, Bea-

tra fas, nostræ cathedræ inthronizari percipientis-
sime industrius satis nitebatur, et totius cleri et
populi canonicam Sigifridi (59) fratris illorum,
regii quoque capellani, quem sibi episcopari expe-
tiverant, electionem frustrari omnifariam 159 molie-
batur.

Gotifridus dux (60) inter seculares præstantissimus
et in recordatione peccatorum suorum ad compun-
ctionem lacrimarum facillimus, in erogatione elemo-
sinarum largissimus, tam ex toto rebus et thesau-
ris suis in pauperes et æcclesias dispensatis ut
ferme nudus nudæ crucis bajulus resideret, et tam
perfecta et lacrimosissima poenitentia alter 160 ex
altero effectus, ut hinc ad supercælestis municipa-
tum curiæ feliciter illum emigrasse fas non sit 161
dubitare, in illius manus spiritu suo commendato,
cujus gratiæ devotissimus suspiravit, cælestibus ex
toto suspensus gratulanter exspiravit. Hic demum
apud Viridunum, ubi etiam defunctus est, 9 Kalend.
Januar. idoneis omnino exequiis tumulatus, in pace
requiescat.

MLXX.

Rex natalem Domini Frisingiæ egit, indeque
partibus illis pertransitis in purificatione sanctæ
Mariæ Augustam pervenit 162. Illuc ergo fratres
Constantiensis pro suo electo pro regis suffragium
acceptando cum venirent, prædicto Symonizaco 163
illo vellent nolent urgente, regis comminatoria
satis jussione pro eo illis superimposita tristes do-
mum remeabant. Sic ille anathematicus episcopa-
lem cathedram pervicax invasor sibi infeliciter
usurpavit. Nee mora, mox ad quod venit opus stu-
diosissime administravit, scilicet ut deterius ven-
deret quod male comparavit, et ut furaretur, et
mactaret oves alienas et perderet. Vasa sacra,
vestimenta missalia, tabulas altaris argento cooper-
tas furtive dilaminavit; aurum, gemmas, et omnem
æcclesiasticum thesaurum in suos suorumque usum
utpote fur sacrilegus præsumptuose disperserat
(BERN. a. 1071). Hoc a fratribus Alexandro papæ
per litteras ex toto querelose intimato, aposolica
auctoritate interdixit eis, ne omnino communica-
rent ei; simulque archiepiscopo Mogontino litteris
missis præcepit, nisi se heresi prædicta expurgaret
canonice, quod nequaquam episcopum eum conse-
craret. Set ipse regis et commercialium suorum
sese promissis et auctoritate qualitercumque defen-
dendo, causam suam ad usque secundum annum
protelavit.

Francia civili laborat discordia. — Otto dux

Bajoariæ proditionis in regem reus a quibusdam A accusabatur, et ut se duello expurgaret locus ei a rege dabatur. Quod dum facere nollet, hinc occasionem rebellandi suscepit, et cum eo simul *Magnus filius Ottonis ducis Saxonie aquilonialis*. Set rex prædictum Ottonem cum legitime ad satisfactionem vocatus nollet venire, ducatu et cæteris beneficiis privavit. — Dietmarus Curie episcopus obiit, cui *Heinricus* monachus Augiensis successit. — *Meginwardus* regis exacturam et præcepta et servitia pati nolens, sponte Augiensem abbatiam dimisit. — *Hiemps ventosa et pluvialis*.

MLXXI.

Rex natalem Domini¹³⁶ egit. — *Welf dux Bajoriæ* efficitur. — *Heinricus rex* multas insidias a Saxonibus passus, viriliter omnes transivit. — *Otto* jam dudum dux Bajoriæ, cum sociis suis in pentecoste regi ad deditiorem venit. — *Karlomanus*, Constantiensis ille appositus, ex præcepto *Alexandri papæ* habito *Mogontiaci concilio* (61) a canonicis Constantiensibus constanter ob prædictam heresim et tot sacriregio perpetrata, per accusatorias litteras objecta illi, synodaliter convictus, utpote qui contra æcclæsiasticæ regulæ disciplinam egisse negare non potuit, æcclæsiam scilicet per precium adeptus, de sede, quam symoniace invasit, confusus abjiciebatur; non tamen publicæ, ut oporteret, depositione. Rex quippe quantum maxime poterat, ipsi favebat; cui etiam virgam episcopalem non in concilio synodali, set in camera sua, adhuc corde indurato rebellis et invitus reddiderat. Et si hujusmodi sententia nondum consecratum exspectat et damnatum¹³⁶, quid erit de consecratis? et si hoc de episcopis, quid fiet de presbiteris? Ecce argumentum depositionis a majori ad minus. Et cum juxta præcepta sanctorum Patrum nulli clericorum, fas sit ignorare statuta canonum, de multis unum hoc breve ex decretis sancti Nicolai papæ capitulum memoriæ non pigeat commendare: « Quicumque presbiter per precium æcclæsiam fuerit adeptus, omnimodis deponatur, quoniam contra æcclæsiasticæ regulæ disciplinam dinoscitur egisse. Qui autem alium presbiterum legitime ad æcclæsiam ordinatum per pecuniam exputerit, eamque sibi taliter vendicaverit, quod vitium male diffusum summo studio emendandum est. » *Otto Goslarensis* canonicus *Karlomanno* a rege substituitur.

Quidam *Roupertus*, abbas *Bahinbergensis*, Augiensem abbatiam dato regi multo auro *Symoniace* intravit; qui postmodum anathematizatus expellitur (62).

VARIÆ LECTIONES.

¹³⁶ Goslarie inserit *Uss.*, quod tamen in 1. aque ac in 2. deest. ¹³⁶ damnat 2. ¹³⁶ Wormatia celebravit inserit *Uss.* ex conjectura, quum in 1. et 2. desit. ¹³⁷ e. — que 2. ¹³⁶ Babenberg celebravit addit *Uss.* deest in 1. 2. ¹³⁶ opt. 2. ¹³⁶ quadriduum 2. ¹³¹ *Necrol. Bernoldi*, ¹³¹ miraculis 2.

NOTÆ.

- (61) xv.ii Kal. Sept. Mansi concil. collect. t. XX, p. 10.
 (62) Gregorii V.ii Regist. t. 82, ad univers. christ. Mansi t. XX, p. 122.
 (63) viii Kalend. Mart. Bernoldus, e viii Kal.

MLXXII.

Rex natale Domini¹³⁶ et pene sine difficultate bellorum sibi rebellantes superavit. *Petrus Damiani piæ memoriæ cardinalis episcopus*, jam dudum mundo crucifixus, 7 Kal. Mart. (63) migravit ad Dominum. Cui dominus *Geraldus Cluniacensis monachus*, scientia scripturarum insignis et moribus prædecessori suo non impar, in episcopatum successit. *Adalbertus Bremensis archiepiscopus* obiit. Cui *Liemarus* successit.

Rex multa sibi munitissima castella construxit in partibus Saxonie et Thoringie, et plures sibi munitiones injuste usurpavit, unde multorum animos contra se excitavit.

His etiam diebus *Mediolanensis* æcclæsiæ episcopo decedente aliquamdiu vacat. Cui quidam maxima data pecunia regi et suis consiliariis, successit. Quem a papa excommunicatum rex consecrare præcepit. Clerus autem alium sibi idoneum elegerat, qui¹³⁷ ab illo coactura jurisjurandi expulsus dicitur (64).

MLXXIII.

Rex natale Domini¹³⁶ *Roudolfus dux Alemanniæ*, et *Bertholdus dux Carantanie*, et *Welf dux Bajoriæ* a rege discesserunt, quia aliis subintroentibus consiliariis, suum consilium apud regem non valere perspexerunt.

Theodericus comes penitentia ductus pro facinore quod in beatum Chounradum Trevirensibus præsulem deputatum commisit, licet multa pericula obstarent, ardenti tamen fide cum multis aliis *Jerusalem* cœpit ire. Qui cum *Laodicie* mare navigio cœpissent intrare, subita tempestate circumventi, statimque obnebrata¹³⁸ die quo irent incerti, post quadriduum¹³⁸ procella semper eodem motu navim conquassante, nocte cœlesti lumine ad se descendente sæpius exhilarantur. Deinde non jam mortem in periculis timentes, set vitam æternam præmeditantes, marinis fluctibus a peccatorum emundati sordibus, 13 Kal. Martii naufragantes¹³¹ migraverunt ad Dominum, *Theodericus comes*, *Wilderold*, *Marchward*, et cum illis numero 113.

Herimannus marchio, filius ducis *Bertholdi*, adolescens adhuc ad evangelicam jam tendens perfectionem, cum (65) uxore et filio unico, omnibusque possederat relictis, *Christi* secutor verus, et nudus nudæ crucis bajulus, *Cluniaci* revera monachus efficitur. Ibi solo hoc uno parum plus anno regulariter omnino conversatus, 7 Kalend. Maii feliciter migravit ad Dominum; crebris revelationum oraculis¹³¹ pro

Mart. idem in *Necrologio*.

(64) *Ughellus*, Ital. Sacr. t. IV, p. 114, intrusum *Gothofredum*, alterum *Othonem* nominat. *Uss.*

(65) Minime ita *Bernoldus*, quem scriptor *Sæbastianus* haud intellexisse videtur

occultis et negligentis suis monitor adhuc fratrum A existens.

Romæ Alexander papa decessit. Pro quo venerabilis Hildebrandus Romanæ ecclesiæ archidiaconus, vir prudens, sobrius et castus, communi omnium consilio expetitur papa constituendus. Quo audito, sese inparem tanto honori immo oneri reputans, inducias respondendi vix imploravit¹⁴³; et sic fuga elapsus aliquot dies ad Vincula sancti Petri occultatus latuit. Tandem vix inventus et ad apostolicam sedem vi perductus, papa 158us 144 ordinatur, et Gregorius VII appellatur. Cujus prudentia non solum in Italia, set etiam in Theutonicis partibus refrenata est sacerdotum incontinentia; scilicet quod prædecessores ejus in Italia prohibuerunt, hoc ipse in aliis Ecclesiæ catholicæ partibus prohibere studiosus attemplavit.

Tota Thoringia et Saxonia regi Heinrico rebellant propter prædictas munitiones et alia multa, quæ contra voluntatem ejusdem populi rex in eorum regione insolenter fecerat et inconsulte, et quæ ipsi diutius æquanimitè pati et sustinere non poterant. Et facta conjuratione cum magna multitudine ex inopinato eum constringere, ad quos illis erat animus, delibebant. Ipse autem comperto illorum consilio, assumpto festinanter thesauro suo, prout temporis articulus concesserat, vix ab eis cum paucis Wormatiam evasit, et eo locorum aliquamdiu tunc infirmabatur. Dehinc disposita rex expeditione in Saxoniam, prævenientes eum Saxones, satisfactionem illi, si justitias majorum suorum illis concederet, unanimiter promittebant. Et factio pro hac pactione Herbipoli colloquio, nichil illic aliud post multas illorum et intolerabiles injustitiæ quam sustinissent querelas actum est, nisi quod dedignanter regi falsam denuo satisfactionem in natali Domini se facturos juxta quorundam episcoporum et ducum prædictorum consilium condixerant. His ita peractis, unus quidam de consiliariis regis discedens ab eo, publicavit et accusavit eum apud duces prædictos, quod cum eo scilicet et cum aliis suis intimis consilium jam factum haberet, quod omnes quomodocumque interficeret; et se ipsum destinatum et maximis præmiis coactum esse in id ipsum facinus, palam protestatus est. Unde maxima discordia inter regem et principes effecta est, in tantum ut ipse vix evaderet insidias eorum, Wormatiam civium ope ingressus. Ibi undecumque collectis auxiliantium copiis, exspectabat diem in quo se duello de incusatione prædicti facinoris expurgaret. Statuto demum die adveniente, in quo se coram regni principibus aut expurgaret aut regno pelleretur, ipse proditor illius, qui perduellis in eum exstiterat, subita morte obierat; et sic intentionis prædictæ causa, dum jus-

jurandum regis quo se expurgare voluit refutarent, dilata, ipse recollectis undique quoscumque potuit militum et fidelium suorum cuneis, cœpit in dies parvipendere inimicitias adversariorum suorum.

Ruotperto jam et a papa anathematizato, et a rege pariter propulsato, quippe ut juste sacrilego Symonis discipulo, tandem Eggehardus, unus ex Angiensibus fratribus et ab illis electus, abbas Augiensis efficitur, et juxta privilegiorum suorum statuta a prædicio papa post Pascha Romæ consecratur (66). Ruotpertus autem apud Genginbach abbas effectus (67), ob beneficium quoddam quod æcclesiæ ministro cuidam auferre voluit ab eodem interfectus est (68).

MLXXIV.

B. H. Henricus rex natalem Domini, quamvis in maximis periculis et angustiis, Wormatiæ celebravit. Dehinc collecto undique quorumcumque poterat auxilio, in purificatione sanctæ Mariæ Saxones adiit de repente. Qui vim belli metuentes, ad dedicationem eo pacto venerunt, ut munitiones prædictæ destruerentur, propter quas seditio orta est; quod deinceps peractum est. Sic absentibus ducibus prædictis et cæteris regni primatibus, reconciliatus est rex Saxonibus simulatorie, et cum eis ad usque Goslarium pervenit, non multum tamen confidens in illis. Roudolfus dux et cæteri rebelles reconciliantur regi.

C. In hac quadragesima imperatrix¹⁴⁵ et duo episcopi sedis apostolicæ legati cum ea de Roma ad Phorzheim in Alemanniam ad regem venire pro ipsius regis moribus corrigendis. Rex Pascha apud Babinberg egit. Inde ad Nuorinberg ad matrem et ad cæteros apostolicæ sedis legatos perveniens, reum in eorum manus se, præsentibus episcopis Mogentino et Bremensi cum aliis multis, sub correctionis sponcione commisit, suumque auxilium domino apostolico ad deponendos Symoniacos firmissime promisit. Ipsi etiam regis consilarii omnes res æcclesiarum injuste acquisitas se reddituros coram eisdem legatis sub sacramento promiserunt, quippe qui eas a Symoniacis emerunt, consilio suo indignos eosdem ad ecclesiasticum honorem adjuvando. His ita dispositis, imperatrix et legati apostolicæ sedis redierunt.

D. Ea æstate rex expeditionem in Ungariam movit pro adjuvando rege Salomone, qui etiam ob flagitiorum suorum insolentiam et turpitudinem a patruo suo et cæteris regni melioribus depulsus est dignitate sua, parvipendens et ipse consilia illorum. Sed rex ibi nichil ad votum suum efficax, scilicet ad restituendum Salomonem, efficere prævalens, recepta denuo sorore sua regina Juditha, uxore Salomonis, non bono omine¹⁴⁶, quo egressus est, domum Wormatiam revertitur. Regi filius (69)

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴³ al. impetravit Uss. ¹⁴⁴ 159. Ann. Engelberg. et corrector Bernoldi. ¹⁴⁵ mater hujus H, imperatoris glossa sacc. XIV. 2. ¹⁴⁶ homine 2.

NOTÆ.

(66) Gregorii VII Registr. 1, 82

(67) Nonnisi post Acclini obitum anno 1074.

(68) Anno 1075, 11 Idus Decembris.

(69) Conradus d. 12 Febr. natus.

nascitur. Autumnali tempore denuo repetens Ba- A joariam, et in illis partibus aliquamdiu moratus, inde per Augustam et Augiam Argyentinam devenit civitatem.

MLXXV.

Rex natalem Domini apud Argenturcum non parvis optimatum suorum gloriosus copiis officiose celebravit, et ibidem sub nomine propalato Pannonicæ quasi post Pascha mox reiterandæ expeditionis Saxoniam cum exercitu ex improvise adeundi artificiosa jamjamque industrius intentione cum suis fidelibus moliebatur; sic undecumque prudenter conducto non modico militaris apparatus collegio, tanto suas facilius ultum ire posse sperans injurias, quanto adversariis suis inopinatus jam totus ex toto animum intenderat.

Synodus Romæ quadragesimæ diebus a papa Gregorio summo conatu colligitur, ob sedandas quomodolibet tot sine numero sanctæ matris æcclesiæ scandalorum præsumptuosas inmanitates, et aliquantulum, quas modernitas nostra omnino ferme dedicerat et anulaverat, rememorandas observabiles canonicasque sanctorum Patrum constitutiones. Quippe qui contra spem in summe fortis agricolæ auxiliatoris spem non parum confusus, agrum Dominicum, quamvis multo jam ex tempore incuriosa prædecessorum suorum pigritia dumosis nimium usurpationum abusio nibus asperrime satis fructificationem, nec non veterinosa fructus æcclesiastici ejulabili obsolescentia luxurianter prorsus silvescentem ¹⁴⁷, ipse tamen authenticis catholicæ et apostolicæ animadversionis securibus rite attemptavit expurgare; cujus spinas tribulos et zizania prædecessoribus illius facillimum jam tum suo tempore fuerat cum false disciplinali sensim demetere, tum sarculo doctrinali radicibus exsarire. Ergo regulas sanctorum Patrum authenticas per singula nunc usque concilia rite constitutas proprium robur obtinere, toto sancto concilio judicante et concordante, apostolica auctoritate firmissime decrevit; et si quis his contumax refragari præsumpserit, a membris æcclesiæ omnino alienus sit. Dehinc præter cætera iuxta (70) auctoritatem sanctorum Patrum in eadem synodo sententiam dedit, ut hi qui per Symoniacam eresim, hoc est interventu precii, ad aliquem sacerdotum ordinum gradum vel officium promoti sunt, D nullum in sancta æcclesia ulterius ministrandi locum habeant; illi quoque, qui æcclesias datione pecunie obtinent vel obtinuerint, omnino eas amittant. Nec deinceps alicui vendere eas aut emere liceat

nec decimis uti, nisi canonicæ constitutionis norma, aliquis præsumat. Nec illi qui in crimine fornicationis jacent, missas celebrare, aut secundum inferiores ordines ministrare altari debeant. Statuit etiam, ut si prænotati contemptores fuerint ipsius immo sanctorum Patrum constitutionum, populus nullo modo eorum officium, utpote a membris æcclesiæ abalienatorum, recipiat; ut qui pro timore Dei et officii dignitate corrigi noluerint, verecundia sæculi et objurgatione populi respiciant. Obœdientibus autem et pro errore suo revera pœnitentibus apostolica mansuetudine et auctoritate a peccato suo solutis misericorditer indulserat; sic induratorum justus iudex et ligator, ut vere pœnitentium remissor pius et solutor catholica fide indubitanter credendus. Ibi etiam regis consiliarios ob heresim Symoniacam, parvipendentes quod legatis ipsis per sacramentum promiserant, iterum anathematizavit (71). Quos ob id rex indignatus minime devitavit. In eadem synodo justa canonum statuta sententia depositionis simul et excommunicationis ¹⁴⁸ in Henricum Nemetensem episcopum data est (72). Qui pro Symoniaca heresi jam diu apud Romanam sedem canonicè delatus, et ab eadem causam suam examinandam illud vocatus, venire contumax dedignatus est. Nunc autem mirum in modum eadem die et hora qua Romæ judicialiter depositus gradu et episcopatu et excommunis factus est, tunc ipse Spiræ more suo deliciose procuratus dum a mensa resurgit, mox tam acutissimo doloris spiculo guttur ejus letaliter præfocatur, ne dehinc nisi perraro verbum saltem, et hoc ad usque mane diei sequentis vix proferre sufficeret, post meridiem morte amarissima ab episcopatu simul et vita periculose satis deponendus (73); ut in hoc miraculo ea virtus verborum Dei ut et veritas comprobaretur: *Quæcumque alligaveritis super terram, ligata erunt et in cælo.* — Ecce jam evaginatus Petri gladius iudex fraudum scientissimus et in adversarios zelotes efficacissimus, quo ipse Ananiam et Saphiram de precio agri fraudantes et Spiritui sancto mentientes mortaliter attigerat, quo Symonem quoque heresiarcham de illo suo cælesti ascensu ad usque terras in quatuor frustra ¹⁴⁹ discernendum, et dehinc ad usque inferos perpetuo damnandum dejecerat, nunc et semper ab omnibus Symoniacis tanto sollicitius timeatur, quanto non est defensionis clypeus præter pœnitentiam perfectam, quo tam longus penetrabilis et inevitabilis vindex usquam præcaveatur.

Prædictis autem et omnibus ferme apostolicæ

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁷ invenerat inserit *Uss.* silvescente 2. ¹⁴⁸ excommunicatio 2. *Uss.* ¹⁴⁹ frustra 2.

NOTÆ.

70) *Juxta auctoritatem* — populi respiciant, paucis mutatis et Gregorii papæ epist. ad Ottonem Constantiensem episcopum sumpta sunt. Mansi, t. XX p. 404. Apud Bernoldum opusc. iv, 1, p. 272, eadem epistola legitur.

(71) Conc. Rom. II. Mans. t. XX, p. 443.

(72) Conc. Rom. II, l. I.

(73) Hæc eadem refert Bernoldus opusc. III, ep. 5 ad Alboinum, n. 22.

sedis statutis in diversas æcclesias aut per litteras aut per mandata promulgatis, pene omnibus resistitur; et inde maximum odium in domnum apostolicum et in perpauca eos qui consentiunt ei, et maxima scismata circumquaque, set maxime a clericis, excitata sunt. Et quia causæ communes sunt, præcepit domnus papa ob eas canonicè diffiniendas Mogoniaci universale fieri concilium (74) Quod jam archiepiscopus suis suffraganeis 16 Kal. Sept. observandum innotuit. Qui ¹⁰⁰ jam tunc inobædientiam præmeditantes, contempto apostolico præcepto, infectum dimiserant ¹⁰¹.

Henrico miserabiliter decedenti Outzmannus, Spirensis æcclesiæ canonicus, successit. Henricus rex pascha apud Wormatiam celebravit. Et post pentecosten exercitum numero non modicum in Pannonias palam antea præparatum, tunc in Saxoniam de repente promovit. Saxones autem et Thoringi comperto jam dudum hoc invasionis tam dolosæ consilio, et ipsi quantum pro temporis articulo poterant, facta conspiratione occurrere regi deliberabant; ea tamen intenti pactione, ut si quolibet molimine cum corporali sua salute et integritate concessa, et paternarum legum et justitiarum jure retento, regi possent satisfacere, ad deditionem ipsi se humiliarent; sin autem, potius pro vita, pro patria, proque suis omnibus inordinata hac regis coactione pugnando innocenter occumberent, quam se ipsos absque culpa intolerabiliter discrucianos, cumque suis omnibus, ut antea solebant, regi suisque militibus diripiendos et mancipandos imprudenter contraderent.

Rex autem alia animosus intentione venerat, ea scilicet, nisi absque omni conditione hujusmodi sese reos in illius manus dedissent, qui honor suus esset, omnino satisfactionem illorum recipere nollet; sin autem, bello cum eis potius decertaret, quo usque ad libitum suum reos in se perduellionis victos subigeret. Quod ipsi, jugum subactionis grave nimis, inmo potius omnino durissimum fore pensantes, illud jam utpote inpar et inportabile cervicibus suis, non posse prorsus libero suo collo longius trahere, querula satis proclamatione detrectabant.

Rex denique hoc cum suis et regni optimatibus consilio minus salubriter communicato, acies castrorum armis officiose instructas, prior in eos ex improviso appetendos artificiosus ordinaverat. Et duobus Alamannorum ¹⁰² et Bajoariorum cum cohortibus suis bellicosis ad primam coitionem, ut et se lex habet Alemannica ¹⁰³, ante se caute nimirum præmissis, ipse se retro cum suis electissimis illis fore præsidio et adjutorio prudenter satis destina-

verat. Saxones autem viso de repente hostium incursu bellacium, quamvis stupidis et non injuste perterritis, se ex consilio armare et acies suas in pugnam juxta solitum foridinare; neque locus neque tempus restaret, tamen inordinate, et prout articulus temporis momentaneus dederat, tumultuose omnifariam arreptis armis pugnaces eos præstolabantur. Et sic bellum a nostratibus audenter inceptum, durissime ab utrisque in alterutrum permixtis aliquamdiu duraverat. Tandem vero Saxones vim et impetum bellantium, utpote ad pugnam omnimode instructorum, diutius ferre non sufficientes, fugam adierunt. Et ferme ad duo miliaria crudeliter eos fugientes insecuti sunt, dehinc auxiliantibus eis ab utroque latere duce Gotifrido et duce Boemiorum (75). Et ceciderunt ex eis ad octo ferme milia. Plures autem vulnerati, vix fuga dilapsi sunt. Nostrates tandem victoria quamvis cruenta potiti, quippe ex eis plus quam mille quingenti ¹⁰⁴ interfecti sunt, pervasa illa patria et incendiis prædisque ex magna parte devastata, infecta causa et rege aliquantulum offenso, repatriabant. Otto autem quondam dux (75'), et Magnus dux, et ceteri majores Saxonum adhuc in perduellione eadem et ratione qua prius demum post fugam rebelles et pugnaces pertinaciter duraverunt.

Dehinc igitur autumnali tempore rex item passim recollecto et undecumque præmiis conducto militiæ non parvæ apparatu, Saxonum reliquias perdomandas sibi ab libitum suum mancipandas, comminatorio simul et promissorio sermocinio artificiosus satis et inportunus aggreditur. Pium et pro certo mitem, reconciliatorium, munificum, et in paternas eorum leges et justitias cunctis sibi obtemperantibus judicem rectoremque justissimum sese extunc in posterum fore profitebatur, et sub jurejurando, ut aiunt, blanditosus multum illud protestabatur; si autem e contrario perduelles hujusmodi sermonibus non acquiescerent, se illis, quoad viveret, durum, calumniosum, omnifariam inquietum, et ad ipsam usque perniciem illorum inimicum, et direptorem infestissimum experiendum et sustinendum fore, minax satis et terrificus pertinaciter intentabat. His et hujusmodi in utramque partem per suaviloquos, illices, et corruptores internuntios minis et promissis astutissime viritim disseminatis, tandem regi etiam ob tot injurias illis illatas quasi dolo:em simulanti poenitentialem, nimium creduli et confidentes effecti sunt, præsertim cum præter hæc, ut aiunt, ipsis ex parte illius sanctissime clam jurata sunt, inprimis exoptata vitæ securitas, pacis fideique non fictæ sœdus inviolabile, justitiarum legum-

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ Quo 2. Uss. ¹⁰¹ hic non distinguitur in 2. ¹⁰² ita 2. ¹⁰³ Nota legem a. amannicam id est succorum quod in prima acie semper debeant pugnare. glossa sæc. XVI. in 2. ¹⁰⁴ mille D. 2.

NOTÆ.

(74) Gregorii VII Regist. III, 4, ad Sigefridum McGuntinum archiep.

PATR. CXLVII

(75) Wratislao.

(75') Bajoariæ, et Magnæ Saxonie.

12

que paternarum suarum plenaria libertas, si ei ad-
 dumtaxat absque omni palam conditione, in
 hoc eum honorificantes, ad deditionem pervenire
 non dubitarent. Denique post hujusmodi plures tam
 fidel veritatique simillimas promissorias assertiones
 nichil minus quam dolos aut perfidiam sperantes,
 suasu præsumptibili episcoporum Mogontini maxime
 et Augustensis, nec non ducis Gotifridi et cætero-
 rum, qui prorsus nisi summa necessitate coartati
 illis bello detrectarent congregari, sese complices regi
 juxta conductum promissorum ac deditionem pariter
 contulerant. Qui mox malesuadis auriculariorum
 suorum heu! perfidiose conspirans susurriis, in di-
 versa præsidia et in custodiaria illos disportari
 eosque fide promissorum ex integro postposita pa-
 riter captivari, utpote durius illorum perditionis
 injurias ultum iri percipientissimus, mente pertinaci
 præceperat. Et ipse dehinc jure quodam majestativo
 possessiones quorundam illorum invaserat, et ca-
 stella omnia, quæ etiam antea sibi rapinatim per
 totam Saxoniam usurpaverat, denuo econtra nullo
 valtem vel musitante, præsidiiis suis inpositis¹⁸⁵ im-
 periosus¹⁸⁶ regnator occupaverat.

Herimannus Babenbergensis dictus *episcopus ob*
Symoniacam heresim a papa Gregorio ordine et epi-
 scopatu depositus et excommunicatus est. Qui con-
 versione simulata, ab apostolico mox reconciliatus,
 monasterium Suarzaa petiit, illic se monachum fieri
 professus. Cui mox a rege *Rouperus* quidam, Gos-
 tariensis præposituræ et aliarum plurimarum præ-
 latus, ipsius consecrætalibus intimus, pene omni clero
 et populo ingratus, subponebatur, et mox in natalio
 sancti *Andræ* a Mogontino episcopo jussu regis
 ordinatur (76). Per idem tempus Anno, fidelis et
 prudens Christi Jesu minister, Coloniensis archiepi-
 scopus, qui hilaris multumque liberalis rerum sibi
 commissarum in pauperes Christi dispensator, et
 æcclesiarum quinque novellarum industrius et
 sumptuosus institutor et provisor, postquam omnia
 quæ habere videbatur temporaliter, in cœleste gazo-
 philatium congesta thesaurizavit, felicis efficacia
 consummationis et ipse illuc persecutus, gaudium
 Domini sui super multa constituendus, et indeficien-
 tibus numquam præmiis remunerandus, beatissimus
 o utinam! intravit. Qui apud Sigibergense monaste-
 rium sepultus, multis revera miraculis inibi sanctis-
 simus claruerat. Cui quidam *Hildulfus Goslariensis*
 canonicus, servus ipse regi, majestate regia, clero

et populo reclamante, vix appositus, et Simoniace
 ordinatus, set in proxima sequente Romana synodo
 ob id et inobœdientiam deponendus, substitutus est.

Eodem tempore æstivali dominus papa regi post
 tot contempta illius promissa et mandata, adhuc
 apostolica mansuetudine (77) attemptando commo-
 nitorias direxit litteras (78), quatinus quid et cu
 promiserit, recogitando meminerit, neque se falsa-
 rius aut contumeliosus in Dei et apostolicæ dignita-
 tis contemptum et injuriam pertinaciter erigeret,
 neque Deum, qui se præ cateris tam honoratum
 sublimaret, contumax et incorrigibilis annullaret,
 set mente plurimum sollertissima id semper atten-
 deret, quia superbis resistit, humilibus autem dat
 gratiam.

Ipse autem pro victoria, qua tam magnifice poti-
 tus est, non quidem maximas Deo, qui ipsum vin-
 cere et triumphare dedit, grates, ut oporteret, refe-
 rebat, verum potius, qualiter se secundum se delecta-
 tum et jocundatum haberet, totus semper atten-
 debat. Monita (79) vero apostolicæ lenitatis, quibus
 eum multotiens antea arguendo, obsecrando, incre-
 pandu, ad emendatiorem vitam adhortatus est, quasi
 gratissima sibi simulatorie acceptavit, cæterum re
 et erroris exaggeratione omnino conculcavit. Ali-
 quoties etiam devotas econtra ipsi salutationes et
 litteras direxit excusatorias (80), satis confitendo
 conquerens, tum ætate quod fluxa esset et fragilis,
 tum quod ab his in quorum manibus curia esset,
 multotiens sibi male suatum et consultum sit. Ali-
 quoties etiam supplices (81) et omni humilitate
 C plenas ipsi direxit litteras, in quibus se Deo et beato
 Petro valde culpabilem et criminosum professus est,
 insuper preces offerens, ut quod ex sua culpa in
 æcclesiasticis causis contra canonicam justitiam et
 decretalia sanctorum Patrum statuta depravatum
 fuisset, apostolica ejus providentia et auctoritate
 corrigeretur, et in hoc suam obœdientiam, consilium
 et adjutorium sibi non defutura efficaciter experire-
 tur. Nunc autem hujusmodi sui ipsius et æcclesia-
 rum tam per plures correctionis sponsiones, quas
 tantotiens per legatos et litteras domno papæ tam
 multifariam fecit, omnino contumax parvipendit, et
 excommunicatis in proxima Romana synodo consi-
 lio et familiaribus suis præsumptuosus commu-
 nicavit, et ecclesias Dei, ut ab olim assolebat, con-
 D fundere et diripere non cessavit (82).

His compertis dominus papa, cum se tam palam

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁵ ita 2.

NOTÆ.

(76) Cf. *Bernoldi opusc.* 1, 2, p. 207: x, 2, p. 379; xi, 6, p. 395. Vid. *Gregorii VII Regist.* iii, 4, ad *Bambergenses*; iii, 2, ad *Sigifridum Mog.* arch.; iii, 3, ad *Heinricum regem.*

(77) « Apostolica mansuetudine — dat gratiam. » *Gregorii VII ep. ad Germanos.* Mansi t. XX, p. 375.

(78) *Libri iii epist.* 7, 10, et *libri iv epist.* 1, et

jam anno priore libri ii ep. 30 et 31. Uss.

(79) « Monita vero — consultum sit. » *Gregor. epist. ad Germ.* Mansi t. XX, p. 378.

(80) Vid. *Heinrici epistola inter Gregorianas pos.* epist. 1, 29. Uss.

(81) « Supplices et omni — adjutorium. » *Gregorii ep. ad Germ.*, l. 1.

(82) *Gregorii ep. ad Germ.*, l. 1.

contemptui haberi cereretur, adhuc induratum suum vel semel attemptare proposuit, et tres viros religiosos (83) ipsius utique fideles, quorumque duos ad se Romam, utpote cæteris familiariores, jam misit, ad eum quoque familiaris adloquendum et juxta evangelicam doctrinam lucrificandum festinanter legatos remisit; quique eum, ut est amicorum, suavioris et secretis suggestionum incitamentis, nec non amicæ et puræ libertatis blandiloquiis ad dignam scelerum suorum pœnitentiam instigatum revocarent, et ea, quamvis dictu horrenda, passim tamen vulgatissima, ipsi partim enarrando proponerent, et sic in ore horum trium testium staret omne verbum. Per hos etiam ipsi indubitanter intimari fecit, si eos seorsim sibi loquentes non audiret, quod ejus flagitia ecclesiæ per ordinem propalata innotesceret; si autem æcclesiam non audiret, ipse eum quasi ethnicum et publicanum a membris ejus omnino separaret.

Qui Goslarium ad regem circa nativitatem Domini pervenientes, juxta quod illis per obœdientiam impositum erat, caute nimis, set non absque maximo vitæ suæ periculo, peregerant. Quos ille non bona patientia suscipiens, totum quod ipsi secreto in aurem elocuti fuerant, mox ira et indignatione non mediocri succensus, convocatis suis consiliariis palam fecit enarrari querelosos, ea, ut fertur, intentione, ut non solum ipsius, set et suas proprias tanto magis defendere conarentur causas. Et mox, quod præter cætera domnus apostolicus ei specialiter interdixit, excommunicatis ex studio tunc pervicaciter communicavit, non attendens caritatis et longanimitatis illius paternæ tolerantiam, qua salutem et honorem ipsius in gremio sanctæ Ecclesiæ se amplexurum fore per hos viros sibi fidelissime demandavit, si resipuerit; nec metuens econtra severitatis illius comminatorium gladium, quem ipsi pariter, si in errore consueto pertinax et inobœdiens perduraret, inrefragabiliter nimis intentaverat.

Eodem tempore autumnali Hirsaugiense cœnobium, ab Erlefredo quodam nobili et religioso senatore jam olim, ut fertur, sub Pippino rege (84) regulariter satis institutum, set posteriorum illius invasione ex multo jam tempore destructum et di-

A reptum, a comite Adalberto, uxore ejus Wieldruda et filiis eorum in id ipsum consentaneis, jam aliquamdiu restauratum, nunc sub testamentario regis majestatis jure et scriptione plenariæ libertatis¹⁰⁰ omnifariam domino Deo, sancto Petro, sancto Aurelio et sancto Benedicto contradebatur. Et sic ex toto proprietatis illorum absolutum dominio, solita legis Alemannicæ abrenuntiatoria testificatione coram multis testibus apud eundem locum, et in ipso sancti Aurelii die festo, liberrimum peractum a se prorsus emancipabant (85), et in servitium Dei abbati Willihelmo ejusque successoribus in liberam potestatem et curam, et fratribus inibi sub regula monastica victuris in necessariam sustentationem destinatum, satis legitime confirmabant. Pro cuius institutionis liberrimæ decretis, apostolicæ auctoritatis privilegio roborandis, dum mox ejusdem loci abbas Willihelmus Romam perveniret, et ad votum suum apud papam Gregorium id efficaciter, pro quo exierat, perageret, dum repatriare jam moliebatur, acerrima illa passione ilico invasus afficiebatur, quam Greci atrofiam, id est cessationem nutrimenti, dicunt, quæ quidem a diminutione et leuitate carnis ex causis quibusdam naturæ latentibus et paulatim reconvalescentibus accidit. Insuper febribus planetis, disinteria, æmorroida, id est sanguinis fluore, tabefactus; nec non inguinario quodam tumore non minimum ad hæc una distentus, circiter quinque menses, ab ipsis etiam medicis omnino desperatus, set non solus suorum, miserabiliter cruciabatur. Denique vero, postquam Deo omnipotenti medico miserante, tempus miserandi advenit, oleo sacro a fratribus unctum, et a peccatis dimissum, oratio fidei salvavit infirmum. Sic ad cellam suam, mox reconvalescens, cum acquisitis apostolicæ liberalitatis privilegiis et benedictionibus vix repatriavit (86).

Dietwinus Leodiensis episcopus decessit, cui Henricus Viridunensis præpositus successit.

MLXXVI.

Henricus rex natalem Domini Goslaris egit, Saxonibus quamquam illi non parum infensus et non omnino fidelibus, utpote tam sæva et injuriosa animositate ipsius majestative suppressis.

D Gregorius papa, ut bonum pastorem oportet, ovile

VARIE LECTIONES.

¹⁰⁰ libertati 2.

NOTÆ.

(83) Hos ipse Gregorius nominat l. iii, ep. 10, Radboldum, Adalbertum et Uodescalcum. Data est hæc epist. ad regem vi Id. Jan., indict. 14, quod a. 1076 indicat, quo hæc sunt referenda. Uss. — Sed litteras papæ anno 1075 scriptas fuisse, ex unanimi Lamberti et Bertholdi narratione constat, qui regem legatos Goslaris circa nativitatem Domini recepisse et tum generalem principum conventum, Wormatie d. 24 Januarii celebrandum indixisse referunt. Bernoldus regem litteras papæ Kalendis Januarii accepisse scribit. Quæ alias jam in contrariam partem disputata sunt, inde concidunt, quod si rex litteras d. 8 Januarii scriptas exeunte mense Goslaris

recepisset, principum in 'd. 24 ejusdem mensis Wormatiam convocandorum facultas non fuisset.

(84) Imo sub Ludovico Pio imp. anno 850, jactis ab Erlafrido comite de Cälwa primis cœnobii fundamentis. Vid. Hist. Nigræ Silvæ tom. I, p. 267. Uss.

(85) Traditio hæc facta est Hirsaugiæ a. 1075, indict. 15, fer. 2, xviii, Kal. Oct; confirmatio vero Henrici IV, eod. a. vii. Id. Oct. Chartam exhibet Belsoldus Docum. monast. Wirtemberg. tom. I, pag. 318. Bullam vero Gregorii VII, pag. 353. Uss.

(86) Similia fere habet Heymo in ejus Vita, p. 4, apud Mabill., sæc. VI, p. 11, p. 727. Uss.

Christi a lupina rabie undique oculatus sollertissime muniendo, non modo alibi, verum in ipsa Romana urbe nonnullos adversarios et insidiosos antichristianos propter justitiam sustinebat. E quibus quidam nomine Quintius¹⁸⁷, raptor sacrilegus et prædo facinorosus, post multas insidias vesanus et sacrilegus contemptor omnium sacrorum Dei, consurgens in illum in nocte sacratissima natiuitatis Domini, cum ad Sanctam Mariam maiorem missas faceret, cum manu armatorum vesana æcclesiam irrumpere¹⁸⁸ furiosus, et antequam postconuuialem orationem eucharistiatu finiret, ab altari rapuit, vulneratum cepit, et in turrim suam tanquam catronem sacrilegum cum maximo ludibrio tractum, et miserabiliter coartatum incarceravit. Ibi diu gladio super collum illius furialiter stricto, torvus, minax, et omnifariam terrificus, thesaurum et firmissima sancti Petri castella in beneficia sibi extorquere non cessavit ab eo; set omnino non potuit. Nec mora, hoc summopere lamentabili per totam æcclesiam sacrilegio tota civitas ejulabiliter nimis commota est; turrim ipsam cum maximo zeli Dei fervore inpugnant, et eam, domino papa quem jam interfectum putabant inde erepto, destruuunt, et totum quod ad Crescentium¹⁸⁹ pertinebat, in brevi dissipant, ipso vix interventu papæ, cui se reum dederat, inde vivo propulsato, uno autem solo, qui papam in caput sacrilegus vulneravit, ibidem interfecto; sic apostolicus gratanter ad altare rediens, missas consummavit.

Quincius vero solita papam deluserat recordia; quippe in turri sua dum civium suorum tumultuam zelumque Dei in se ardentissimum videret, metuens vitæ suæ et suorum, confessus est ipsi peccatum suum, et obœdientiam dignamque poenitentiam et satisfactionem ei devotione quamvis simulata promisit. Quod ex toto parvipendens, noctu Urbe fuga lapsus evasit. Dehinc papa datis indutiis eum ad poenitentiam, quam imposuit, revocavit; ipse autem non modo apostata in huiusmodi factus est, quin etiam quoddam castellum firmissimum ibi contiguum occupavit, ubi latrocinando rapinis et sanguine victitabat. Unde papa per Prænestinum episcopum fecit eum excommunicatum damnari. Ipse autem regi per omnia morigerus, sic per biennium crassabatur, Dei contemptor induratus.

Tandem vero rex, non modico furore post discessum virorum prædictorum permotus, et indignum (87) ducens se a quoquam reprehendi debere

aut corripi, non solum non resipuit, quin potius ampliori tergiversatione contra fas temerarius satis periculose desipuit. Namque infausto consilio cum suis inito, plures regni episcopos et principes, eos maxime quos suæ voluntati consentaneos noverat, apud Wormatiam (88) convocavit. Quos pene omnes debitam (89) beato Petro et apostolicæ sedis præsulii Gregorio obœdientiam abnegare, eique palam unumquemque ex nomine suo specialiter scripto, imprimis autem sui ipsius prænotato, inita in id ipsum conspiratione abrenuntiare coegerat. Indeque litteras abrenuntiatorias per episcopos duos, Spirenses (90) et Basilienses (91), primum in Italiam principibus et episcopis illius patriæ, huic conspirationi associandis, direxit, deinde Romam. Qui mox habito non minimo conventu juxta Placentiam, non solum verbis et litteris set testificatione jurisjurandi *domno papæ obœdientiam debitam non exhibendam*, utpote qui se ab eo pro Symoniacæ heresi damnandos non parum timebant, communi voto simul omnes deliberabant. Denique litteras huiusmodi inobœdientiam continentes per legatos, quendam Parmensem canonicum, et servum quendam regis, properanter ad Romanam synodum dirigebant. Ubi litteris et mandatis publice in audientia totius conventus recitatis, domno papæ inobœdientia deliberata pronuntiabatur, et ut cathedra descenderet, cui indignus præsideret, ex parte regis ipsi comminatorie satis imperabatur. Quid ibi tumultus et conclamationis et in legatos illos non ordinatæ incursionis excreverit, noverint illi qui præsto fuerint. Hoc unum sit nostrum inde dixisse, domnum (92) apostolicum non sine sui ipsius corporis magno satis periculo quam¹⁹⁰ vix eos Romanorum manibus semivivos eripuisse.

Tandem facto silentio, domnus papa fecit synodalia statuta super his inquiri et recitari, qui quasi in medio totius æcclesiæ contumaciter summo post Deum pontifici et suo rectori temere alijurato, inobœdientiam suam non erubuerant scriptis ex nomine profiteri, non intelligentes neque timentes quod ad illum et cæteros æcclesiæ magistros pertinuerit, quod Paulus ait: « Parati semper ulcisci omnem inobœdientiam. » Ipsos namque oportuerat diligentius attendisse quod sanctus Silvester (93) papa in Romana synodo jam inrefragabiliter decrevit (94): « Nemo primam sedem iudicabit, quia omnes sedes a primæ sedis iustitia desiderant temperari, neque ab omni clero, nec ab omni populo

VARIE LECTIONES.

¹⁸⁷ ita 2. ¹⁸⁸ irrupit 1^a Uss. ¹⁸⁹ ita 2. ¹⁹⁰ quamquam Uss.

NOTÆ.

(87) *Indignum — corripit.* Gregorii VII, ep. ad Germ., l. 1., p. 379.

(88) *Vid.* Bernoldi opusc. 1, epist. 3, p. 217.

(89) *Debitam — abnegare.* *Ibid.*, p. 380.

(90) Huzmannum.

(91) Burchardum.

(92) *Sed Romanus pontifex (legatos) — de manibus Romanorum — vix demum eripuit — factoque*

silentio — etc. Bernoldi opusc. 1, p. 220.

(93) *S. Silvester — iudicabitur.* Bern. opusc. 1, 3, p. 218.

(94) Fictitum esse hanc synodum, adeoque et allatum Silvestri papæ decretum, dudum consentiunt eruditi. Vide Bernoldi opusculum 1, epist. 3, n. 9, ubi hæc plenius habentur. Uss.

Judex judicabitur; et illud decretum beati papæ Gregorii (95): « Decernimus reges a suis dignitatibus cadere, et participatione corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi carere, si præsumant apostolicæ sedis jussa contemnere; » et id genus multa. Quapropter (96) illic synodalis sententia data est, divinarum et humanarum legum auctoritate testificata, regem Heinricum non solum excommunicari, set absque spe recuperationis honore regni debere destitui, ut in excommunicatorum consortio foret, cum quibus ipse potius quam cum Christo habere partem eligeret. Primum (97), quod pernix ab eorum communione, qui pro sacrilegio et reatu Symoniacæ heresis excommunicati sunt, abstinere noluit; deinde quod, contemptor Dei publicus, pro criminosis actibus suis pœnitentiam non solum suscipere set nec promittere quidem voluit, nequaquam servans ea quæ legatis apostolicis jam promiserat; nec non quod publica pervicax inobœdientia, apostolicæ sedi contumaciter resistere, et sic corpus Christi, id est unitatem sanctæ ecclesiæ, scindere et scandalizare induratus non expavit. Pro his denique culpis synodali judicio illum dominus apostolicus nec non omnes qui studio et voluntate in illa inobœdientia rei pervicaciter existerent et omnes majores et minores in hujusmodi re ex industria ipsi consentientes excommunicavit, et usque ad dignam satisfactionem a membris æcclesiæ in perpetuum separavit, ut quos mitis non potuit, vel severus ad viam salutis Deo miserante revocaret. His omnibus Agnes imperatrix, mater regis, intererat, cujus animam ipsius gladius damnationis non parum sauciaverat.

His diebus synodalibus dux Gotifridus demum¹⁶¹ ab illa Wormatiensi conspiratione, non minimus suffragator et incentor illius, dum rediret, a milite quodam ad requisita naturæ in excessu sedens de deorsum vulneratus, infeliciter exspiravit excommunicatus. Cujus marcham (98) sororis suæ filius æquivocus illius, 40 libris auri vix emptam a rege possedit, ducatu, quem sibi jam avunculus præstitum ab eo acquisivit, injuste privatus. Cui filium suum vix biennem (99) rex præsidere fecit.

Dehinc rex et sui comperto apostolico anathemati fere omnes contradixere (100), et omnino injuste et non canonico ordine actum, quicquid tunc in synodo Romana a tam sacrilego errore actum sit, affirmantes, pro nichilo id prorsus habuere. Et hoc regis

A solummodo complices et fautores; cæterum quibus mens sanior erat, non ita. Ex quibus quidam episcopi, patriarcha Aquilegensis, episcopus Salzburgerensis, Pataviensis, Wormatiensis, qui et ipse cathedra sua pulsus est a rege, nec non Wirziburgerensis, et pene omnes Saxonici, nec non duces Roudolfus, Berhtoldus, Welf, et cæterorum regni primatum pars non modica cum apostolico indubitanter sentiebant, quique prædictæ conspirationi interesse noluerant. Unde et dehinc a rege vocati, ipsum devitabant, cum¹⁶² propter anathema, tum etiam quod maxime in illo¹⁶³ confidebant.

Episcopus Paderbrunnensis¹⁶⁴ obiit, cui Poppo præpositus Babinbergensis non omnino canonice successit, quippe a rege jam anathematizato, communicans ipsi¹⁶⁵, episcopatum suscepit. Quem tamen antea Trajectensis episcopus cuidam suo consanguineo a rege dandum pro munere conditionaliter accepit, ut scilicet Coloniensis episcopi, qui Symoniace et non¹⁶⁶ per ostium ascendit, ordinationi non resisteret, set ipse eum consecraret. Qui adeo delusus, non astitit regi toto animo, ut prius.

Apud Trajectum rex pascha egit, collectis¹⁶⁷ undecumque illuc non parvis suæ rebellionis et inobœdientiæ complicitibus. Ibi tunc æcclesia, quam episcopus jam diu maximis impensis et studiis construxerat, a Deo et sancto Petro despecta, igne ultore mirabiliter conflagravit. Indeque per Lotharingiam revertitur Wormatiam, illic in pentecoste colloquium cum suis comparibus habiturus.

Willihelmus Trajectensis episcopus regi subitatus declinavit¹⁶⁸ ab eo, et domum veniens, maximo sibi epularum apparatu fecit studiosissimus ministrari; et sic a mensa, in qua uno die tertio convivatus est, impudenter nimis incrapulatus retrahitur, morteque repentina præventus et inopinata, miserrime satis defunctus est, anathematis spiculo et ipse indubitanter condemnatus (101). Cui Chounradus Mogontiensis camerarius, regis communicator sedulus, et episcopatum datione ab eo non canonice complacatus, successit.

Colloquium quod apud Wormatiam fieri a rege constitutum est, ea conductum est¹⁶⁹ intentione ut auant, ut papa illic quasi canonice a tribus episcopis, qui præ cæteris seniores viderentur præjudicatus, et ob scelera accusatæ ipsi objecta damnatus, sedo apostolica qualitercumque dejiceretur, et sic pro eo alius, quem juxta cor suum sibi morigerum et ob-

VARIAE LECTIONES

¹⁶¹ Dominum 1. ¹⁶² cum corr. tum 2. ¹⁶³ scilicet apostolico; Ussermann non ante maxime inserendum censuit; fortasse minime legendum est. ¹⁶⁴ baderbr. 2. ¹⁶⁵ ipsi corr. ipse 2. ¹⁶⁶ deest 2. ¹⁶⁷ collegit 2. ¹⁶⁸ declamavit 2. ¹⁶⁹ deest 2. Uss.

NOTÆ.

(95) Idem legitur in Bernoldi opusc. vi, 9, p. 361. Decretum hoc desumptum est ex S. Gregorii M. epist. 8 (libri xiii nov. edit. Opp. t. II, p. 1223), ad Senatorem abbatem, ad quam etiam provocat Gregorius VII, in hac causa ad Hermannum Metensem scribens. Uss.

(96) Quapropter, — eligeret. Gregor. VII, ep. ad Germ., l. I., p. 379.

(97) Primum — revocaret. lb., 580.

(98) Antwerpiensem. Hujus Godefridus erat oc-

cisi consobrinus, qui sub Bullionit nomine celebrata postea evasit. Uss.

(99) Conradum, cui tamen a. 1089 ob rebellionem ducatum ademit, et Godefrido concessit. Uss.

(100) De hoc legendus ipse Gregorius epist. 2 et 3 lib. iv. Item Otto Frising. Chron. l. vi, c. 35, et De gestis Friderici I imp. lib. 1, c. 1.

(101) Cf. Gregor. Regist. iv, 6, ad Henricum Leod. episc.

sequalem invenirent, ibidem mox supponeretur. Qui tres jam in ipsa conspiratione prænominati, in Dei autem prædestinatione, ne illuc pervenirent, retardati sunt. Quorum Trajectensis, ut prædictum est, subito moritur; Brixiensis in itinere ipso captus a comite Hartmanno (102), in custodiam et ipse jam ab apostolico excommunicatus mittitur; tertius Neapolitanus solus pervenit. Sed nemo juxta legis præceptum damnatur, uno contra se testimonium dicente. Dux etiam Gotifridus, qui papam illic constituendum ad sedem Romanam se perducturum jam regi audacter promiserat, et ipse, ut notum est omnibus, excommunicatus interierat. Deo namque illud colloquium sic dissolvente, Mogontia in festivitate apostolorum Petri et Pauli iterum conveniunt, et ut se ulciscerent inordinatus et sese ipsis iudicibus damnatos plenus damnarent, sacrilego motus sui ausu domum apostolicam, falsis testimoniis quasi judicatum, temere satis excommunicabant, et quod synodali iudicio in regem et in cæteros suæ confœderationis participes ab apostolico actum est anathema, utpote temerarium, injustum et nullius ponderis, prorsus conculcandum et floccipendendum, quasi sententialiter confirmabant. Non enim attenderant cautissime quod apostolicæ majestatis reatum incurrerint, juxta quod decretalia sanctorum Patrum statuta inrefragabiliter sanctiunt, quicumque sedis apostolicæ iudicium quasi reprobabile inmutare seu retractare præsumperint, et quod nulli unquam permissum est, aliquid inde hoc reprobato judicaverint. Unde sanctus¹⁷⁰ Silvester in Romana synodo, cui 284 episcopi cum 40 presbyteris, et diaconibus plurimis, præsentate Constantino augusto et matre ejus sancta Helena, subscripserunt, ita decrevit¹⁷¹: *Nemo primam sedem judicabit, et cætera, ut præscriptum est. Et beatus (103) papa Gelasius in decretis suis capitulo 2 (104): Cuncta, inquit, per mundum novit æcclesia, quod sacrosancta æcclesia Romana de omni æcclesia fas habeat judicare, neque cuiquam liceat de ejus iudicio judicare; siquidem ad illam de quolibet mundi parte appellandum est, ab illa autem nemo est appellare permissus. Sed nec illa præterimus, quod apostolica sedes absque ulla synodo præcedente absolvendi quos iniqua synodus damnaverit, et nulla existente synodo damnandi quos oporteat, habeat facultatem, quod¹⁷² sanctissimi pontifices Calistus, Fabianus, Xistus,*

Julius, et reliqui sine numero omnino astipulantur, qui adeo amplexati sunt veritatem, ut potius mori quam mentiri deliberarent. Et hoc nimirum pro suo principatu egerant, quem beatus Petrus apostolus verbo Domini et tenuit semperque tenebit. Hos sequitur beatissimus papa Adrianus (105) capitulo 18¹⁷³ in decretis suis, *Generali, inquit, decreto statuimus, ut execrandum anathema fiat, et velut prævaricator catholicæ fidei semper apud Dominum reus existat, quicumque regem seu potentiam sive episcoporum deinceps statuta Romanorum pontificum (106) in quocumque violanda crediderit, vel perviolari permiserit. Nec minus hoc metuendum est, quod sanctus Leo in decretis suis terrificus nimis decrevit (107): Omnis, inquit, qui diffinitiones nostras per inobedientiam evacuare contendit, anathemate percellatur, et qui contumax nostris saluberrimis statutis contradixerit, a membris æcclesiæ omni tempore separetur. Et ideo quicumque iudicium sedis apostolicæ in dubium venerat, cum ipso apostolico potius quam cum aliis ventilare debuerat, sine quo id, quod iudicatum est ab eo, nullatenus retractari vel mutari poterat. Nostrum est enim, apostolicis institutis absque omni hesitatione obedire, stultas autem et sine disciplina quæstiones devitare, quæ generant lites et multum proficiunt ad subversionem audientium. Domni autem apostolici est suas sententias ratione firmare, si cuiquam in eis quid dubium videatur occurrere.*

Diversus siquidem sermo inter synodicos de hoc eodem anathemate regis per totum regnum sine intermissione terebatur, justene actum sit an injuste? Verumtamen hoc apud contentiosos maxime, qui non veritati set contentionibus conati sunt deservire; aut enim ignorabant, aut ex industria dissimulabant, quia duo iudicarii ordines in sacris Scripturis colliguntur (108), unus in dubiis rebus, ubi induciæ, pro quibus nunc, ut ipsi aiunt et testantur, minime datis maxime controversati sunt, pro acquirendis testibus et defensoribus necessariæ sunt. Alter vero in publicis criminibus, in quo nullæ induciæ concedendæ leguntur, cum sine accusatore et teste in contumaces et inobedientes sine mora sit sententialis proferenda vindicta. In (109) dubiis namque causis, licet veris, nondum autem publicatis vel sponte confessis seu aperte convictis, necessario eas ad inquirendum vel comprobandum induciæ concedendæ

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁰ papa addit 1°. ¹⁷¹ decretum corr. decrevit 2. ¹⁷² quos 2. ¹⁷³ XIII 1°.

NOTÆ.

(102) Dilingensi, infestissimo Heinrici hoste; cf. Casus S. Galli Mon. SS. II, 157.

(103) *Beatus papa Gelasius* -- semperque tenebit, apud Bernoldum bis legitur, opusc. 1, 4, 5, p. 216, et opusc. IV, 23, p. 308. Verba *Callistus* -- deliberarent secundo tantum loco inveniuntur.

(104) Epistola 13, ad episcopos Dardaniæ, Labb. Conc. t. IV, 1203. Uss.

(105) Cap. 80 in capitulis Adriani I ad Carolum M. (Lab. Conc. t. VI, col. 1853) Bern. opusc. 1, 6, p. 361. Uss.

(106) Ed., *deinceps canonum censuram, in quocumque*, etc. Uss.

(107) Videtur respicere ad cap. 5 epistolæ 1, ad episcopos Campaniæ (Lab. Conc. t. III, col. 1294). Uss.

(108) Eadem, paucis mutatis, exstant Bern. opusc. 1, 1, p. 187.

(109) *In dubiis* -- multa proveniunt, leguntur in Bernoldi opusc. IV, 22, p. 306, exceptis verbis, vel sponte -- comprobandum. Eadem fere recurunt opusc. 1, 1, p. 187.

sunt, ut juxta sanctiones apostolicorum virorum Felicis papæ et Julii et reliquorum ipse accusatus possit se contra accusatores pleniter præparare ad abluenda crimina objecta. Unde et beatus Eleutherius a beato Petro papa duodecimus in decretis suis capitulo 1 testatur (110). « Induciæ, inquit, non modicæ ad inquirendum dandæ sunt, ne aliquid præpropere agi a quacumque parte videatur, quia per surreptionem multa proveniunt. » Unde et sanctus Ambrosius in expositione Epistolæ ad Corinthios testatur (111) : « Judicis inquit, non est, sine accusatore damnare; quia et Dominus Judam, cum fur esset, cum non accusatus sit, minime abjecit; » sicut et in omnibus dubiis agendum est causis. Quapropter et Dominus ipse exemplum dedit nobis, ne passim audita, non probata et indiscussa, facile credamus, ad in figura angelorum Sodomam pergens dixit ad Abraham : « Descendam, et videbo, utrum clamorem, qui venit coram me, opere compleverint, an non est illa, ut sciam. » Postquam autem clamore quem quasi audivit, verum probavit, mox sine tarditate super eam ignis et sulphuris imbres vindicæ præsentissimus de cælo pluit a Domino. — Justissime autem absque induciis damnantur, qui culpam suam jam dudum a sanctis Patribus diffuse damnatam non negare, set publice contempiores obstinati contra apostolica statuta se conantur qualitercumque defensare. Ergo de manifesta et plurimis nota causa non sunt querendi testes. Unde (112) apostolus fornicatorem illum apud Corinthios præcepit, cognito ab omnibus quod fecit opere, de cœtu fraternitatis expelli : « Vos, inquit, inflati estis, et non magis luctum habuistis, ut tolleretur de medio vestrum, qui hoc opus fecit? » Omnes quippe crimen ejus sciebant, et non arguebant. Publice namque novercam suam loco uxoris habebat; in qua re neque testibus vel inquisitione opus erat, nec tergiversatione aliqua regi crimen poterat. Quapropter apostolus judicium non differens in eum, « absens, inquit, corpore, præsens autem spiritu, » cujus videlicet nusquam deest auctoritas, « jam judicavi ut præsens, eum, qui hoc opus fecit. »

Totum itaque corpus Scripturarum sententiis domni apostolici suffragatur. Unde contradictores et perversores earum facillime possunt convinci. Ipse namque a vestigiis sanctorum Patrum nullatenus deviavit. Incassum ergo quidam contentiosi musitabant¹⁷⁶ pro induciis regi ejusque complicibus non datis, et quod eos statim excommunicavit,

A postquam eorum crimina tam contumaciter publicata, et tam pro nichilo habita, nec non tam pertinaciter defensa, æcclesiam sanctam miserabiliter nimis confœdaverant, et super tot vulgatissima sua contumaciter inobœdientiam suam non alibi nisi in synodo Romana, et hæc scriptis et nomine publicatissima¹⁷⁷ temeritate professi sunt.

In ipso anathemate (113) dominus apostolicus ex parte et nomine Patris omnipotentis et Filii et Spiritus sancti, et per auctoritatem sancti Petri omnibus Christianis præcepit, ne quis regi excommunicato ut regi deinceps aliquomodo obœdiat, aut serviat, aut jusjurandum servet, quod fecerat aut facturus sit. Quod principum regni pars non minima attendens, sæpius a rege vocati ad eum venire detrectabant, elaborantes diligentissime ut zelum Dei secundum scientiam haberent. Quem licet injuste et non canonicè excommunicatum nossent, tamen ei juxta Sardicensis concilii statutum (114) nullatenus communicare debent, nisi eum reconciliatum esse præscirent. Unde regi adhuc indurato metuentes communicare, quia illum neque arguere, neque punire, neque corrigere poterant, ipsi quia consentire abhorruerant, studebant ut oportuit devitare. Quapropter autumnali tempore cum eo optimates regni colloquium ob hujusmodi se habituros Parthenopolim¹⁷⁸ fore condixere, ubi quid agendum super tam grandi negotio foret, communi consilio possent diffinire, et ubi ipsi regi et domini suo committit, et ad pœnitentiam converso et reconciliato liceret servire. Postquam illuc non parvis militariibus copiis convenere, rex cum suis assentatoribus citra¹⁷⁹ Renum apud Oppenheim villam cum non mediocri suæ confœderationis cœtu, adhortatu et suasu inflexus et animosus, consedit; regni autem primates cis Renum commanentes, inter se queritabant, et Deo datore attentius unusquisque pro se ad invicem conferebant, quid super tam inmani causa ipsis diffiniendum fuerit. Illuc sedis apostolicæ legati litteris huic causæ congruis allatis advenerant, in quibus etiam nunc Pataviensi episcopo vice sua apostolica papa jam dudum concessa inposuit, ut omnes præter regem solum ad satisfactionem dignamque pœnitentiam digne venientes canonicè reconciliaret, illos videlicet qui deinceps in parte sancti Petri stare voluissent. Ex quibus Mogontinus archiepiscopus cum sua militia, Treverensis, Argentinus, Viridunensis, Leodiensis, Monasteriensis, Trajectensis electus, Spirensis, Basiliensis, Constantien-

VARIE LECTIONES.

¹⁷⁵ ita 2. ¹⁷⁶ nimis 2. ¹⁷⁷ vox deest 2; Parthenopolim Megæourg fore 1. 1. ¹⁷⁸ ita 2. — ultra legendum videtur; circa edidit Uss.

NOTÆ.

(110) Labb. Conc. t. I, col. 589. Uss.

(111) Vide in appendice ad Opera S. Ambrosii, t. II, p. 127, cui hæc expositio perperam tribuitur. Uss.

(112) Unde apostolus — opus fecit, ordine mutato lege in Bernoldi opusc. 1, 2, p. 193. cognito — ex-

pellit, omnes — poterat sunt verba Ambrosii.

(113) Verba ex ipsa excommunicationis formula mutuata est auctor; v. Mansi XX, 469.

(114) Can. 17, Dionysii (Labb. Conc. t. II, p. 649). Uss.

sis autem Ulmæ ¹⁷⁸, episcopi scilicet hi ¹⁷⁹, et abates plures, nec non majorum et minorum non modica turba ob reatum communionis regis, seu quod ipsi ob inobædientiam excommunicati sunt, sive quod receperunt missas et officia sacerdotum ob incontinentiam vel heresim symoniacam damnatorum, ibidem reconciliati in communionem recepti sunt.

Postremo diebus decem in hujusmodi studiis transactis, cum rex videret et audiret tot et tantos apostolicæ dignitati humiliter cessisse, eosque regem alium pro se constituendum deliberasse, et ipse quamquam nolens et invitus, et præ dolore hoc fere ¹⁸⁰ ultra spiritum non habens, cessisse se quam vix ¹⁸¹ simulavit, non modo papæ, verum quoque regni principibus in cunctis quæcumque ipsi imponere et observare eum voluissent. Tunc visum est eis præter cætera, ut inprimis Wormatiensi episcopo sedes et civitas sua libera redderetur, regina inde cum suis omnibus egrederetur, Saxonibus obsides illorum redderentur, et ut ab excommunicatis suis se rex omnino separaret, nec non litteras papæ Gregorio, debitam obædientiam, satisfactionem et dignam pœnitentiam se servaturum firmiter intimantes, absque mora dirigeret, ipse autem juxta consilium eorum interim inanendo responsum apostolicum et reconciliationem illius expectaret. Hæc et cætera omnia rex, quamquam non ex tota simplicitate, ilico peregit. Abhinc litteras, juxta quod condixerant inter se compositas, et in præsentia eorum sigillatas, quas tamen deinceps ipse clam alteravit et ad libitum suum mutavit, per Trevirensis episcopum Romam papæ præsentandas transmisit. Prælati vero regni, dolos solitamque recordiam consiliariorum regis, quam tantotiens experti sunt, metuentes, et ipsi legatos boni testimonii, qui his omnibus quæ ibidem acta sunt præsto fuerant, Romam pariter, ne papa dolis illorum deciperetur, properanter dirigunt, ipsumque per misericordiam Dei suppliciter obsecratum implorant, ut in has partes dissensionem hujusmodi compositurus venire dignaretur. Insuper ut regem ad apostolicæ sedis obædientiam perfectius constringerent, antequam ab invicem discederent, conjurabant, ut si culpa sua ultra annum excommunicatus perduraret, ipsi eum ulterius regem non haberent. Indeque ob metum futuræ in eos regis ultionis et injuriæ, quem per plures eorum non visum et insalutatum sibi quæ nimis subiratum reliquerant, data sibi in invicem, si quid eis ob hujusmodi causam adversaretur, fide adjutoria, unusquisque gloriantur ¹⁸² in sua rewearunt.

A Hoc colloquio circa Kalendas Novembris finito, ilico præter solitum prægrandis nix terras undique opprimere incepit. Hæc siquidem præsagium et signum futurorum malorum non solum Cisalpinas partes, verum, quod potius mirabile visum est, totam Longobardiam nimietate inaudita non parum stupefecit. Nimio quippe frigoris congelamento Renus pariter et Eridanus, ut defluviis cæteris taceatur, in tantum consolidati sunt, ut per longum tempus quasi per terram viam in se glaciale exhiberent cunctis itinerantibus. Sic hiemps aspera et nivosa algoris vi continuata usque in Idus Martii, scilicet a colloquio prædicto usque ad colloquium quod apud Forihheim a regni optimatibus actum est, perduravit. Ipso denique die cæpit nix per omnes terrarum nostrarum partes, diversis pro qualitate locorum liquefenda lapsibus, paulatim descrecere.

B Rex autem transacto circa Oppenheim præscripto colloquio, Spiræ cum tutoribus et actoribus, qui a primatibus regni ipsi deputati sunt, aliquamdiu more pœnitentium vicitans stetit. Dehinc ob conjurationem principum prædictam suspicans in se contorquendas perfidiam et versutias illorum supplantatorias, recollectis undique consiliariis suis, placitum optimatum suorum temerarius postposuit, et sic ne regno privaretur, toto industrius et attentissimus ingenio, omnifaria suorum scrutinia et consilia conferendo diligentissime se præmunivit.

C Tullensis autem episcopus, nec non pariter Nemetensis mox cum multis aliis, quibus hoc per obædientiam a Pataviensi episcopo inpositum est, Romam pervenientes, papæ se reos cum satisfactione et obædientia debita dederant. Quos ille canonicè reconciliatos, eorum obædientiam aliquamdiu probando in monasterialia quædam custodiaria solos eos fecit incarcerari, donec imperatricis interventu vix inde reducti, absque ordine non ¹⁸³ concessio, solius licentia communionis repatriare permissi sunt.

D Hos e vestigio Trevirensis archiepiscopus cum regis legationis litteris festinus nimis consequitur, papam salutavit, litteras adulteratas ipsi præsentavit. Quas ille nisi coram legatis optimatum regni recitari sibi noluit, ut ipsi testes recitationis adessent, qui et earum compositionis et emissionis scio assisterant. Postquam igitur recitate sunt, legati materiam longe aliam quam quæ in presentia primatum regni composita et sigillata fuit, recognoscentes, non eandem set alteratam et per loca mutatam fuisse, per dominum Deum liberrime protestati sunt. Sic Trevirensis archiepiscopus, quamquam in primis litteras defendere incepisset, postremo

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷⁸ *Hansizius l. c. ultimo legit. Ulmæ tamen juxta codices legendum esse patet ex Bernoldi apologetico pro Gebhardo Constantiensi episcopo (Opusc. X, 4. p. 380.) : ubi Ottoni apud Ulmam communitio reddita dicitur. USS.* ¹⁷⁹ *4' voces et abb. p. n. n. m. et minorum scripta iterum deleti, et tunc ita pergit : c. Tridentinensis vel Trient, Coloniensis et Agripinensis vel Köllu, item Metensis vel Metz, Tullensis vel Tol, Veinensis vel Veins, Lausannensis vel Lösen, Frisiensis vel Frisingen, et abhates plures nec non majorum et minorum non modica turba, etc.* ¹⁸⁰ *ita codd.* ¹⁸¹ *quamvis fide USS.* ¹⁸² *gloriantur 2.* ¹⁸³ *non adest ed.*

tamen convictus ab eis et rememoratus, fraudulentiam non suam set cujus nesciret alicujus alterius, in litteris publice confessus est. Ita omnia regis obœdientiæ, quam littera mendax, non cordis veritas protulit, commenta simulatoria et deceptionum plenissima, cum imperatrice pariter dominus apostolicus vigilanter deprehenderat. Quapropter, quod rex obnixè satis rogaverat, ut scilicet Romam ei ad papam reconciliando pervenire liceret, nequaquam consentire papa voluit, set ut in præsentia regni primatum apud Augustam Vindelicam a se audiendus et reconciliandus sibi occurreret, apostolica auctoritate præceperat, et illo se venturum ad eos circa festivitatem Ypapanti (115), si Dominus voluerit, firmissime satis per utriusque partis legatos ipsis remandavit. Qui litteris apostolicæ benedictionis perceptis, in (116) quibus plurimum pro ducata suo, pro cæteris necessariis, et pro pace ipsos, ut oportuit, diligenter præmonuerat, lætanter patriam suam tanti hospitis adventum præconando reviserant.

Mox igitur omnes regni optimates, his quæ literæ innotuerant congratulante acceptis, toto mentis conatu ad hæc omnifariam observanda sese percipientissime præparantes, spe non modica æcclesiasticæ religionis et observantiæ restaurandæ non parum exhilarati sunt. Rex autem longe alia intentione cordatus, dum papæ propositum comperisset, occurrere ipsi antequam nostras partes intraret, summa consultationum solertissimus industria moliebatur. Proposuit namque ut aut collecta pecunia qualitercumque conducta maxima suorum militari copia territum eum in fugam coegisset, sive per Romanos et cæteros consiliarios illius, tantis muneribus corruptos, et sic individuos sibi astitores effectos, ad votum suum illum constringeret. Sin autem, una secum ipsi tam peruelles et efferati repugnarent, ut ilico eum injuriatum cathedra depellerent, et alium juxta cor regis pro eo substituerent; et sic in imperium ab illo electus et ordinatus, una cum uxore sua in patria¹⁸⁵ gloriosus remearet. Si autem papam, metu, minis et blanditiis Romanorum convictum, morigerum sibi rex per omnia efficeret, pium sibi, adversariis autem suis severissimum deinceps fore, stultissime satis præmeditabatur.

His et aliis non perpaucis, ut fama fuit, consiliariorum suorum recordiis commonitus et animatus, contra dispositam jam optimalium regni correctionem et christianæ religionis recuperationem sese pertinaciter erigens, non cessavit magistratus illorum qualitercumque opprimere, et se suum ad libitum

A ab eis omnino liberare. Ad hoc quidam marchio, nomine Opertus, de Longobardia tunc temporis adveniens, summopere illum præ cæteris confortavit. Qui magnifice ob id ipsum ab eo donatus et honorificatus, in repatriando juxta Augustam Vindelicam repentina morte præoccupatus, equo decidit, et sic apostolicum anathema jam pro nichilo habens, tunc autem quanti ponderis sit re experiens, quam miser ille damnabiliter interiit.

MLXXVII.

Rex natalem Domini apud Bizantium in Burgundia, uno ibidem vix die commoratus, quomodo-cumque celebravit. Inde assumpta uxore et filio, nec non toto suorum comitatu et apparatu, ut antea jam deliberatum est, Genovæ Rodano transito, Alpes asperrimo vix scandens reptansque itinere, festinus Longobardiam per Taurineusem¹⁸⁶ episcopatum intravit. Indeque collectis undecumque quos potuit, Ticinum perveniens, excommunicatorum quoque turbam episcoporum ad se undique contraxit, et quasi causam illorum defensoria quomodocumque præmuniturus majestate, papam alloquendum non modo ob sui ipsius, set potius ob illorum ab eo perscrutandam tam injuriosi anathematis sententiam, nimis artificiosus ipsis prædixit. Ipsi autem econtra non minimum regi dissuadebant, ne ipsum saltem apostolicum nominaret, quem illi jussu ejus tam sancte abjuratum omnino projecerint, et quem una rite damnatum sub anathematis censura a corpore æcclesiæ perpetuo dimentrarent. Attamen ne optimatum regni Teutonicorum placitum et ipse pseudorex ex toto temerarius annullaret, et ob id illorum offensam justissime incurreret, quoniam quidem¹⁸⁶ illum tam inevitabilis necessitatis constringeret articulus, ipsi ad tempus cedere et morigerari dignum æstimabant; deinceps vero, post hanc scilicet dispensatoriam et tam sibi necessariam illius allocutionem toto nisu simul cum ipsis industrius intentissime elaboraret, quomodo se et totum regnum a tam sacrilego homine funditus liberaret; sin autem, tam versutissima apostolicæ almæ nominationis et hereticæ usurpationis illius vecordia et majestate sese procul dubio regno, honore, partimque vita ipsa, privandum non ignoreret, nec non omnes, qui invictissimi cum ipso in morte et in perniciem ire semper parati fuerint, similiter perituros et damnandos minime dubitaret.

Postquam (117) autem legati regis pariterque regni optimalium a papa dimissi repatriare cœperunt, ipse confestim animam suam pro ovibus suis dare promptissimus, ad locum et tempus quæ con-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁸⁵ patriam ed. ¹⁸⁶ taurinensem 2. ¹⁸⁶ quoquidem c.

NOTÆ.

(115) Scil. purificationis S. Mariæ. Uss.

(116) Auctor Gregorii epist. ad Germanos ante oculos videtur habuisse, quam ex cod. Udalar. pro-

tulit Mansi XX. 579.

(117) Cf. Gregorii VII epistolam ad Germanos, Reg. IV, 12.

dixerant ad invicem, properanter pervenit, et illic, A
juxta quod disposerant, itineris sui ductores desi-
derantissimus expectavit. Set frustra. Nam postquam
Theutonici principes fugam regis tam inopinatam
et furtivam ultra Alpes compererant, insidiarum et
inugnationum illius non parum metuentes molina
et incursiones, occurrere neque ducatum con-
dictum exhibere papæ, quamvis inviti et nolentes,
omnino desiverant. Ita papa apud Canusinum castel-
lum ipsos aliquamdiu exspectavit. Set dum illi tot
obstantibus periculis se ad eum nequaquam venire
posse ipsi vix remandarent, tunc ipse, quia frustra
venerit illuc, moleste nimis ferens, set tamen postea
ad Theutonices partes se qualitercumque pro neces-
sitate sanctæ æcclesiæ pervenire posse non despe-
rans, istic hujusmodi occasione aliquanto tempore
morari disposuit. Tunc et ipse regis iter et consilia-
riorum ejus sibi nec non sanctæ æcclesiæ non mul-
tum prodesse considerans, quippe qui Longobardos,
quos rebelles Deo sibi reperit, non parum rebel-
liores reddiderit, quique Theutonum gentes omnino
inter se scismate non modico discordes, quid de
tam vecordi homine agerent, mirabiliter irritatas
solicitaverit, et totum undique regnum non medio-
riter perturbaverit: totam curam suam, ut virum
vere apostolicum oportuit, super Dominum jactavit,
die ac nocte precibus lacrimosis institit, quatinus
ipse sibi divinitus inspiraret quid de tam grandi
negotio ratione synodica rite diffiniendum ordi-
naret.

Tandem rex accepto suorum salubri satis consilio, C
prorsusque deposito priori, quem in papam jam ma-
litoso vecors et odiosus excogitavit studio, inter-
ventu et auxilio præcipue domnæ Mathildis mar-
chionissæ, socrus suæ Adelheidæ itidem marchio-
nissæ, et abbatis Cluniacensis (118), qui et ipse cum
papa nuper ob regis communicationem Romæ re-
conciliatus advenerat, nec non omnium quoscunque
sue parti attrahere poterat, papam convenire, eique
per omnia subdi, cedere, obedire et consentire pro-
posuit. Eaque intentione, quamquam inter Longo-
bardos qualitercumque dissimulata, præmissis ante
se ob adducendos ad se prænominatos interventores
nuntiis, ipse ad castellum prædictum paulatim eos
subsecutus est. Qui properanter ad condictum lo-
cum regi occurrentes, eam causam pro qua conve-
nerant, diu inter se multifario sermone ventilabant,
et sollerti consultatione omnimodis secum pensa-
bant; set nescio quos in ea dolosos, simulatorios
pollicitationum amfractus suspiciosos plurimum ex-
ploratu diligenter notaverant, quos papæ, hujus-
modi causarum ex multo jam tempore et usu coti-
diano revera experientissimo, pro simplicibus et satis
superque veracibus annotare metuerant. Atta-
men mox, quia sic necessitas expostulabat, re-

meantes, quidquid illud fuerit quod fucatum et per-
fidum æstimabant, totum papæ seriatim plenaria ve-
ritate enarrabant.

Hos confestim e vestigio rex subsecutus, ad us-
que portam castelli præcepit et adhuc inopinatus, et
absque responso apostolico ejusque verbo invitatorio,
præcipitanter cum suis excommunicatis luctuosus
accessit, et pulsando satis, ut ingredi permittere-
tur obnixè rogat. Illic lanceis indutus, nudis pe-
dibus (119), frigosus, usque in diem tertium foris
extra castellum cum suis hospitabatur; et ita mul-
tis probationum et temptationum scrutiniis distri-
ctissime examinatus, et obediens quantum ad hu-
manum spectat judicium inventus, christianæ com-
munionis et apostolicæ reconciliationis gratiam, ut
est consuetudo pœnitentium, lacrymosus præstola-
batur.

Domnus autem apostolicus, qui tam falli quam
fallere cautissimus noluerit, quique regis tot polli-
citationibus tanto lotiens delusus, verbis illius non
facillime crediderit, post multas consultationum
sententiosas collationes vix ad hoc pertractus est,
ut si jurejurando has, quas sibi nunc pro utilitate
et statu sanctæ ecclesiæ impositurus esset, obedi-
entiæ et satisfactionis condiciones aut ipse per se, aut
per eos quos sibi nominaret testes, confirmare prom-
ptissimus adveniret, et insuper fidem hujus sacra-
menti in posterum firmissime observandi in manus
inventorum illorum qui præsto fuerant, nec non
imperatricis quæ necdum aderat, dare et hoc pa-
ctum sic fœderare consentiret, in christianam tan-
tum communionem eum recipere non recusaret.
Rex autem hujusmodi responso a papa recepto, du-
rissimum hoc quod propositum est, et ipse omnes-
que sui judicabant; verumtamen, cum aliter recon-
ciliari nullatenus posset, vellet nollet, satis mœstis-
simus consensit.

Tandem vero ne ipse juraret, vix apud papam in-
terventum est; duo autem episcopi, Neapolitanus et
Vercellensis, præter alios familiares ejus (120) qui
deinceps jurarent, ad sacramentum pro eo facien-
dum electi sunt. Qui, ut summam sacramenti me-
moremus, in hunc modum jurabant: ut videlicet
dominus illorum Henricus, quandocumque ipsi in-
fra annum papa Gregorius constitueret, in concor-
diam et pacem cum principibus regni aut secun-
dum judicium aut misericordiam illius veniret, et
nullam lesionem ipse sive suorum quisquam domno
papæ aut legatis illius inferrent, in quascunque par-
tes regni ob regimen æcclesiæ venirent, nec in cap-
tione nec in membrorum suorum truncatione; et,
si ab aliquo alio læderentur, ipse, quando primum
posset, bona fide illos adjuvaret; et si aliquod im-
pedimentum ipsi obstaret, ut tempus et inducias,

NOTÆ.

(118) Hugonis, qui Henricum parvulum de sacro
fonte levaverat, prout ipse rex indicat in epistola ad
eum data, Dacherii Spicileg., t. III, p. 441 novæ
edit. Uss.

(119) Discalceatus, et lanceis indutus. Ep. ad
Germ., l. 1.

(120) Hos enumerat Lambertus b. a. Uss.

quas ipsi dominus papa constitueret, observare nullatenus posset, deinceps cum primum posset, absque mora indilate observare festinaret. Hoc ut prædictum est pacto, introitus et accessus ad papam regi, magno lacrimarum fluore ploranti, cæterisque excommunicatis non parum similiter plorantibus patefiebat. Quid ibi lacrimarum ab utraque parte effunderetur, non facile quis enarraret; ubi dominus papa non minimum pro ovibus quæ perierant, Deo requirendis fletu miserabili conquassatus, ipsis ut oportuit humiliter prostratis, et præsumptionis suæ pertinaciam confessis, canonicæ reconciliationis et apostolicæ consolationis idoneos protulit adhortatus, et sic apostolica indulgentia et benedictione reconciliatos et christianæ communioni redditos, in ecclesiam introduxit. Dehinc facta pro eis consueta oratione, et in osculo sancto regi et episcopis quinque, Argentino, Bremensi, Lausaniensi, Basiliensi, Neapolitano, et cæteris majoribus dignanter salutatis, ipse papa missas fecit, et in loco communionis regi ad se vocato eucharistiam porrexit (121), quam antea ipsi interdixit. Cujus participatione rex se indignum fore contestans, incommunicatus digreditur. Unde mox apostolicus quasi quoddam indicium impuritatis et quasi testimonium latentis in eo cujuslibet ypocrisis, Spiritu revelante, non imprudenter capiebat, et nequam se verborum ejus fidei deinceps totum ex toto credere præsumebat. Demum vero cibo satis decenter præparato, simul ad eandem mensam consedebant, sobrio se victu honeste procurabant; et inde cum gratiarum actione surgentes, et non multa præter maxime necessaria obedientiæ promissæ, fidei datæ, sacramenti non violandi, perfectæ pœnitentiæ, nec non cavendi Longobardorum anathematis commonitoriola, ad invicem sibi colloquentes, rex accepta apostolica licentia et benedictione cum suis inde discessit, præter episcopos, quos papa jussit illic incarcerationi, prout sibi bene complacuit. Insuper pactum sacramenti cujusdam, quod a familiaribus regis papæ adhuc persolvendum restiterat, ab eis sciendum exigebatur. Quod ipsi contentiosa quadam discordia longe aliter quam conderetur, perversere conantes, sese reatu perjurii cito a papa capiendos dum metuerant, ne omnino ipsi jurarent, modis omnibus cavillosi diffugerant. Ex quibus Augustensis episcopus absque licentia noctu inde clandestina fuga non reconciliatus evaserat. Sic, in primo pacto, quod ad invicem statuerant, papam artificiose delusum et deceptum (122), mendaces abiecti.

A Ad hæc dum apostolicus duos episcopos, Ostiensem et Prænestinum, pro necessitate et regimine sanctæ ecclesiæ [Mediolanum, Ticinum, et in cæteris illarum partium civitates dirigeret, et sic non sine fructu Placentiam proficiscerentur, a Placentino antiepiscopo (123) perjuro et anathematizato capti sunt. Ex quibus Prænestinus paullo post dimittitur, Ostiensis in quoddam castellum incarcerationis transmittitur (124). Ubi cum aliquandiu in vinculis teneretur, et rex cum suis avaritiæ lucris quolibet artificiosus ingenio insistere niteretur, cui solummodo papa in itinere Longobardico servitium necessarium ab eis, canonicæ autem illorum omnino devitanda communione sumendum vix licentiam dedit, sacramenti quod fecerat pro legatis apostolicis adjuvandis prorsus oblitus, nullam vel in verbi unius saltem auxiliaria in pensu vincula ipsi compassionem exhibuit. Set cum Papiæ vellet juxta ritum legis Longobardorum coronari, missis ad papam pro hujusmodi danda licentia interventoribus, responsum datum est eis, ut quando Petrus esset in vinculis, non haberet in hac re licentiam apostolicæ auctoritatis. Set neque sic ipsius auxilium extorquere ab eo poterat. Tandem vero imperatrice et domna Mathilda adjuvantibus, de carcere nonnullo tempore probatus relaxabatur.

B Per idem tempus Quintus ille Romanus, qui ad cumulum damnationis suæ episcopum quoque Cumanum (125) juxta ecclesiam sancti Petri Romæ jam captum tenerat, cum ipso regem Papiæ visitare et non parum sibi munificum elicere studuerat; quippe qui non modicas munerum grates non solum pro episcopi, verum quoque pro tam sacrilega domni apostolici captione, ab ipso sibi referendas promeruisse nullatenus dubitabat. Qui postquam ad curiam pervenerat, eumque rex ob anathema caute devitatum osculari et, ut solet amicos, salutare non ausus fuerat, quasi ob quasdam maximas suas occupationes nondum ut dignus fuerit, et prout plurimum promeruerit, ipsum acceptare non posse simulavit; et ita in dies acceptabilem suum dilatum procrastinavit. Ipse autem aliquantulum subiratus, se indignationi et delusioni habitum proclamavit, donec tandem certissimas dignæ salutationis inducias et grates a rege sibi deferendas pertinax extorsit. Set in ipsa nocte statuti diei guttura ejus lethali quodam tumore repente præfocato, morte damnandus æterna, rege non viso et insalutato, in puncto celerrimus descendit ad inferna.

Ita rex partibus illis quæcumque et undecumque

VARIE LECTIONES.

¹²¹ regis 1. ¹²² Cum adum 2. ¹²³ dilationis hic inserit Uss.

NOTÆ.

(121) Factum, ut videtur; inconsultum, potuit enim rex alio oculo peccato esse obstrictus, in hoc certe laudandus, quod publice se indignum declaravit, quidquid dein judicaverit pontifex. Uss.

(122) Accusativi absoluti loco ablativorum.

(123) Dionysio scilicet, anno 1075, per papam in

synodo Romana deposito. Legati autem fuere Anselmus Lucensis et Geraldus Ostiensis episcopi. Vid. Arnulphus, lib. iv, c. 13. Uss.

(124) Cf. Gregorii ep. ad Udonem Trev. arch. Reg. v. 7. Mansi XX, p. 242.

(125) Reginaldus Comensis episcopus. Uss.

poterat, auri, argenti et palliorum copiosa pondera A percipientissime corradendo, per totam quadragesimam peragratis, nullam deinceps ab apostolico regni jam interdicti, ut oporteret, licentiam petens, Veronæ diem palmarum animosus plurimum et perturbatus celebravit. Inde etiam intinuis suorum Vercellensis antipiscopus digressus, in via, qua lætanter pergebat, subitanea morte et ipse præoccupatus, equo, cui præsidebat, ilico lapsus, in momento satis infelicitè exspiravit,

Postquam vero regni primates perfidiam regis ¹⁰⁰, et pacti quod ad Oppenheim actum est infractionem, fugam illius et reconciliationem simulatoriam, et cuncta per Longobardiam ejus molimina artificiosa compererant, Ulmæ post natalem Domini aliquid super tam grandi negotio consiliaturi conven- B nerunt. Et quia pauci præ hiemis nivose et frigeris nimietate asperrima impediti illic convenerunt, missis litteris et legatis suis principibus et epis: opis Lotharingorum et Saxonum, nec non Bajuvariorum, item eos per fl.lem, quam inter se ad invicem pepigerant, et imprimis per misericordiam Dei obsecratos sollerter admonuerant, et plurimum sollicitantes rogaverant, ut vel saltem in 3 Idus Martii apud Forichheim convenirent, ibique habito colloquio et prudenti consilio diffinite terminarent quicquid eis optimum videretur de statu regni et æclesiæ, et vitæ illorum necessaria contuitione. Abhinc etiam, utpote qui plurimum anxii undecumque se præmuniri quæritant, domno apostolico, qui adhuc apud Canusium moratus est, litteras supplices et sollicitudinum instantium plenas dirigebant, et colloquium C condictum et suæ voluntatis propositum ipsi intimantes, ejus super hæc, ut in omnibus illorum causis oportuerit, consilium, auctoritatem, auxilium, nec non litteras hujusmodi indices ¹⁰¹ cum legatis ipsius, ad se quantoties ab eo dirigi humillime rogabant.

Domnus autem apostolicus, ut est non minimæ compassionis et benignitatis, juxta quod ipsi tam desiderabant, toto sollertissimus conatu dignanter peregerat, et ad idem colloquium sanctæ Romanæ æclesiæ diaconum cardinalem, nec non Massiliensem abbatem legatos (126) cum litteris suis communitariis transmiserat. Ipse autem in castello eodem, quamquam pro tot et tantis hereticorum et scismaticorum scandalis et repugnantis non parum mœstificatus, usque in Augustum mensem perstitit (127) et inde Romam suam, dum via sibi in partes Theutonicas ad tot discordias componendas non patuerit, cum maxima acceptus dignatione civium Romanorum sibi occurrentium et venerabiliter eum salutantium, satis gloriose revisitavit.

Dux etiam Roudolfus cum consilio cæterorum regni principum, postquam regem vere reconciliatum audierat, nuntium direxit ad eum, nimis obrixe et dignanter obsecrans, ne ipse omnino in Theutonicas partes veniret prius quam aut papam sive imperatricem illuc præmitteret, qui ipsi dignam suspensionem et pacificam studiose præpararent. Ad hoc sane papa, ab eodem legato conventus et invitatus, sese paratissimum exhibuerat, set non nisi accepta ab ipso rege pacis et fidei securitate jurejurando sibi contestata. Rex vero legationem pervicaciter dedignatus, nec papæ securitatem, neque oportune præmissionis dignatus est peragere postulationem.

Denique in Idibus prædictis, ut deliberatum est, ex magna parte optimates regni convenerunt. Ibique habito colloquio, perquam multis ¹⁰² injuriarum et injuriarum calamitosissimis ¹⁰³ proclamationibus et querimoniis, quas sibi et totius regni primatibus et æclesiis inlatas haberet, regem accusabant; et quia papa, ne ut regi obædissent aut servissent, ipsis tam interdixisset, regni dignitate privabant, neque regis saltem nomine dignum ob inaudita ipsius millefaria flagitia adjudicabant; set alium sibi pro illo eligere et constituere unanimiter destinabant. Legati autem sedis apostolicæ audito illic tam sacrilego homine, non parum quidem mirati sunt, quod tamdiu illum super se sustinuerunt. Verumtamen id quod injunctum erat eis, non reticebant, quin potius in audientia cunctorum propalabant suæ legationis communitarium, ut si quolibet suæ cautionis artificio posset fieri, isto adhuc aliquamdiu qualitercumque sustentato, alium sibi regem nequaquam constituerent; alioquin ipsi, quia multo melius suæ necessitatis expertum non ignorarent periculum, quodcumque sibi optimum præ cæteris indicarent, apostolico non contradicente peragerent. Ad hæc etiam litteræ apostolicæ in præsentiarum recitatae sunt (128), in quibus præter seriem et notitiam datæ regi christianæ communionis commemoratam et illud continebatur, quia non multum de pœnitentiæ illius spe et propectu ¹⁰⁴ lætandum suis subditis foret, quoniam quidem Longobardos, quos inobædientes satis invenerat, inobædientissimos et ex malis pessimos reddiderit, et idcirco cunctis, qui sub manus illius sceptro antea fuerint, apostolica vigilantia sollerter multum exhortatum et consultum est, quatinus ob hujusmodi necessitates feliciter superandas domino Deo se unice commendatos, in via et amore justitiæ in dies semper attentiores et provectiores ecurrerint, et sic currando in ea perseveranter, divinitus coronari commoverint.

Proinde nimis in Dei gratia confisi et corroborati,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰⁰ regni 2. ¹⁰¹ indices 2. ¹⁰² multas 2. ¹⁰³ calamitosissimas *corr.* calamitosissimis 2. ¹⁰⁴ propectu 2. profectu *ed.*

NOTÆ.

(126) Utrumque Bernardum nomine Reg. iv, 23, 24.

(127) Carpinetæ Gregorius plurimum eo tempore

commoratus est. Reg. iv, 23-28.

(128) Desunt in Registro Gregorii.

episcopi seorsum, et senatorius ordo seorsum, pro constituendo rege diu multumque consiliati sunt. Tandem sane totum senatorum nec non populi novarum rerum cupidi collegium, episcoporum primum, utpote spiritalium virorum, divinum et spiritale nominandi et eligendi regis dum exspectaret attentissime suffragium, dux Alemanniæ Ruodolfus primum a Mogontino episcopo, deinde a cæteris in regem ab eis nominatus et electus est. Hos sequitur sine mora totus senatus et populus, solita iurijurandi fidelitate sese illi omnes in id ipsum legitime subjicientes.

Hac electione vere non heretica, utpote communi totius populi suffragio et laudamento, in non desiderante, nolente et coacto homine legitime sic peracta, confestim inde per Babinberch et Wurciburch peragratis, in media quadragesima Mogontiacum perveniens, ab eisdem episcopis et totius populi conventu sibi illic in justum regem rectorem et defensorem totius regni Francorum laudatus unctus et ordinatus est.

Eodem die mox cives Mogontini bellum ex industria movebant in eum, ex quibus plus quam centum ceciderunt, et duo tantum ex parte regis; cæteros fuga et noctis imminetia vix a morte defensitant. Sic regis milites victoria mirabiliter potiti sunt, et tantum civibus pavorem intulerant, ut summo confestim mane episcopo et domno suo sese reos dedissent, et ejus adepta gratia, gratiam quoque regis, ipso cum quibus poterat omnibus interveniente, vix acquisissent. Cives etiam Wormatienses, assumptis undecumque non modicis militaribus præsidii, contra regem et episcopum suum rebellantes conjurabant. Unde præterita eadem civitate rex Triburia divertit, et sic per Laurisham et Ezzilinga proficiscens, diemque palmarum Ulmæ subsistens, ad usque Vindelicam Augustam ibidem pascha acturus pertenderat. In paschali enim ebdomada perplura quæ regno et ecclesiæ sanctæ necessaria fuerant, illic tractare et disponere cum principibus suis proposuerat; set ipsi statim se ab eo retrahere, quo nescio id infortunio actitante, viritim inceperunt. Non solum vero novitii milites, set etiam antiqui, qui ipsi jurejurando jam olim fidem suam confirmaverant, et ipsi perjurium parvipendentes apostataverant. Qui etiam ab Herbipolitana jam civitate litteris ad papam invitatoriis præmissis, quatinus in nostras partes pro regimine æcclesiastico venire dignaretur, doctores ipsi dirigere destinaverat: set id tunc omnino peragere præ militari penuria non poterat. Tres solum-

A modo secum vix collegit episcopos, Herbipolitanum, Wormatiensem, et Pataviensem. Quartus ille Augustensis, toto quo poterat versutissimus ingenio, corde durissimus adamantino, sedis apostolicæ legatis et canonicis eorum sententiis tam pertinax toto biduo restiterat, quod nequaquam ad obædiendum papæ sive regi constringi poterat. Ad extremum, quamvis simulatore, vix convictus ab omnibus, in communicatione domini regis sui Heinrici confessus est se peccasse, et ob id sacerdotio suo a legatis apostolicis privatus et dignæ pœnitentiæ subactus est. Set tamen antequam abirent, rege id suppliciter ab eis vix omnifariam implorante, ad tempus solummodo ipsi officium suum concessum est.

Ibi profecto in die sancto paschæ, cum rex et omnis clerus et populus in processione non modica ad æcclesiam sancti Johannis sollempniter astarent, a legatis apostolicis (129) præceptum non sine ratione et canonica datum et confirmatum est, ne ultra omnino usurpatio hæc in æcclesia fieret, quæ a nonnullis simplicioribus fratribus temere et præsumptuose contra decreta Clementis papæ actitatur. Solent namque in sabbatho sancto paschæ ante infusum chrisma in aquam baptisimi, omnes circumstantes ex ipsa aspergere, et ea in vasis suis accepta, sic per totam quinquagesimam (130) hujusmodi tantum abutuntur usurpativa et inordinata aspersione; non attendentes sancti papæ Alexandri rationabile et inrefragabile statutum (131), qui præcipit ut in omnibus Dominicis diebus exorcismus salis et aquæ a sacerdotibus agatur, et inde populus, officinæ et loca eorum aspergantur. Ubi cellæ sancti Galli a fratribus regulariter electus abbas præficietur Lutoldus, ejusdem cœnobii frater reverendus (132).

Rex ibidem pascha festivo satis peracto, per Ulmam revertendo Augiam intravit, et inde Constantiam pervenit. Uqde episcopus civitatis, apostolicæ sedis legatorum audientiam nec non regis majestatis præsentiam cautissime devitando, in quoddam castellum comitis Ottonis (133) secessit, et ibi per totum illum annum perstitit, officio sibi jam priori anno ab apostolico prorsus interdicto, et tamen ob id ab eo nequaquam devitato. Ipse namque Wormatiæ cum a conspiratione inobædientiæ conscriptæ resurgeret, extunc, quod nos pro miraculo debitæ ultionis divinæ notamus, claudicare cœpit, et sic deinceps debilitatus claudicavit, set tamen communionem, non officium, ab episcopo Pataviensi ante Oppineimense colloquium jam recepit. Et qui toto biennio antea ad hoc cogi ne-

VARIÆ LECTIONES.

¹²⁹ dono 1, ¹³⁰ prædictæ ed. ¹³¹ claudicat 1°. ¹³² oppinense 2. v. *infra* col. 390.

NOTÆ.

(129) Nescio quid mali deprehenderint legati in hoc usu, quem certe antiquissimum esse constat ex Gregorio Turonensi, lib. 1, De gloria martyrum, c. 24, et ex Ordine Romano, quique hodieum obtinet. Uss.

(130) Scilicet usque ad Pentecostem. Uss.

(131) Habetur can. *Aqua Sale*, de consecrat.,

dist. 3, ex decretali prima ejus epistola, cap. 5, quam spuriam esse norunt omnes. Uss.

(132) cf. Burchardi casus S. Galli, c. 7. Mon. SS. II, p. 156.

(133) de Brigantio et Bucchorn, v. Stälin Wirttemberg. Geschichte I, 539.

quaquam poterat, extunc ordinare clericos, æccle-
 sias consecrare, et cætera episcopalia jura perduellis
 et contra fas pertinax frequentare nequaquam
 quieverat. Apostolici vero legati, convocato illic
 fratrum collegio, capitulum pro fuga et inobædien-
 tia episcopi illorum, nec non pro cæteris ipsius
 temeritatibus, negligentis et præsumptionibus cum
 eis fecerunt (134). Ibi datis induciis episcopum ad
 se vocaverunt, et ne quis officium illius reciperet,
 ex apostolica auctoritate firmissime præceperunt.
 Symoniacam heresim et Nicolaicam ¹⁹⁹ (135), quæ
 in episcopatu illo, cui valde infinitus subest popu-
 lus, ultra modum regnat, juxta sententiam in Ro-
 mana synodo datam omnino damnaverant. Et spe-
 ciale præceptum præ cæteris ibi replicaverant, ne
 quis christianus clericorum ob incontinentiam dam-
 natorum officia omnino reciperet. Ibi quoque dum
 quorundam sacerdotum judicia et septem confratrum
 suorum super hæc testimonium pro recipiendis
 æcclesiis suis, quas Symoniace acquisisse testimonio
 multorum laicorum evidentissimo convinceretur, ab
 episcopo illo recipi solere comperissent, canonica
 ratione hæc judicia et testimonia prorsus recipi
 non licere inrefragabiliter comprobabant. Si autem
 exceptis heresibus pro crimine quolibet accusaren-
 tur, hujusmodi judicia et testimonia non reprobab-
 ant. Pro heresibus vero si quis accusaretur
 clericorum, super hunc omnium christianorum
 catholicam fidem habentium, clericorum, laicorum,
 virorum ac mulierum testimonium recipi debere
 rationabiliter affirmabant. Proinde hoc, quod cano-
 nica scripturarum auctoritate fiendum contestati
 sunt, pro hujusmodi causis omnino observandum
 apostolica sanctione et coercione præceperunt.

Rex denique inde Turegum perveniens, illic ali-
 quantisper morabatur. Ea tempestate maxima pars
 incontinentium clericorum et Symoniacorum, con-
 tempta apostolica sententia, pertinaciter jam re-
 versa est ad vomitum suum, animata regis Heinrici
 necnon antiepiscoporum illius spe adjutoria et
 defensione. Et quia corrigi per Roudolfum regem
 non parum formidabant, ipsum damnando, anathe-
 matizando, et modis omnibus detestando, omnifariam
 ei adversari et calumniari non cessabant. Heinricum
 autem, quem ab olim jam ferme totum regnum,
 utpote flagitiis et facinoribus vulgatissimis infamem,
 ab æcclesia longe profanandum calumniose procul-
 caverat, laudibus nunc e contrario inmanissimis
 super cælos exaltatum et quasi injustissime damna-
 tum satis ejulabiliter proclamaverat. Sed istud
 summopere hujus adulatorium laudamentum, illius
 autem hostile vituperium, quod tamen salva illorum

A pace dixerim, hereticæ et incorrigibiles personæ
 antichristianorum episcoporum, nec non supparium
 illorum clericorum, canonicorum, monasterialium,
 villanorum sacerdotum, et hujusmodi chorus syna-
 gogarum, dogmatizare et undique disseminare, et
 mendaciis inauditis attestari non quiescebat. Turba
 autem plebeiorum ab hujusmodi personis seducta,
 nichil aliud creditit, nil aliud egit seu scivit, nisi
 quod illorum sermociniis et pseudotestimoniis
 semper audivit. Unde liquido non minima scisma-
 tum diversiclinia per totum regnum exorta sunt.
 Nulla propinquitatum natura, non amicitiarum
 fiducia, non debitæ subjectionis obædientia, nullus
 divini timoris sive amoris respectus, non fidei
 pactum, non justitiæ debitum, nullius honor vel
 B reverentia personæ, nec fere quicquid fas et jus
 divinum semper in suis statutis continuit, sua lege
 et ordine dispensatoriæ saltem consuetudinis obser-
 vantia vel imaginatum constitit; set a minimo ad
 usque maximum cuncti avaritiæ sollertissime et
 indifferenter, non divina nec humana attendentes,
 studuerant. Disciplina nusquam, pudor revera pre-
 tiosus, veritas rarissima erat, mendaciorum my-
 riades ubicumque regnabant. Sic fraudium innani-
 tas, scandalorum asperitas, nec non malorum
 omnifarius omnium numerus, sese ultra modum
 propalare nequaquam cessavere.

Rex vero Heinricus pascha in Aquileiensi episco-
 patu commoratus, postquam sibi Longobardos
 omnibus modis affectos, et in solitam subjectionis
 C fidelitatem ²⁰⁰ adjuratos, suæ voluntati consentaneos
 auxilios et prorsus individuos satis artificiose
 conduxerat, et filium suum Symonianis ²⁰¹
 antiepiscopis, Mediolanensi, Placentino, et cæteris
 per Italiam excommunicatis procurandum commen-
 daverat, ipse uxore assumpta et, quam eo locorum
 qualitercumque corraserat, non parva pecunia, per
 Carantanæ abruptas angustias Bajoariam cum
 paucis clandestina et inopinata surreptione vix
 intraverat. Mox Ratisponæ cum Pagoariorum Boe-
 miorum quoque, nec non Carantanorum principibus
 et, quem secum inde huc adduxerat, non multum
 viro probabili patriarcha Aquileiensi, habito collo-
 quio de his omnibus quæ acciderant, ipsis ut et
 nuper Longobardis non minimas suæ depositionis
 D querimoniarum proclamationes lacrimosus propo-
 suit, et ut se ope illorum astitricæ de his ad votum
 suum ultum iri posset, quos ipse ex quibusdam
 pauperibus in tam magnos dominos sublimatos ex-
 tulerat, dignitatibus et beneficiis ipsorum eos a se
 gratanter et munerandos, dignificandos, ut fidelis-
 simis suis promiserat. Ad hæc magnificis muneri-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁹ nicolaica 2. ²⁰⁰ fidelitate 2. ²⁰¹ symonianis et infra pag. 302. legitur; symoniacis ed.

NOTÆ.

(134) Cf. Bernoldi opusc. x, 4. p. 379, ubi de
 Ctione Const. episc. eodem fere ordine agitur.

(135) cf. Bernoldi altercationem cum Alboino, ut

videtur, Constantiensi canonico, n. III. Uss. Cf. Gre-
 gorii epp. ad Ottonem episc. et ad Constantienses.
 Mansi XX, p. 626, 627.

bus mox ipsi ²⁰² indifferenter corrupti sunt, et qualicumque ingenio excogitare potuit, sibi in auxilium undecunque satis obnixè contracti sunt ²⁰³, non modicam auxiliatorum militiam, scilicet ad duodecim ferme milia, in brevi collegit; quibus regi novo congressi attemptans, sese in occursum illius manu bellatoria promovebat. Præter hos tota fere Burgundionum virtus, Basiliensis et Argentinus (136) antiepiscopi, qui nuper ab apostolico reconciliati et in parte justitiæ se deinceps mansuros professi sunt, non modica quoque pars Francorum, Herimannus comes Palatinus (137), qui generis Roudolfi futurus erat, et maxima pars militum regis, quos jam diu adjuratos sibi fidelissimos fore non dubitaverat, nec non omnes fere consanguinei et proximi illius, quibus ipse semper fidelissimus exstitit, in omnibus Heinrico regi una adhæserant; ab isto autem virum, fidem et jusjurandum parvipendendo, se subtraxerant ²⁰⁴. Et hoc, quas maxime præ cæteris notavimus, tribus actum est ex causis. Quia per illum ad justitiæ regulam corrigi, ut et prædictum est, non minimum formidaverunt. Et quia propemodum naturale est, semper cives vitiosos virtuosis civibus invidere. Et quod proprie idolis servire est. Omnes quippe quæritabant et exigebant ab eo insatiabilem suæ cupiditatis voraginem prodigiosa effusionis inaudite ingurgitari abusione; scilicet ut regnum, quod ut colligeret miserabiliter ²⁰⁵ dissipatum coactus suscepit, miserabilius ²⁰⁶ inter eos disperdendum omnino dissiparet. Et quia prudens eis in hoc non consenserat, ad antiquum dissipatorem suum præter sanæ mentis pauculas nimis personas, omnes mirabiliter velut in sentinam coinquinandi confluxerant.

Unde Heinricus rex, tanta auxiliatorum copia roboratus, Alemanniam prædis rapinis et incendiis devastaturus invaserat. Nulla vero inter saracenum et profanum differentia erat. Boemii quippe mulieres in æcclesiis palam constupraverant, captivas more suo abduxerant, æcclesiam et stabulum ejusdem reverentiæ computaverant; et sic fas nefasque simul omnes confundentes, ethnicorum insania partem non modicam illius patriæ hostiliter nimis perlustrabant; scilicet a patribus Austri-Franciæ et Moinonis fluvii per Nechoram fluvium et Ezzilinga oppidum ad usque Ulman et Danubium, quamquam non sine maximo metu, qualitercumque pertingebant. Sciebant quippe, regem Roudolfum in obsidione cujusdam castelli juxta Danubium non cum parva militia concessisse, et illic militum suorum, quos undecum-

A que colligere in tantillo temporis articulo potuerit, conventum exspectasse.

Rex autem Heinricus habito Ulmæ, cum quibus poterat, colloquio, regem Roudolfum cum ducibus suis Bertholdo et Welfo et cæteris Alemannorum ipsi consentaneorum majoribus, secundum legem Alemannicam, quasi dignos jugulari, fecit sententia-liter adjudicatos damnari, et pariter dignitatibus et beneficiis suis privari; quibus confestim nonnullos suorum beneficiatos ditavit; et sic in auxilium sibi hos, et omnes quos potuit, more suo adjuratos obnixè conduxit. Ibi patriarcha prædictus cum litteris pseudographis, quasi a domno apostolico in has partes per illum transmissis, coram populo recitatis, regem suum omnimodis ²⁰⁷ defensitando, et quasi authentica hac majestate eum cunctis commendando, ipsum in regni fasces dignissimum assentatorie satis idoneavit. Qui tandem post hujusmodi mendacem assentationem se domum festinanter proripiens, et sumptuoso multum apparatu se in regis qualecumque suffragium studiosissime militaturum rependens, manico furore derepente factus est arrepticus. Et hac æmentie metuenda cunctis passione ²⁰⁸ aliquantisper ad exemplum mendacibus et apostatis dæmoniace satis discruciatu, damnabili consummatione insanissimus expiravit. Et sic cum nonnullis suorum subitanea itidem morte directorum ad sedem suam tumulandus reportatus est (138). O quam timendus Deus ultionum dominus! et quam terribilis in consiliis super filios hominum! Iste homo jam pridem zelo Dei succensus, et cum honestissimis Dei viris, archiepiscopo Juvavensi et episcopo Pataviensi et cum cæteris Christi militibus, ad Oppineimense ²⁰⁹ colloquium præterito anno perveniens, non parum quidem præ cæteris regni primatibus æcclesiasticæ correctioni et christianæ religionis disciplinæ et meliorationi necessariæ solertissimus studuit, et quasi angelus Domini exercituum, et secundum suum nomen (139) princeps patrum, regi Heinrico nec non cunctis Deo et sancto Petro inobedientibus et repugnantibus gladio spiritus ancipiti minax multum et horrendus viriliter undique obstiterat. Nunc autem non modicis mammonæ corruptus illecebris, a zelo ²¹⁰ et justitia Dei levissimus apostata et princeps erroris infeliciter declinavit. Unde Deo judice, æquitatis servantissimo, et hic in exemplo cunctis intueri volentibus partem calicis sui parumper prægustavit, et prægustatum in æternum et ultra non exhauriendum epotare siticulosus semper minime cessabit.

Quem Augustensis episcopus non minus infeliciter

VARIE LECTIONES.

²⁰² ipsis 2. ²⁰³ sunt. Sic non ed. ²⁰⁴ supr. 2. ²⁰⁵ mirabiliter *codd. et Uss.*, qui tamen emendationem indicat. ²⁰⁶ mirabilius *codd. et Uss.* ²⁰⁷ omnimod. 2. ²⁰⁸ passionē 2. ²⁰⁹ opineimense 2. ²¹⁰ cælo 2

NOTÆ.

(136) Burchardus et Wernherus, Canusii papæ reconciliati. Uss.

(137) Rheni.

(138) Cf. Gregorii VII epp. ad Aquileienses de eli-

gendo successore datas xv Kal. Oct., ind. 1, Reg. v, 5, 6. Mansi XX, p. 239.

(139) Scilicet patriarcha.

est consecutus. Hic regi Roudolfo in proximo pascha A quamquam vix hominatione et fidei non fictæ pactione firmissime confœderatus, ilico dum reversus est rex Heinricus, ipsi gratulanter occurrens, omnifariam ¹¹¹ quoque adulatus est, et in comitatu prædicto usque ad Ulmam ipsi studiose obsequialis et favoralis non deerat. Illic etiam missarum sollempniis usque ad locum communionis ab eo peractis, ad regem et cæteros auditores se convertit, et parum quid sermone assentatorio de instantibus causis præcontionatus, coram omnibus sua sponte professus est se sanctam eucharistiam in probationem et hujusmodi iudicium accepturum fore, quod causa domini sui Heinrici regis justa fuerit, Roudolfi autem prorsus injusta. Et sic, ut in iudiciis solitum est, hac sacramentali conditione præmissa, scilicet B ut id Dominici corporis et sanguinis sacramentum ita sibi ad salutem corporis et animæ profecerit, uti causa obtinendi regni Heinrico regi domino suo justa et rata fuerit, ipse præsumptuosus justitiæ quasi populis commendandæ examinatus, in hæc verba communicavit. Extunc profecto passione arreptus letali, in dies semper se dolentior contabuit, donec miserabiliter justo Dei iudicio discruciat, et præsumptionis prædictæ in se vindictam cecidisse confessus, non post multos dies et ipse morte præventus amarissima, diem clauserat extremum. Quod itaque iudicium domno papæ dux Welf mox fecit deligenter intimari. Cui ipse mox, non mendax propheta, indubitanter remandavit, quod ipse revera de hoc præscius esset quia idem episcopus de novis C illius anni frugibus numquam gustaturus fuisset; quod paulo post, ut divinavit vir apostolicus, rei comprobavit eventus. Quamquam non idecirco populis his et hujusmodi signorum ostensionibus satis superque commonitis, necessitatis æcclesiasticæ et correctionis suæ causa, hoc regis Roudolfi justissimum omnino et desiderabile suffragium fuisse peractum nemo ferme sufficeret persuadere, set potius regi Heinrico, omnium honorum suorum incensori et devastatori, et tot heresum et scismatum auctori et defensori, toto nisu percuperent individui semper adherere.

Tunc vero, quæ heresis et seminarium erat clericorum, pertinaces nonnulli passim concionati sunt, in reges quamquam hereticos et cunctis flagitiorum D facinorumque reatibus exoletos, sanguinarios nefandissimos, nec non omnifariam profanos et sacrilegos,

nec ipsius papæ nec alicujus magistratum iudicium et sententiam cadere non debere. Non enim attendant, Constantinum imperatorem, Pauli ¹¹² Constantinopolitani episcopi et heretici sectatorem, in Romana synodo a sancto Martino papa 650 dominicæ incarnationis anno excommunicatum fuisse (140). Notandus ¹¹³ etiam eis Constantius est, a Felice papa ob Arrianam heresim excommunicatus (141). Haribertum regem Francorum a sancto Germano Parisiorum episcopo ob libidinis flagitium non ignorant excommunicatum, et ita ad inferos descendisse damnatum (142). Noverint quoque Hiltericum regem Francorum auctoritate Stephani papæ regno depositum, tonsuratum et in monasterium missum, et ita Pippinum in regem electum Francorum (143), et a sancto Bonifacio episcopo Mogontino ad regnum consecratum. Nicolaus papa Lotharium regem Francorum excommunicavit, eo quod, repudiata legitima uxore sua, Waldradam ¹¹⁴ concubinam habere præsumperit (144), qui cum Romæ se de illatis criminibus excusare vellet, sibi quoque hoc iudicium injungeretur, ut si innocens esset, fiducialiter ad communionem accederet, accessit temerarius, et de manu domni apostolici iudicium sibi sumpsit. Nam non multo post ipse et omnes fautores ejus subita morte perierunt (145). Theodosius imperator a sancto Ambrosio ab introitu ¹¹⁵ æcclesiæ propellitur, et ob scelera sua ad agenda pœnitentiam octo mensibus in custodiam mittitur (146). Ludovicus imperator, armis depositis, ad agenda pœnitentiam episcoporum iudicio includitur.

Quid namque hoc et quæ perplura hujusmodi sunt, necesse fuerit sanum sapientibus commemorasse, nisi ob responsiones inportunissimæ et mendosæ quorundam morionum garrulitatis? Plurima quippe, regibus inaudita hactenus, in synagogis suis fabulosis ineptiarum et nugarum ludibrosa proferebant privilegia jus publicum ignorantes, set neque scita sua plebeia, quamvis a sciendo vocentur, plenarie satis scientes. Namque pro motu sui libitus ¹¹⁶ quælibet in utramque partem indifferenter et laudabant et vituperabant. Et ut jam pridem res sua vocabula ammiscrant, ita apud eos adhuc usque non res set nomina tantum laudi et honori sunt, quæ absque proprietate ¹¹⁷ et officiis suis prorsus inaniter sonant. Sicut enim lex a legendo, sacerdos a sacro, dux a ducatu, consul a consulendo, graviones a morum gravitate, sive quod tanto plus

VARIÆ LECTIONES.

¹¹¹ omnifaria 2. omnifarie *Uss.* ¹¹² paulo 2. *sec. XIV. corr. pauli.* ¹¹³ Notandū 2. ¹¹⁴ waldrada 2. ¹¹⁵ intro 2. *corr. sec. XIV. introitu.* ¹¹⁶ libitis 2. ¹¹⁷ propietate 2.

NOTÆ.

(140) Non ipsum Constantinum seu Constantem, sed ejus duntaxat typum damnavit Martinus. Vid. *Pagi Brev. Rom. Pontif.*, t. 1, p. 425. *Uss.*

(141) Vid. Bernoldus in Hermanno ad ann. 358.

(142) Hermann. *Aug.* ad ann. 565. Idem legitur ap. Bern. *Opusc.* VI, 9, p. 560.

(143) Eadem iisdem verbis extant in Bern. *Opusc.*

XII, 4, p. 595.

(144) Idem exemplum similibus verbis bis protulit Bernoldus locis supra laudatis.

(145) Hermannus ad ann. 869.

(146) Pœnitentia Theodosii certa est, sed custodia fabulosa. *Uss.* Idem fere Bernold. *Opusc.* VI, 9, p. 360.

quispiam illorum laborum pondere gravatur quanto cæteris præponitur; ita rex a regendo proprie dici vel denominari comprobatur. Regulam vero, vel quod recte ducat nec aliorum aliquando trahat, vel quod regat, sive quod recte vivendi normam præbeat, seu quod distortum pravumque quid corrigat, nominari non ignotum est. Recte igitur faciendo nomen regis tenetur, alioquin amittitur; unde est hoc vetus elogium: *Rex eris, si recte facis; si non facis, non eris.* Regiæ igitur virtutes præcipue ducæ sunt, justitia et pietas; plus autem in regibus pietas laudatur, nam justitia persevera¹⁴⁸ est. Si autem nec juste judicent¹⁴⁹, nec pic condescendant, neque regulam officii sui vel sola saltem nominationis imagine minimum quid attingant, set potius ultra modum et insanias ethnicorum superlativas, vitæ facinorosæ et luxuriosæ libertatem nefandissimi omnifariam et portentuosè exerceant, crudelissima dominandi majestate populum supprimant, et miserime suppressum devorent, et ad interneciem¹⁵⁰ usque consumant, cur non magis proprie tyranni in hujusmodi fortissimi, quam abusive et absque rei veritate reges sint nuncupandi? Tyrannus quippe grece, latine fortis interpretatur; apud veteres enim fortes reges tyranni vocati sunt. Apud Grecos autem, quod tanquam bases populum sustineant, basilei vocantur, unde et bases coronas in se congratas ostentant. Notandum præter hæc christianis regibus est, qui dominari in populum potius quam secundum nomen suum ipsum regere percipientissimi sunt, quod de Octaviano in Romana historia scriptum est. Postquam idem pro eo, quod rem publicam auget, Augustus, jam Cæsar et imperator appellatus est, dum ludis et spectaculo Romanorum interesset, et ipsi a populo pronuntiatum foret, ut vocaretur deus et dominus, statim manu vultuque averso indecoris adulationibus restitit, et appellationem domini ut homo declinavit, ac die sequenti omnem populum dictu gravissimo corripuit, dominumque se post appellari ne a liberis quidem suis permisit. Et si tunc tanti vitrum, rex scilicet idolatra, at nunc quanti christianæ dignitatis nobile margaritum? Set hæc contra nugigerulos dixisse sufficiat.

His postpaschalibus diebus apostolicæ auctoritatis litteræ (147) omnibus citra Rhenum per Alsaciam et Lotharingiam et Teutonicam Franciam commu-

nentibus, set ex nomine episcopis directæ sunt, per quas eis omnes conjurationes et pacis perturbationes et discordiæ, et ne Heinrico regi, ut solet regi, obædient autservirent, interdictum est. Quas præ cæteris Basiliensis et Argentinus antiepisopi omnino contemptui habentes, flocci pendebant; alii vero, qualibet arte et occasione poterant, quasi numquam directas sibi dissimulantes non propalabant, et tantum, prout posse eis suberat, eis diligenter obaudiebant.

Eadem tempestate abbas Massiliensis (148), et cum eo Christianus (149) sapientissimus monachus, dum reverti ad dominum apostolicum niterentur, a quo ob sedandas nostrorum discordias in Thentonicas partes missi sunt, a comite quodam Oudalrico capti, deprædati, et in castellum Lenciburg¹⁵¹ (150) incarcerati sunt. Quos rex Heinricus captos compariens, non, ut domno apostolico jurejurando pactum jam fecit, dimitti præcepit. Cluniacensis autem abbas paulo post litteras ad eum communitorias transmisit, in quibus satis superque illum pro perjurio coarguit; quippe nota ipsi tota reconciliationis et confæderationis causa inter papam et regem fuerat, utpote qui præcipuus mediator his præsto intererat. Insuper ipsi facie revelata liberrimus demandavit, quod id certissimum perditionis illius indicium foret, quod tam magnos et sanctissimos Dei viros incarceratos propter justitiam sedis apostolicæ contemptor inhumanus non liberaret, set potius intrudi præceperet. Qua ille communitioe satis liberrime coargutus et vix contractus, etsi non pro Deo, tamen pro tanti monitoris inopportunitate, victos Dei, solutos et liberos, suis autem omnibus deprædatos, abire consensit. Qui rerum sibi direptarum rependium juxta regis præceptum aliquantisper præstolantes, tandem diu frustrati ac delusi, vacui et ferne nuduli ad sancti Aurelii cænobium¹⁵² divertebant. Illic toto humanitatis studio ab abbate Willihelmo et suscepti et multum caritative per totum fere annum tractati, pacis tranquillitatem suæque reversionis possibilitatem cum non mediocri suavitate præstolati sunt.

Rex vero Roudolfus collectis undique militum suorum copiis, regi Heinrico occurrere, et virtute bellica ipsi congredi attemptare, Deo judice magnanimus proposuit. Accepta denique ducum cõmitumque suorum nec non totius militiæ suæ, quæ vix ad

VARIE LECTIONES.

¹⁴⁸ ita 2. per se vera ed. ¹⁴⁹ indicant 2. ¹⁵⁰ internecionem ed ¹⁵¹ Lenzburg prope Ararim fluvium in pago Ergaugia glossa sæc. XIV. in 2. ¹⁵² Hirsaug. glossa sæc. XIV in 2.

NOTÆ.

(147) Desunt hæ litteræ apud Mansium.

(148) Vid. Gregorii epistola V. 7.

(149) Paulus Bernriedensis refert, Bernardum abbatem Massiliensem secum duxisse egregium doctorem quemdam, nomine Christianum, postmodum

Aversanæ civitatis episcopum, cujus opus exstat cæximum contra Turonensem Berengarium. Hic sub alio nomine Guitmundi celebris est. Uss.

(150) Cujus comes erat.

quinque millium pugnatorum pertingebat numerum, unanimi satis consultatione, non visum est eis sanum hujusmodi congressionis consilium, set prudenti cautione differendum ad tempus deliberabant, quousque deinceps tot militantium myriades industrius undecumque contraheret, quibus absque detrimento suorum adversarios suos oportunitate adoptata subdere, et omnifariam sibi ad servitium constringere majestate regia victoriosus sufficeret. Ipse autem quamvis nolens et invitus, consiliis illorum acquievit, et dimissa a se dignanter contracta multitudine, intimisque suis ad tuitionem regni et ad imminentium bellorum inmanitates cavendas diligentissime præmonitis, quia a primatibus Saxonum obnixè satis invitabatur, assumptis secum tribus episcopis, Pataviensi, Wormatiensi, Herbipolitano, nec non cardinali apostolicæ sedis, cum nonnullis necessariorum suorum a secretis, in Saxoniam iter suum acceleravit. Quem totis ²²² regis honorificentis insignibus et laudamentis gloriosissime satis salutatum et glorificatum, ut et regem et dominum suum oportuit, omni subjectionis et reverentiæ dignatione et comamine acceptissimum eum congratulante magnificabant et venerati sunt. Ubi æquitatis et paternarum illius gentis legum arbiter justissimus, absque personarum acceptione omnium proclamationes querimoniarumque incusationes solertissimo justitiæ scrutinio judicialiter coram se definire conatus est. Unde non immerito, cum ille prior pro motu sui libitus, in illos semper efferatus, prædis, rapinis et omnibus pressurarum modis grassabatur, iste juste judicans, cum rigore justitiæ prava quæque in directa reformans, ab omnibus pariter amabatur. Uxor (151) autem regis in partes Burgundiæ a Turego divertens, in quodam castello suo, plurimas Burgundionum illic passura injurias, plus quam annum dimidium morabatur. Quippe Basiliensis, Lausannensis et Argentinus antiepiscopi, cum omnibus quos ad se attraxerant, mox prædis incendiis et omnimodis persuasionum et inpugnationum pressuris cuncta quæ ad regem pertinebant studiosissime devastabant, quousque totam ferme illam patriam sibi regique suo subjiciebant. Set non absque malo et detrimento suo. Bis quippe a militibus regis Roudolfi victi, cæsi et fugati sunt Burgundionum turmæ, quæ partes Alemannicas prædaturæ inpetu hostili superbissime ²²³ invaserant.

Rex autem Heinricus ab Ulma se in Pagoariam proripuit, et divisit inter suos et ducis Welfi et cæterorum sibi rebellantium beneficiis et æcclesiarum bonis, set maxime Pataviensis, omnes quos-

A cumque et quomodocumque poterat, ad se more suo, scilicet jurejurando, undecumque contraxerat; et sic expeditionem in Saxoniam contra regem Bertholdum et Welfum et cæteros illorum suffraganeos, sollertissime disponebat. Et ferme nullus de Pagoariis erat, præter archiepiscopum Juvavensem et comitem quendam Eggebertum (152), quin juxta voluntatem illius ipsi assisteret et consentiret. Eadem tempestate quidam comites de Alemannis, jam pridem regis Roudolfi electissimi adjurati milites, turpis lucri causa ab eo apostatabant, et occupatis quibusdam castellorum prædiis, prædis, incendiis et totis rapinarum et pervasionum direptionibus in dominum suum, in ducem Welfonem, in bona æcclesiarum, nec non in omnes a se discordantes, totis viribus et artibus inhumanissimi per totam provinciam, prout poterant, grassati sunt. Undique igitur hujusmodi motus per provincias omnes ab utriusque partis sectatoribus promiscue, ut in bellis solet, per totum annum illum agebantur. Unde fames non minima, et quia terra fructum suum non dederat, et quia prædictis violentis raptores et latrones omnia consumpserant, per partes nostras effecta, multos contabescere et miserabiliter interire coegerat. Divinæ pariter ut et seculares legum constitutiones nec nominabantur saltem his diebus, set unusquisque, prout poterat, ita se giudice et correctore victabat. Inaudita hætenus discordiarum scismata, fraudium turpisque quæstus ignominia, et in ipsis etiam æcclesiis, quo ob spem pacis et defensionis res suas conservandas omnes congesserant, a contemptoribus Dei innumera clam et palam sacrilegia plorabili majestate imperiose passim conregnabant.

C His denique dominus apostolicus auditis, litteras (153) specialiter legatis suis nec non omnibus qui in Theotonicis partibus sunt, majoribus et minoribus, trans mittebat, toto nisu revera percipientissimus, ut quolibet ingenio posset, nostris ei suffragantibus, componendæ pacis causa in hanc patriam perveniret. In his, inquam, litteris legatis suis præcepit, ut utrumque regem firmissime præmonerent, quatinus sibi viam cum pace et securitate in has partes et hos, in quibus confidere posset, ductores concederent, ut Deo fautore tam præcipuas discordias sedaret. Et illum qui sibi in hac causa et cæteris regni sapientioribus et melioribus consentire et obædire nollet, publica excommunicatione ab æcclesiæ membris damnatum omnino separarent; ei autem qui obædiret, regni monarchiam apostolica

VARIE LECTIONES.

²²² totius ed. ²²³ superbisse 2.

NOTÆ.

(151) Adelheida, soror Berthæ reginæ uxoris Heinrici IV, altera Rudolfi conjux. Vid. ad ann. 1079. Uss.

(152) Vide infra col. 401, 402.

(153) Ex Gregorii VII Regest. IV, 23, ad Bernardum diaconum et Bernardum abbatem.

auctoritate imponerent; et omnibus qui in regno A essent, ipsi, ut oporteret, regi obœdrent, subessent, servirent, et omnifariam eum ad statum et ædificationem æcclesiæ sublimatum dignificarent.

Ad hoc Roudolfus rex cum suis omnibus promptissimus obœdiebat; sed quia vias per Alpes undique obclusas et insidiarum plenas Heinricus rex sub sua manu obtinuerat, id frustra voluerat, quod nequaquam ad effectum perducere poterat. Heinricus autem rex timens apostolicæ auctoritatis iudicium, suis omnibus unice præcepit, ne quis ad se accessum inveniret, qui legationem apostolicam haberet; quasi se hac arte defendere ex ratione a reatu vulgarissimo sufficeret. Jam enim aliud quiddam intenderat potius quam obœdientiam. Expeditionem scilicet, quam omnes sui jam juraverant, in Saxonia B nam. Unde se de Pagoaria cum quibus poterat omnibus in Julio mense retraxerat in suam Franciam, illic unicumque collectitans militiæ non parvissimæ qualescumque copias.

Rex denique Roudolfus postquam comperit, in se et in suos tot cohortium militarium contracto ipsum tantopere instituisse collegio, ipse non diu moratus, occurrere et bello ei congressi industrius multum attemptare non cessavit. Et sic ad usque Herbpolim perveniens, illic eadem obsessa civitate aliquantisper tardavit, ea scilicet occasione; ne si ad Renum tam copioso exercitus sui impetu festinanter pertenderet, ipse timidus et exterritus ad eum transmeare non auderet. Illic etiam duces Berhtoldum et Welfum et cæteros militum suorum Alemanorum cuneos præstolatus auxiliarios, quibusdam machinis et instrumentis bellicis urbis *** muros destruere sollertissimus moliebatur. Ipsi autem numero quasi quinque milium occurrere ei gratulanter accelerabant.

Rex vero Heinricus explorato illorum comitatu, per triduum illorum itineris quendam articulum occupavit, bellum eis non cum parvis suis cohortibus inferre temptaturus. Ibi autem congressionis illius percipientissimi, iter ad eum festinanter promovebant. Et cum tam proximi convenissent, ut non plus quam duo miliaria a se distarent, et omnes in id ipsum armati bellum cum rege audenter destinarent conserere, ipse se eadem nocte fuga ab eis propiciens cum suis, ante solis ortum præ cæteris D Wormatiam suam cum ludibrio et probris ipsorum etiam villanorum ingreditur. Ipsi vero comperta fuga ejus, usque ad castrorum locum illum persecuturi *** cum non mediocri impetus terribilis festinantia pertenderunt. Et cum tam longinquatum jam a se et tam vehementer exterritum eum ab explorantibus comperissent, ab insectatione proposita satis næstissimi cessaverunt; iter autem propo-

situm ad dominum suum glorianter perogerunt.

His itaque diebus cardinalis Romanus (154) litteras, ut jussum est ipsi, commonitorias ad Heinricum regem pro prædicta apostolici adventus ad nos causa per quendam monachum Herbpolitanaum dignanter transmiserat. Hunc autem, ante quam ad ipsum pervenire posset, quidam ex secretariis ejus, causa itineris illius diligenter explorata, captum et male tractatum, nec non servientem illius miserabiliter verberatum, incarcerabant; litteras vero ablatas non ut apostolicas, set quasi diabolicas, omnifariam profanabant. Mox ad eum denuo litteras idem cardinalis Romanus per quendam militem familiarem ipsius pro eadem re artificiosus dirigebat; quas sub alterius quidem persona ipse apportatas suscepit et recitari fecit, set aure statim obdurata, litteras auditas efferatus nimis floccipendit, latorem illarum itidem captum in custodiam mitti præcepit; qui post paululum fuga dilapsus ab eo, vix comite vita se e custodia propriepebat.

Interea toto quoad poterat nisu exercitum undecumque non modicum industrius contraxerat, et Reno cum quibus collegerat omnibus retransito, occursurum se regi Roudolfo simulabat. Illic inter Renum et Nechoram fluvium, ejus undique valis qualitercumque obstructis, eastra metati sunt, Pagoariorum expectantes auxilium. Rex denique Roudolfus comperito illorum metu, relicta urbis (155) obsidione et machinis suis desolatoriis, festinato multum impetu ad ipsos, pugnae illis inferendæ avidissimus, audacter pertenderat. Confestim ergo ad ipsam usque ripam fluvii prædicti animo audaci pro regni sibi inpositi et christianæ religionis defensione bellaturus perveniens, hostibus e contrario ulteriorem ripam ad tria ferme miliaria cum suis copiis in longum occupantibus, transvadandi locum nequaquam inveniebat; quippe ripa ex adverso tam altissima eminebat, quod nemo, ne dicam eques, pedes saltim illic ascensum præter vada artissima duo sola invenire potuisset.

Tunc Roudolfus rex ipse inelamitavit et rogavit multotiens regem Heinricum et una cæteros primicerios exercitus, ut si regnum *** sibi tam pertinaciter tantoque jure obtinere decerneret, unum e duobus eligeret; aut ille sibi ad se transvadandi locum daret; sin autem, ipse ad duo miliaria ripam et locum quæ occupaverat relinquens, retrogradus abiret, donec cum tota sua militia ad se itidem transiret; et si in illo minime aliter confideret, hoc jurejurando pactum inviolabiliter confirmaret: demum vero justissimi iudicis censuræ uterque causam suam decernendam devotissime commendarent, ei sic aut duello ipsi soli, aut si potius prudentioribus et melioribus regni consilium videretur *** publico

VARLÆ LECTIONES.

*** urbes 2. *** persecutori 2. *** r. optinere. s. 2. *** videret 2.

NOT.Æ.

(154) Bernardus.

(155) Wirceburgensis.

bello pro justitia sua comprobanda domino Deo moderatore indilate concertarent. Rex autem Heinricus aure surditiosa obmutescens, nullum ei responsum dedit. Hic vero, ut id tota simplicitate dictum ostenderet, quod tantopere ab eo exegerat, et ut ad hujusmodi iudicium eum quolibet ingenio irritatum provocaret, loco suo et castris se cum suis ad duo miliaria quasi fugam simulans dimovebat. Sequenti denique die cum non in hoc etiam profecisse se persentisceret, iterato impetus bellici accursu metatum pridianum audacissime occupavit, ut si arte seu ²²⁹ virtute qualibet attemptare posset, ipsi bellicos ²³⁰ qualitercumque congregari conaretur.

Tunc quidam de primatibus regis Heinrici bellum omnino detrectantes, et delectus suæ timiditatis et manifestæ injustitiæ conscientiam quantalibet honoris, quamquam falsarii, occasione defendere percipientes, pacis compendium fideique pactum a duobus Bertholdo et Welfo obnixè quæritabant, quatinus sibi ad alterutrum pro instanti necessitatis tantæ articulo colloqui quid familiarius licuisset. Quo, prout rogaverant ²³¹, pacifice colloquio illis concesso, ad illud ilico hi qui ex utraque parte idonei visi sunt convenerunt. Illic sermociniis diversis ab utraque parte diutius consertis, hæc colloquutionis ²³² summa postremo definita est: ut videlicet in primis inter se pacem firmiter condixissent, bello imminenti prorsus tunc ea conditione dirempto et consopito, quatinus majores totius regni omnes post paululum præter ambos reges ad colloquium juxta Renum convenirent, et ibidem cum legatis simul apostolicis justissimo ²³³ rationis judicariæ examine, quid optimum; quidve justissimum super tam grandi causa foret, dijudicandum deliberarent; et alterutri regum qui definitionibus illorum non consentiret despecto, communi voto contrairent; alteri tandem consentaneo tota fidelitate et subiectione, ut regi oportet, obœdientissimi servirent. Cardinalem autem Romanum Trevirensis et Metensis episcopi in prædicto hoc colloquio cum quibusdam regis Heinrici consecratis primis audire prorsus recusabant, quia a rege non nisi fide data sibi, ne omnino reciperent et audirent papam et legatum illius, licentiam acquirere ad colloquutionem et pacem prædictam agendam poterant. Postremo tamen, licet coactissimi, eundem legatum et litteras sanctionesque apostolicas et audierant, et ut par fuit tota veneratione susceperant. Sic pro colloquio condicto peragendo, ne quis regum seu principum qualibet arte vel factione id impediret, fide ad alterutrum data et accepta, et pace pariter donec omnes in sua redirent condita, Roudolfus rex cum suis in Saxoniam ²³⁴ glorianter redit.

Rex autem Heinricus in eodem loco Pagoarios **VARIÆ LECTIONES.**

²²⁹ se 2. ²³⁰ bellicos 2. ²³¹ rogaverat 2. ²³² justissim' 2. ²³³ saxoniam 2. ²³⁴ p̄stolatos 2. præstolatus 4d. ²³⁵ contemplaret 2. ²³⁶ abb. 2. ²³⁷ h. 2. ²³⁸ ite 2.

NOTÆ.

(156) i. e. quos præstolatus erat.

(157) Udalricum scilicet, Marquardi Carentani du-

A suos aliquot diebus præstolatos ²³⁴ (156) et de manu regis Roudolfi, cui fere obviaverant, pacis prædictæ interventu liberatos mox assumebat, et inito cum eis consilio, Alemanniam prædis et incendiis denuo inhumanissimus devastabat, principibus Alemanorum nuper de bello prædicto reversis, et tam ex improviso fraudulentè invasis. Quippe tunc maxime pacem putabant, et idcirco milites suos ex itinere fatigatos domum abire jam securi permittebant. Set tamen non sine maximo suorum detrimento patriam illam pervaserat.

In eodem itinere in loco campestri, cum circa se undique incendiis ardere et fumare regionem depopulatam contemplaretur ²³⁵, ubi præter alias plebs una æcclesia cum plus quam centum hominibus **B** combusta et desolata est, Imbricconi Augustensi episcopo, ut et prædictum est infeliciter defuncto, Sigifridum capellanum suum, reprobo eo quem fratres canonicè electum jam habuerant, qualitercumque supposuit, non ut æcclesiam regeret, set ut sibi ad ingruentia bella ope individua præsidio assisteret. Quod deinceps ita res probavit. Eodem die et loco cellæ sancti Galli quandam consanguineum suum (157) ejusdem loci non monachum, eadem intentione constituit super abbatiam ²³⁶, eo itidem reprobo, qui regulariter a fratribus electus, a rege Roudolfo illuc abbas ordinatus est. Qui pariter ut Augustensis suppositus, dehinc contra regem Roudolfura non regulariter, semper loricated, bellâ non monachica sollertissimus astruxit. Aquiliæ quoque **C** Heinricum ²³⁷, Augustensem canonicum et capellanum suum, patriarcham, reprobo eo qui canonicè a clero et populo electus est, qualitercumque apposuit. Deinde in Pagoariam itinere quo cœpit profectus est. Inde collectis undecumque militum suorum auxiliariis cohortibus, iterum ²³⁸ in Franciam reversus est, set tamen prius Juvavensi archiepiscopo, simulata quidem fide ad se vocato, et arte omnimoda, si eum sibi adungere posset, satis superque licet frustra pertemptato. Ipse vero, ut revera sanctæ æcclesiæ immobilis columna, basi veritatis pondere superni amoris fundatissime superposita, cum se tot recordiarum versutiis tantopere capi perspicaciter pensassisset, toto quo poterat se inde propiciens studio, relictis suis omnibus, vix ferme **D** solus in Alemanniam ad suæ partis et communionis viros noctu latenter fugiebat (158).

Tandem igitur, cum tempore condicto undique ad colloquium destinatum qui ad hoc vocati nominati- que sunt majores melioresque regni convenire jam cœpissent, rex Heinricus non medioeri iterum collecta militia, fitem per principes ejus jam condictam perfidus infringens, pacis pactum efferatus omnino parvipendens, toto quoad poterat ingenio, ne con-

cis filium. Uss.

(158) Cf. vitam S. Gebhardi.

veirent, illis undique sollertissimus obstiterat. Illi autem hujusmodi explorata ejus recordiæ solita tergiversatione, causa suæ collocutionis et propositæ tot discordiarum et scismatum totius regni futuræ confœderationis prorsus infecta, quamvis non absque prægrandi murmuratione permoti, unusquisque in sua remeabat. Ipse autem, uti jam deliberavit, solitis incendiis prædisque insistens, rebelles suos ubicumque manu majestativa pertinaciter pervaserat. Illic Argentinus episcopus (159), præ cæteris in hujusmodi negotiis incentor et auxiliator illius tunc præcipuus, quadam die more militari bellicose loriceatus, et tot malorum et facinorum armiductor et primicerius, cum ad castra remearet regi suo nimis crudeliter morigerus, morte repentina, cum se lecto collocaret, in momento præventus est. Unde sui satis superque exterriti, non parum obstupuerunt, qui vita illius flagitiosa tantotiens scandalizati sunt. Ipse namque contra præceptum canonicum concubina quadam vidua, publica pertinacia impudoratus abusus est, quam militi suo nuptam, non modica ab eo pecunia et beneficiis emptam abstulerat; dehinc apud papam pro hujusmodi accusatus (160) ipsam abjuratam non devitaverat; præterque hæc nefandissimi cujusdam incestus ipsam infamem suspicionem, numquam ob id sua abalienavit fornicaria coitione. Sic Dei contemptor industrius, ut Paulus Samosatenus episcopus ille Antiochenus (161), qui feminarum consortio delectatus, clericis suis idem concessit, ne sibi hoc ab eis crimen imputari posset, cunctis suis canonicis et clericis subparochianis, nec non toti æclesiæ scandalum non minimum effectus, iram Dei promeruit, æternæ damnationis rigore feriendus: væ quippe homini per quem hujusmodi scandalum venit. Væ namque in divinis litteris pro æterno luctu scribitur. Paulus hereticus ille cum damnatus ab æclesia nollet discedere, ad sui dedecoris cumulum publica inde manu expellitur: hic itidem ab apostolica sanctione pro heresibus suis et flagitiis canonicæ jam damnatus, superni judicis sententia ad exemplum cunctis evidentissimum est derepente ut a vita, sic a regno Dei eliminatus. Quem sui acceptum, mox ad sedem suam infausto itinere tumultandum reportarunt.

Rex vero Heinricus, dum tertio tunc Aleman

niam²²⁹ devastaturus suo ritu pervadere destinasset, et duces Bertholdum et Welfum cum cæteris Almannorum cohortibus sibi bello congressuros non dubitaret, prudenti quidem consilio occursum illo- rum declinans, recta in Pagoarium cum suis itione, bello cedens, commigravit. Dehinc assumptis secum ducis Boemiorum, illorum provincialium, militaribus copiis, Eggibertum, non parvæ valentiæ et virtutis comitem, qui sibi rebellaverat, prædis, incendiis et castellorum illius obsidionibus pertinax ejus devastator hostiliter inpetebat. In cujus devastatione nivosas algoris nimietates sic cum suis quamquam vix perpetiens, tribus castellis illius aliquamdiu obsessis, et ad ultimum bellicis instrumentis captis et destructis, pervasor durissimus hiemabat. Ipsum denique sibi resistere minime sufficientem ad regem Ungariorum cum uxore (162) suisque omnibus fugatum exulare coegit.

Eadem tempestate Rondoifus rex, postquam prædicta expeditione finita in Saxoniam cum suis rediit, et colloquium conditum, regis Heinrici factione et perfidia impeditum recognovit, quid tandem potius ageret non habuit, quam ut iudex æquissimus regnum Saxonicum pacificaret, et secundum leges illorum prava quæque justissime examinata corrigeret. Præter hæc quosdam²³⁰ Westfalorum et Thoringorum sibi rebellantes regia majestate coercuit. Domino etiam apostolico totam rerum gestarum seriem, directo jam Romam legato, intimari fecit, ejus super his consilium et auxilium sollertissime queritans. Ipse autem ei nichil aliud remandavit, nisi quod litterarum, quas proxime et legatis suis et una omnibus Theutonicarum partium principibus transmiserat, se non ignoraret non modica aviditate effectum exspectasse. Unde cardinalis ille Romanus non parum quidem animatus, juxta quod in litteris continebatur, contracto Saxonicæ provinciæ episcoporum cæterorumque principum apud Goslariam collegio, regem Heinricum apostolicæ auctoritatis sententia in 2 Idus Novembris (165) a communione corporis et sanguinis Domini, nec non a liminibus sanctæ æclesiæ catholicæ juridicialiter damnatum omnino excommunicavit, eique omnino regni gubernacula interdixit, eo quod summo primæ sedis apostolicæ pontifici²³¹ prorsus inobædiens factus,

VARIE LECTIONES.

²²⁹ alemannam 2. ²³⁰ quosdam usque Mediolani (pag. 503. lin. 26.) folio exciso desunt 1°. ²³¹ deest 2.

NOTÆ.

(159) Werinherus.

(160) cf. Gregorii VII. Registr. III, 4, die 3 Non. Sept. a. 1075 data.

(161) Similia profert Bernold. Opusc. III, 7, p. 252 et Chronicon anno Claudii I.

(162) cf. Vitam beati Adalberonis episcopi Herbipolensis cap. 1, ubi Arnoldus ejus pater filiam habuisse dicitur, quæ (Mechtilda aliis dicta) « nupsit Ekkeberto comiti, cujus castrum, Niwenbure dictum, in ora Oeni fluminis est situm. Huic post felicem fratrum excessum in sortem dotis urbs Putina cum omnibus ad se pertinentibus cecidit. » Paulo vero antea Putina urbs incluta et famosa vocatur, « quæ

quasi metropolis et mater civitatum versus Pannoniam ad australem plagam ad arcendos hostiles Pannoniorum incursus et devastationes antiquitus constituta fuit, » et nunc Pitten appellatur. Patet hinc ratio tam persecutionis, quam fugæ Eggeberti; cum enim hic partes Adalberonis episcopi Herbipolensis, soceri sui ab Heinrico sede sua pulsus, tueretur, ipse quoque eversis castris suis, quorum præcipuum erat Neuburg Scherdingam inter et Patavium, in tutiora sese recipere coactus est, ad Putinensem scilicet urbem suam in Hungariæ finibus sitam. Uss.

(165) a communione — regnum ordine mutato ex ep. Gregorii IV, 23, supra laudata petita sunt.

regnum, quo in Romana synodo eum iusta damnatum sententia privavit, et sic privatum anathematizavit, non ab eo permixta temeritate tanta invaderet; et insuper viam et ductum ad tot discordias seismata et totius regni facinorosas et calamitosas simulatas componendas contemptor Dei et apostolicæ sedis, ipsi pertinax omnino vel nunc saltem concedere detrectaret. Roudolfum vero auctoritate apostolica in regnum confirmavit, et omnibus regni optimatibus, ut ipsi ut oportet regi faverent, firmissime præcepit. Per Alemanniam quoque utriusque partis bellicosæ nimis in alterutrum phalanges diversis undique motibus, set circa Danubium præcipue, pace prorsus conturbata, prædis itidem rapinis et incendiis insistendo, et res alienas, set æcclesiasticas præcipue, sibi publica invasione usurpando, pro posse suo debachantur.

Eodem tempore Agnes imperatrix (164) huiusmodi seditioes jam diu sedare summopere contendens, exitu felici 19 Kal. Januar. diem ultimum clausit. Quæ duodeviginti (165) ex quo sacro velamine consecrata est annis, regia gloria et una vitæ mundanæ voluptuosis deliciis pro regno Dei spretis, vitæ religiosæ stadium certatum aggressa est. Psalmodiæ et orationibus die ac nocte indefessa semper instituit; carnem suam cum vitis et concupiscentiis, utpote quæ Christi revera secutrix fuerit, semetipsa verissime abnegata, sedula nimis crucifixit. Ipsi quippe cum desiderabili cordis compunctione I. Crimæ sibi divinitus datæ panes fuerunt sine inermis; sic cum Ezechia semper recogitans omnes annos vitæ in tanta amaritudine animæ suæ. Quanto enim magna fuit in sæculi magnalibus, tanto se humiliavit in omnibus. Unde respexit ad humilem et spiritu pauperulam Spiritus sanctus. Regis insignibus depositis, et in pauperes Christi et æcclesias disperditis vilibus usa est vestimentis, illud maxime non in hoc solummodo, set in omnibus attendens, ut ne quid vix sit. Cottidianis confessionibus non solum opem, verum quoque cogitationum inordinatarum nec non insomniorum, sese sui in principio accusatrix expurgare solita est. Ipsa quippe magistros obædientiarior, quos præ cæteris religiosiores et prudentiores noverat, semper individuos secum sollarissimam habebat, quorum cottidiana lectione, collatione, disciplina et contuitione salutari discretissime se undique præmuniri cupiebat. Quicquid enim illi oneris per obædientiam imponebant, sine mora Deo subdita voluntativa satis supportabat. Jejunia illius simplicia et non supersticiosa, victus modestus et satis sobrius et mirabiliter temperatus erat, et ad mensulam ejus semper ex divinis recitabatur lectio, quæ

A fuerit etiam cibus et delectabilis animæ refectio. Illic conviva Christus semper in pauperibus officiose procurabatur. Fecit namque sibi amicos de mammona iniquitatis, ut cum deficeret, in æterna eam tabernacula recipere. Quicquid enim de suis habere poterat patrimonis, quæ amplissima tantæ personæ responderant, præter manifestas necessitates, cottidie in huiusmodi studiose disperserat. Balnearum fomenta et plumarum mollitiem omnino devitabat. Stratum ejus frequentius terra fuit, seu quid aliud de durioribus, psiathio (166), tapetio sive paleis rarissimis præparata²¹²; et cum paulisper fragile corpusculum dormitiuncula rapta reficeret, ilico ad vigilias orationesque solitas nimis impigerima servebat. Cui Christus in corde, psalmus verbumque illius semper in ore sonuit. Quid tunc sibi laboris insumpserit, ipse solus testis et conscius est, cum quo tam intime²¹³ conversata est. Omnes suos tam ultra modum diu noctuque laborando convicerat, in vestimentis pauperum manibus suis consuendis, ipsisque pauperibus sordidulis, set præ cæteris scabiosis, leprosis, ulcerosis, sanie profluendi tabidis, sive qualibet passione foetidis, accuratissime balneandis, confovendis, vestiendis visitandisque operosa Christo ministraverit, et omnibus servis Dei se tota humilitate humanissimam exhibuerit et liberalem omnimodis, chorus huiusmodi et turba per terras in id ipsum conclamitans, prædicare non quiescit. Quippe omnibus ubicunque per æcclesias aut monasteria vitæ religiosæ personis, qualitercumque largitatis suæ impendiiis communicare conabatur, et sic privatim et communiter fraternitatis eorum et orationum memorias sedulissima participabat. Hereticis autem et ypocritis, ut absque personarum acceptione magnæ in omnes libertatis et invectioniserat, nimis aspera, auctoritate et coargutione magisteriali satis infesta resistebat, et maxime nicolaitis et symonianis. Primum namque cum a nonnullis regni primatibus obnixè rogaretur, ob filii sui puerilia dehinc vero juvenilia errata coercenda seu temperanda, ut in Theutonicis partibus monitrix illius et correctrix materna disciplina et libertate cæteris sollertior et familiarior moraretur, aliquantisper consensit. Demum vero cum filio suo ejusque a secretis²¹⁴ tantotiens commonitis, et omni arte et ingenio coargutis, objurgatis, obsecratis oportune pariter et inopportune, et nec minimum quid propterea correctis, immo potius deteriora molientibus, omnino abhominabilis nec non etiam gravis ad videndum fieret, tot insolentias, rapinas, invidias, repugnantiam, recordias et multifarias eorum insanias diutius pati recusans, se Romam ad sanctum Petrum et tot san-

VARIÆ LECTIONES.

²¹² quicquid 2. ²¹³ præparatum ed. ²¹⁴ intimo 2. ²¹⁵ assecretis 2.

NOTÆ.

(164) Virtutes ejus prædicat etiam Petrus Damiani, tam in epistolis ad eam datis (Opp. t. I, p. 112 et seqq.) quam in Opusculo 56 (t. III p. 372) conf. Mabill. Annal. Bened., t. IV, p. 617, seq. et t. V,

p. 115. Uss.

(165) A. 1061 exeunte vel 1062 ineunte monialis facta est; v. supra.

(166) Parva storca monachorum.

clorum contubernia cum omnibus suis ex toto contulerat. Illic quicquid de bonis suis habere poterat, in usus pauperum cottidie expendere, et sic vitæ sanctæ et religiosæ propectu in dies se semper in anteriora extendens, et posteriora obliviscens, supernæ vocationis bravium legitime certando cursumque consuminando, ibidem triumphaliter et glorianter persecuta est. Cum autem pro tot magnificis vitæ tam beatissimæ remunerandæ pietatibus tempus instaret, febrium languore lætenter ultra solitum arrepta, quarum interperantiam ipsa medicinalis artis non imperita ante nullotiens nitigare consueverat, per dies quatuordecim semper in horas viribus corporis diminutis, mentis autem in Christo gratiosius amplificatis et corroboratis, ægerrime multum defecit et contabuit. Postremo cum ad usque finem perventum est, bonis illius jam ab ea in usus pauperum et æclesiarum discretissime dispositis, convocatis ad se in primis domno apostolico, cunctis fidelium suorum et amicorum personis carissimis, quibus ultimum vale faciens animam suam commendaverat²⁶⁶, et omnibus suis prout desideravit ordinatis, communicata dehinc devotissime eucharistia, cum cæteris orantibus et psallentibus et ipsa una psallens et gratias agens, in manus Dei et sanctorum Petri et Pauli spiritum suum exultanter commendavit. Tandem domnus apostolicus exequialibus officiis, missarum sollempniis, elemosinis, vigiliis quoque per aliquot dies sollempniter pro anima illius celebratis, in æcclesia sanctæ Petronellæ, quæ Vaticanum Apollinis appellatur antiquitus, juxta altare Dominicum, ad latus scilicet sanctæ Petronellæ, sacrum Agnetis imperatricis apostolica sua indulgentia et absolutione tantotiens a peccatis remissæ corpusculum, in sarcophago consignatum, cum ymnis et laudibus totius sanctæ Romanæ æcclesiæ in id ipsum consonantibus dignanter sepelivit.

Æstivo tempore ejusdem anni Romanæ urbis præfectus (167) a quibusdam Quintii proximis per insidias interfectus est. Qui jam dudum domno apostolico peccata sua perfecte confessus et ad Deum conversus, mundum cum suis delectamentis illecebrosis omnibus omnino relinquere et ad monasticæ vitæ perfectionem tendere percipientissimus voluit; set ab apostolico per obœdientiam omnino prohibitus est, et in præfectura sua permanere jussus est, ut zelo Dei armatus et judex æquitatis et justitiæ servantissimus tot malefactoribus obsisteret, et in hac obœdientia Christo gratanter militaret. Quod et non minimo obœdientis conatu pro posse suo omnimodis exsecutus est. Unde et Quintio, malefactorum omnium primicerio, sollertissimus ob tot rapinas et

latrocinia illius et quia domnum papam sacrilegus in æcclesia inter missarum sollempnia altari assistentem in contemptum Dei captum in turrim suam abstraxit, perfecto odio et digna persecutione adversatus est. In quo obœdientiam certamine hic vir Dei zelotes perfectus, hereticis iafestus, judex justus, elemosinarum dispensator largus, magnæ compunctionis et lacrimarum gratia in orationum suarum sedulitate donatus, castitatis et continentiam dilector præcipuus, utpote a puero legitime conjugatus et paulo post viduus effectus juvenilem in se ardorem deinceps juxta consilium apostoli sic permanentem viriliter continuit, caritativus, humilis, hospitalis, suavis, affabilis, constans, modestus, patienter longanimis, pacis et veritatis sectator, et miræ religionis miles industrius et administrator: qui beatæ vitæ et christianæ militiæ tyrocinio prudens in carne ambulavit set non secundum carnem militavit, pro justitia et fide fausto triumphans martyrio vitam finivit temporalem, mox pro eo feliciter adeptus ineffabilem vitæ perennis immortalitatem et semper virentis paradysi desiderandam præ omnibus amœnitatem. Hic quidem a civibus Romanis, set præcipue ab Urbis optimatibus, magno planctu et ejulatu ut oportuit, lamentatus, post magnificas exequiales agendas officiose satis et honeste juxta ritum Romanum apud sanctum Petrum celebratas, in medio ipsius paradysi debita laudum et ymnorum impensione gratiosa, devotissime est tumbræ marmoreæ inpositus, et ita decentissima sibi tumulatione Deo et sancto Petro est ab omnibus intentissime commendatus. Tandem vero, cujus in vita sua tyro municipatui impensius militaverit, et quod mundo revera usus sit tamquam non uteretur, palam omnibus apparuit, cum tot miraculis et virtutibus non modo Romanis, verum quoque omnibus illuc undique concurrentibus jam jamque evidentissime exclaruit, quam magnus sit apud Deum. Enim vero tot et tanta meritis ipsius ibidem Deus operatur magnalia, ut vix quibusdam probari possint, scilicet æmulis illius, in veritate fuisse facta. Unde nunc, ut illorum invidiosa palam confutaretur incredulitas, in proxima Romana synodo (168) quædam miracula sub testimonio tot et tantorum virorum tantæ auctoritatis tamque probabiliū, illic procul dubio facta litterisque commendata publice recitabantur; de quorum veraci relatione omnino fas non sit quempiam dubitare. Quiddam vero, quod non minimæ apud Romanos admirationi haberetur, adhuc viventi eodem interfectionis ejus anno revera actum in eo refertur. Quædam namque die cum quoddam oratorium causa orationis est ingressus, ante fini-

VARIÆ LECTIONES

²⁶⁶ commendaverit 2.

NOTÆ.

(167) Cincium appellat S. Petrus Damiani, cujus ipse virtutes epist. 1 et 2 lib. viii, ad eum datis deprædicat, nec non Paulus Bernriedensis, qui eum Cincium vocat, a quo alter Cincius seu Quintius, de quo anno prior actum, in carcerem conjectus

est, cujus propterea odium incurrit, non nisi suo sanguine exstinguendum. Ipsum ab apparitoribus Heinrichianæ persecutionis occisum scribit. Uss.

(168) Mense Martio a. 1078.

tam orationem duo pili ad mensuram digiti unius longi in pollice manus illius excreverant; quo ipse viso ²⁴⁷ non parum cum omnibus, quibus mox monstravit, stupidus effectus, tunc et in posterum secum satis mirari solebat. In eadem quoque synodo quædam item miracula, quæ Mediolani ad sepulchrum domni Erlebaldi (169), qui et ipse propter justitiam ante triennium passus est, facta sunt, probabilibus personis tota veritate illic attestantibus et litteris ea commendata demonstrantibus, recitata sunt. Qui et ipse orator facundissimus, et sub seculari habitu athleta Dei sollertissimus, canonicæ restaurator disciplinæ et observantiæ, nicolaitis et symonianis hereticis zelo Dei in tantum restitit, ut ferme in toto Mediolanensi episcopatu nullus eorum non correctus sive non conversus remanserit. Si quis autem canonicæ districtioni perduellis et inobædiens repertus est, mox ipse assumptis secum turnis suis militariibus, ad canonicam illum censuram aut cœgit, sive fugavit, aut captum incarcerationi, et omnia quæ possidebat diripuit et dissipavit. In cujus factionis ultionem quidam Mediolanenses, qui episcopi sui symoniaci (170), cui et ipse tota qua poterat virtute adversatus est, nec non regis Heinrici, qui eundem illis hereticum apposuit, morigeri et assentatores fuerant, Dei tyronem egregium pro justitia et fide nec non obædientia quam ipsi domnus papa Alexander pro hujusmodi inposuit, per insidias dolose quinque simul lanceis perfossum interfecerunt. Dehinc interfectum in platea civitatis cadaver ejus exanime per triduum ne sepultura traderetur, gladiatoria manu inhumanissime prohibuerunt. Tertia vero nocte in ipsa ejus intempesta lux cœlitus æmissa tam clarissima, ut quidam qui ab urbe plus quam decem miliaria aberant, certissimum urbis ipsius incendium non dubitarent, super corpus ad trium horarum spatium resplenduit; et inter plures qui pro hujusmodi signo concurrerant, quidam fratres qui visionibus ad hoc in somnis præmoniti fuerant, audacter accedentes, tulerunt corpus ejus, et debito orationum et exequiarum officio, Deo prout oportuit gratias agentes, in monasterio sancti Celsi martyris sepelierunt. Demum vero multis virtutum et miraculorum testimoniis hic vir Dei, zelotes pravitatis hereticæ tam industrius, revera Dei amicus esse et fuisse indubitanter satis divinitus probatum est. Cujus industriæ et intentioni quemlibet summi regis militem et sanctæ fidei defensorem fortiter et exultanter in Christo insistere non pigeat, si peræ

A eto certamine legitimo tam insigni gloriæ cœlestis triumpho perenniter coronari delectat. Eodem anno quædam matrona in Alemannia puerum non multum vivacem, et cum eo pariter caput quasi hominis absque omnibus humanis membris solitarium, set vivens et ex toto cunctis suis sensibus humanitus bene formatum, generavit. Quod, dum infantulus ille mox moriturus baptizaretur, obstetrices acceptum, secreto tamen propter quandam erubescentiam, et ipsum, pro toto homine inponentes ei, in nomine sanctæ Trinitatis baptizabant; set non multo post moriebatur.

MLXXVIII.

Roudulfus rex in Saxonia apud Goslarium nati-
B tatem Domini cum maximis Saxonice gentis copiis gloriosissime celebravit. Rex autem Heinricus Ratisponæ biduo tantum qualitercumque non multum festive vix commemorans, iterum ad obsidionem cujusdam castelli, unde venit ²⁴⁸ illuc, propteranter redibat, in illis Norici sinus orientalis partibus usque in mediam quadragesimam quomodocumque per loca incertus vagans, et illam patriam quoque non modicis itionibus hujusmodi hostiliter devastans. Inde etiam legatos suos episcopos Osniburgensem et Viridunensem (171) Romam ad domnum apostolicum et ad Romanam synodum pro causa sua inibi agenda direxit. Legationem autem apostolicam et commonitiarum Romani cardinalis litterarum ad eum contemptum et conculcationem et inobædientiam, quam toto nisu palam omnibus professus est, astutissima quadam occasione, ac si nichil unquam vel parum quid in le audiret, omnino dissimulavit. Hos etiam de syno'lo reversuros Ratisponam non cum minima sollicitudine præstolatus est; quippe uti sua teste conscientia promeruit, quiddam novi quod maxime noluerit ab apostolica sede sibi reportari non dubitavit. — Rex quoque Roudolfus et ipse pariter nec non omnes consentanei illius legatos suos, non quos voluerant, set qualescumque poterant, et hos artificiosa qualibet occasione et dissimulatoria, ad eandem synodum transmiserant, domno apostolico veram per omnia obædientiam demandantes, et ut tyrannicam tamque flebilem sanctæ ecclesiæ desolationem paterna sollicitudine respicere dignaretur, unanimi rogatu ipsi sollertissime commendantes. Legati autem regis Heinrici, quia palam ire et omnia quæ voluerunt pacificolibitu efficere etiam Longobardia et in ipsa Romana urbe poterant, mu-

VARIE LECTIONES.

²⁴⁷ uisa 2. ²⁴⁸ venerat ea.

NOTÆ.

(169) De S. Erlebaldo seu Arlempardo vid. Arnulphi His. Mediolan. lib. III, cap. 14, sqq. Pluribus agunt Bollandiani t. V Junii ad diem 27, p. 279, sqq., ubi cædes ejus ad a. 1075, refertur, ad annum vero 1076 consignat Pagius in critica Baronii, qui etiam annis 1057, 1061, 1066, 1067, 1074, 1072, 1074 et 176 de eo agit. Necem Arlembaldi, ut vocat, pariter describit Arnulphus in Hist.

Mediol. lib. IV, cap. 10 (Murat. script. Rer. Ital., t. IV, p. 39, et Leibnit. Script. Brunsv., t. III, p. 727), ubi etiam nimius ejus zelus reprehensione non caret. Conferatur Gregorii VII, lib. I, epist. 25, 26, 27, 28. Uss.

(170) Gothefredi.

(171) Bennonem et Theodericum.

neribus, mendaciis, promissis, assertionibus, quærimoniis flebilibus, nec non omni arte et ingenio, uti in hujusmodi experientissimi erant, a minimis artibusque maximos, corruptos, delusos, deductos omnino omnes in favorem sui regis attrahere semper non cessabant, et e diverso in odium et calumnias Roudolfi regis permaximas.

Synodus dehinc statuto tempore (172), id est 3. Non. Martii, ordine canonico initiata est, quæ fuit fere 70 episcoporum (173), in quibus erat Albanus episcopus (174), qui unus de fratribus, qui in episcopatu Florentino, in loco qui vocatur Vallis Umbrosa commorantur, per ignem et flammam 12 pedum longam pertransiit, et Petrus, qui Florentinæ ecclesiæ episcopus dictus est, vere symoniacum hereticum fuisse, et ob hoc ipsum non recipiendum, nec officia illius heretica, intactus a flamma et illesus evidenti iudicio probavit. Illic quoque de Galliarum partibus aderat episcopus Divensis, qui non humana set divina electione episcopus factus est (175). Quippe causa orationis dum se domo sua Romanam moveret, ad Diveasem civitatem illic pernoctaturus devenit. Legatus autem apostolicæ sedis Geraldus Ostiensis episcopus, qui et ipso tempore eo loci concilium pro utilitate et necessitate ecclesiæ collegit, videns eum, non parum de adventu illius gavisus est; namque ipsi notus et amicissimus fuerat. Et osculato eo salivam intulit: « Bene venisti, quia Deo auctorante hujus ecclesiæ, episcopo suo orbate et destituta, te pro illo episcopum et provisorem habituri sumus. » Et ille modestius subridens, putabat, eum hoc jocando sibi dixisse. Deinde, cum non joco set serio hoc dictum sibi veraciter persensisset, inducias pro hoc respondendi in crastinum usque vix ab eo acquisivit. In ipsa nocte pondus curæ pastoralis quomodocumque subterfugere toto conatu præmeditatus, sociis suis id nescientibus, ipse solus ab eis furtive se subtraherat, cujusdam illic ecclesiæ latibulum se occultaturus ibidem irrepserat. Mane facto dum die ubique multum quæsitus non posset inveniri, legatus apostolicus assumptis secum cleri totiusque populi non modicis processionibus, cum letaniis et obsecrationibus per ecclesias illas devotissime cum a Domino quæritando circuebat. Cum vero ad ecclesiam ubi fugitivus latuit perventum est, lux cælitus emissa super eum resplendens, electum Dei prodidit. Sic itaque proditus, regiminis culmen, quod ex corde humiliter fugerat, dispositioni diviniæ subditus, quamquam invitus subire coactus est. Tales semper tantæque auctoritatis et reverentiæ viros secum semper habere solebat, in quorum consilio effe-

ctum suæ sollicitudinis, et diffinitionis fidelis et prudens misteriorum Dei dispensator, sollertissime ponebat.

In eadem synodo legati regis Heinrici multum in tot, quos sibi qualitercumque assciverant, factoribus animati et confisi, in primis omnifariam domino apostolico obœdientiam, et eam quomodocumque probandam, ex parte domini sui publice promiserant. Tandem causæ illius injurias ipsi magnopere in primis, dehinc totius audientiæ concessus, modis omnibus et commentis ad hoc instructissimi, et oratoria satis proclamatione linguosi, non ineptissime conquesti sunt. Quam quasi justissimam ¹⁷⁹ cuncti favorales illius concordie tenore et ipsi commurmurantes, iudicio apostolico et synodali decernendam omnix multum commendabant. Cujus quidem causæ status hujusmodi erat: quod Roudolfus, dux et miles regis Heinrici, quique ipsi ut fidelis et in auxilio per omnia quæ ad regni sui tutamenta pertinerent individualius assisteret, sacramentorum firmamenti adjuratus fuerit, cum cæteris suis consentaneis regno suo perjurus et perfidus injuste expulerit, et sic ipse regnum temerarius invaserit. Set non ea necessitate hanc quærimoniam fecisse dominum suum professi sunt, quin facillime suos adversarios comprimere possit; verum idcirco maxime, quia justum et dignum sibi visum sit, apostolicæ sedis definitionem super hoc in primis interpellare. Nonnullis igitur iudiciis, qui illorum intentioni benivoli favebani, indifferenter complacuit, quod ob tam manifestam et sacrilegam tanti reatus factionem apostolici anathematis sententia Roudolfus rex indikate damnari dignus fuerit; et hoc plurimum rogabant, ut id juridicialiter decretum, canonice perageretur.

Domnus autem apostolicus, cui ex toto nota erat causæ instantis interturbatio, et quem non facile seductilem in personarum acceptionem adulatoria quorumlibet protrahere posset argumentatio, ante utriusque partis cautam examinationem, et cum adhuc prorsus in dubio penderat veritas excommunicationis jam per cardinalem suum factæ, sese nichil inde posse decernere, palam protestatus est. Utriusque regis obœdientiam, legatos, proclamationes, quos ambos quidem non modica pars regni primatum, episcoporum, virorum sapientium et religiosorum diverso tramite consentanea sequeretur, se multotiens audisse profitebatur. Unde oportum pro hujusmodi cum sanctæ Romanæ sedis optimatibus et magistratibus, nec non cum quibus posset, cunctisque sanum sapientibus se necessario consilium et ad hoc tempus congruum habiturum fore prædicebat, ne quid injuste in alterutrum illorum ab apo-

VARIÆ LECTIONES.

¹⁷² justissima 2

NOTÆ.

(172) Quadragesima hoc anno d. 21 Febr. incæpit
(173) In Actis conc. Mansi XX, p. 503 legitur numerus 100 et v. Non. Mart.

(174) Petrus, v. supra col. 352.

(175) Sermo hic est de Hugone Diensi episcopo,

ante Lugdunensi camerario, qui d. 19 Oct. anni 1073 in Lancelini Simoniaci locum substitutus est, uti scribit Hugo Flaviniacensis in Chronico Virguncensi. Cæss.

stolica sede decerneretur. Ad hæc omnes solleter A in terram missis et extinctis, hujus damnationis rogabat et commouebat, ut in commune Deo pro hoc devotissime supplicarent, quatinus sibi divini sui spiritum consilii inspirare dignaretur, quo auctorante sancta mater æcclesie per tot hereses scismata et discordias miserabiliter dissipata, in Christo uniri et pacificari mereretur.

Sic dilata hujusmodi usque in sabbatum sententia, alia quædam quæ æcclesie utilitati et necessitati proficua fuerant, canonica diligentia ibidem cautissime pertractata et diffinita sunt. Inventum autem et diffinitum est ab apostolico et cunctis in Christo secum consententibus hujusmodi pro regis Heinrici querimonia prudens et discretum satis consilium : quod ipse dominus apostolicus, sive pro eo legati sui idonei, in Theutonicas partes venirent, et illic in loco qui aptissimus ad hoc fuerit, regni totius primates, sapientes, et quique optimates præter utrosque reges ipsis occurrerent, et ibidem habito colloquio, tota utriusque illorum causa justissime et absque personarum acceptione discussa et ventilata ab omnibus aut justificaretur aut improbaretur ; et sic communi prudenti justissimoque omnium iudicio et consilio inrefragabiliter decerneretur, quomodo regnum in se ipsum tam miserabiliter scismaticum factum et perjurum, vel nunc saltem non omnino desolaretur, quin potius in Christi pace coadunatum et recuperatum rationabiliter consolidaretur (176).

In die vero sabbati dominus apostolicus legitime et ordinate ad hoc paratus, et cum suis suffraganeis synodum ingressus, consilium prædictum palam omnibus enarravit. Et cum placuisset omnibus, mox apostolica auctoritate fiducialiter linguatus et armatus, a thematis vinculo sempiterni metuendi mutuum, universaliter omnes condemnavit, sive reges seu duces, episcopos, clericos, nec non ex toto, quicumque fuerint majores et minores, qui versutiis, artibus, machinationibus, factionibus seu ingeniis quibuslibet, colloquium illud conductum ne fieret, qualitercumque ex studio et voluntate detrectarent et impedirent, et qui legatis apostolicæ sedis quolibet modo, ne ad idem colloquium pervenire possent, adversarentur, et qui diffinitiones, quæ ibidem pro hujusmodi causa et discordia et seditionibus tam maximis a legatis apostolicis et cæteris regni primatibus optimatibus et sapientibus ad hoc laudamentum nominatis et electis, communiter in id ipsum concordantibus statuerentur, tenere et inrefragabiliter observare refutarent. Sic cum, candelis ardentibus ab apostolico et cæteris suis suffraganeis in anathematis prædicti complementum canonicè

in terram missis et extinctis, hujus damnationis sententia diffiniretur, satis obnixè obœdientiam regis Heinrici primum in hoc probaturus, per dominum Deum, et si se amaret, rogavit eum et obsecravit, et paternitate apostolica per legatos illius admonuit, ut pacem cunctis adversariis suis usque ad illius colloquii perfectionem haberet. Deinde ut ipsum per omnia honorando ad consensum concordie industrius contraheret, nuntios suos cum legatis illius se ad illum directurum prudenter destinavit, ut, juxta suum beneplacitum, tempus et locum futuri colloquii ipse deliberaret, et hoc regni primatibus et cunctis illuc convocandis indubitanter notificato et prænuntiato, nuntius apostolicus Romam rediret, quatinus sedis apostolicæ legati in hoc destinati et electi, in tempore opportuno rectoque itinere et ipsi ad hoc instantis causæ conventiculum consultores mediatores et correctores idonei pervenirent. Ita legatis regiis a se dominus apostolicus, set tamen absque apostolica benedictione quam regi reportaverint, dimissis, idcirco quia fama passim eum a legatis apostolicis excommunicatum jam fuisse (177), quamquam dubia æstimatione prædicaverat, ad cætera quæ adhuc synodaliter exsequenda restiterant, efficaciter se conferebat.

In eadem synodo sententia anathematis data est in episcopos Ravennatem, Mediolanensem, Cremonensem²²⁰, Tarvisiensem, nec non in omnes Symoniacos hereticos, et Nicolaitas, pertinaciter et inobœdienter in sui erroris insania voluntate et industria perseverantes ; et specialiter in eos, qui infra biennium temerarii, pervicaces, et incontinentes, æcclesiasticas ordinationes datione peccuniæ sibi acquisitas, relictas, et concubinas sibi interdictas apostolica præsumptione receperant. Qui quidem numero non pauci in nostris partibus publica tyrannide in authenticas sacrorum canonum sanctiones perduciles insanissime consurgebant. Illis quoque absque spe restitutionis inrevocabiliter omnino per datam judicalem sententiam quicumque ordines et consecrationes, excepto solo baptismo, adempti sunt, qui per episcopos officio et sacerdotali dignitate, apostolica sanctione privatos, et nondum sive per se seu per certum ipsius legatum ordini restitutos, ubicumque officio præsumptuose usurpato se ordinari, inno potius deordinari præsumperunt. Ecclesias etiam quascumque consecratas ab eis, utpote Deo numquam canonicè initiatas, a primis reconsecrari oportere, illic judicatum et statutum est.

In laicos quoque cujuscumque dignitatis data est sententia anathematis, sive clericos, nec non in omnes personas, quicumque contra sacro-

VARIÆ LECTIONES.

²²⁰ Cremonensem ed

NOTÆ.

(176) De his et sequentibus conferenda sunt Acta conc. Roman. iv Mansi XX, p. 505. Ante oculos quoque habuit auctor Gregorii ep. ad Germanos

Reg. V, 15, p. 248 et 16.

(177) Vide an. 1077, col. 401, 402.

non canonica decreta episcopatus, abbatias, præposituras, qualescumque æcclesias, decimas, vel quascumque æcclesiasticas dignitates, cuilibet clerico seu cuiuscumque personæ juxta usurpationem suam antiquam in beneficium dare, et quod domino Deo prius canonice et legitima traditione in proprietatem et servitium legaliter delegatum est, hoc quasi proprium quiddam et hereditarium laica et non consecrata Deo manu, consecratis Deo altaris et æcclesiasticæ dispensationis ministris procurandum et ordinandum contradere seu præstare omnino præsumperint.

Illic quoque sententia data est, ut anathema sint, quicumque prædas, rapinas, seu quaslibet artificiosas temerarias invasiones in æcclesiis Deo consecratis, sive in æcclesiarum atris et cimiteriis, et claustris pariter consecratis, seu in his æcclesiasticis rebus possessionibus et pertinentiis quibuslibet earum facere præsumperint. Quæ specialia præ cæteris ad præbendas cottidianas et omnimodas victualium et sumptuum necessariorum dispensationes canonicorum, clericorum, presbiterorum, monachorum, virginum sanctimonialium, nec non sub regula cunctorum Christo servientium separatim et quasi propriè nominata ac decreta attinere dinoscuntur.

Domnus vero apostolicus id maxime in hujusmodi decretis intenderat, ut pace per æcclesias facta, quamvis undique bella et seditiones in secularibus regnarent, in spiritalibus tamen personis canonice Dei laudes et orationes ob exteriorum detrimenta subsidiorum minime cessarent. Quia vero subditorum offensacula aliquotiens prudenter dissimulanda, aliquotiens autem aperte cognita mature toleranda sunt, ut oportunitate tempore corrigantur, et quia non nisi cum tempore medicamina conveniunt; domnus apostolicus prudens dissimulator et tolerator, multorum episcoporum et presbiterorum in Theoticis et Italicis partibus hereticas pravitates inobedientias et tot præsumptuosa scandalorum milia in tempus opportunum dijudicanda multum sollicitus distulerat, ut scilicet post, prius maxima illa discordantium inter se et bellantium regni principum et optimatum tam seditiosæ ac plus quam civilis controversiæ scismata, Deo auctore qualitercumque sedata, et Christi pace legitime confœderata, tandem ipsis quoque corrigendis coarguendis et puniendis cura solertissima insistere non tardaret.

Legatis autem regis Roudolfi a se dissimulatoria et satis cautissima licentia clam et furtive dimissis, quia per omnia ipsum obœdientissimum et consentaneum sibi et apostolicæ sedi minime dubitaverat, paternam dilectionem pietatem et gratiam ipsi cum apostolica indulgentia et benedictione vigilanter demandare studuit, nec non omnibus majoribus et minoribus, qui sedis apostolicæ præceptis et decre-

tis obœdienter subesse et favere studio et voluntate in pace Christi unanimes non cessarent.

Rex denique Henricus apud Ratisponam ex legatis suis, qui præ cæteris festinantiores ad eum præcurrerant, quosdam præstolatos et illic conventos, mox aliquantulum subtristis inde se Mogontiacum properanter, diem inibi palmarum acturus, promovebat; indeque Coloniam contractis secum quas potuit militum suorum copiis pertendebat. Ibi quoque non multum gloriose pascha egit. Postquam vero, legatis suis cum apostolicæ sedis nuntiis et cum apostolica pariter legatione jam ad eum reversis, omnia quæ in Romana synodo acta sunt et decreta, relatione veraci diligentissimus comperebat, mox ad solitæ versutias recordiæ cum suis auriculariis secum assumptis totus solertissime intenderat, id summopere in id ipsum consiliantes et toto nisu astutissime per omnia machinantes, ut se absque apostolici observantia et obœdientia præcepti et decreti quasi ab illa excommunicatione apostolica liberasse viderentur, et totum, quod ipsis ex culpæ reatu manifestissimo imminabat, regi Roudolfo et cunctis partis sibi adversariæ consortibus quasi ex ratione justissima onus Romani anathematis inposuissent.

Rex autem Roudolfus non minima principum et militum suorum Saxoniorum multitudine collecta, apud Goslariam pascha sollempniter satis celebravit. Illic, qui revera primum canonice a clero et a populo et a meliori et majori parte æcclesiasticæ militiæ electus est, in episcopum Augustensis æcclesiæ quidam canonicus, qui et ipse ad sancti Mauritiæ æcclesiam præpositus jam constitutus probatus est, venerabilis multum et bene litteratus clericus, nomine Wigoldus, electione et suffragio cardinalis Romani, metropolitani et archiepiscopi sui Mogontini, nec non aliorum qui ibi convenerant novem episcoporum, in paschali die canonice in episcopum consecratus et ordinatus est. Cui rex post peracta legitime omnia quæ ad ordinationem ipsius pertinebant, videlicet anulo, virga pastorali et cathedra episcopali ab archiepiscopo Mogontino susceptis, ex sua parte quidquid regii juris fuerit in procurandis bonis æcclesiasticis diligenter commendavit. Cavebat namque, ut obœdientissimus erat in omnibus, quod in Romana synodo nuper canonice definitum est, et post datam judicialiter sententiam sub anathemate interdictum et prohibitum est, ne quis laicorum æcclesias et æcclesiasticas decimas et dignitates personis aliquibus quasi proprium suum præstiterit, sive contra canones sibi usurpare præsumperit. Insuper archiepiscopus Mogontinus Sigifrido, qui a rege Henrico Augustensi episcopo non canonice appositus sit, post datas indicias præcepit ne ultra parrochiam suam temerarius invaderet, alioquin ipsum et omnes consentientes sibi justo anathemate a membris æcclesiæ omnino sepa-

VARIÆ LECTIONES.

⁴¹¹ ab 2. ⁴¹² cognite; sæc. XIV. corr. cognita 2. ⁴¹³ ibi non c. 1°. ⁴¹⁴ æc. et dec. 2.

ravit. Id ipsam quoque canonicis Augustensibus et A populo intentavit, si ²⁵⁵ electum suum, ut dignum et justum fuerit, non reciperent. Sic episcopus Augustensis accepta a rege licentia repatriavit, et in quoddam castellum juxta fauces Alpium (178) sese cum suis, quia firmissimum et munitissimum erat, prudenter contulit, pacem æclesiæ inibi præstolaturus. Ubi confestim per plurimas injuriarum illationes ab Augustensibus inpetitus et molestatus est; set illud qualicumque longanimitate et patientia aliquamdiu tolerans, Deo judici et defensori se cum suis devotissime commendavit.

Rex vero Henricus post pascha mox Moguntia-
tiacum rediens, omnes quoscumque et quomodo-
cumque attemptare potuit, suæ parti contraxit. Unde Saxonum optimatibus terrificis sive Llandi-
tiosis ad se pellicendiis sermociniis et inductionibus sub nomine et occasione apostolicæ illius legationis et sententiæ intinari fecit, ut causa pacis compo-
nendæ et totius regni toti seismatum et discordiarum sedandarum, quibusdam primatibus et optimatibus regni apud Friteslarium occurrerent. Quod cum animo libenti perceptum, Saxonum principes suasu regis Roudolfi ad hoc solletter incitati, condicto tempore venientes attemptare conarentur, Henricus rex præter suos quosdam auricularios ne vel unum saltem de regni primatibus illuc dirigebat. Ita dum se delusos viderent, et inde subirati redire destina-
rent, tamen quia obnixè ab aulicis illis mysteriar-
chis rogabantur, ipsis secum colloquendi seque temptandi locum dare consenserant. Illic ab eis nichil aliud nisi mendacia et quasi comminationes quasdam ab apostolico in eos factas audierant, eo quod dominum et regem suum perjuri et infideles contra fas injuste abjecerint. De sermone autem colloquii prædicti et anathematis apostolici nulla ibi ab eis secundum veritatem mentio facta est; totam quippe illius sententiæ seriem regi Roudolfo et suis consentaneis falsa sua obstinatione pertinaces inponebant. Tandem vero Saxones his auditis, et cur illuc venerint evidentissime exploratis, ne se quasi reos in his quæ illis objecerant, et quasi de adventu et sententia domni papæ timidos æstima-
rent, immo potius percipientissimos et lætissimos fore probarent, colloquium quod destinavit omnes laudabant, ipsius sive legatorum ejus adventum quæ am vix se præstolatos et sententiæ illius omniumque regni optimatum super hoc negotio diffinitiones se per omnia observaturos, constanti animo et ratione liberrima firmissime palam protestati sunt; et omnes domno apostolico inobædientes ejusque sententiæ judiciali in hac re quolibet ingenio vel versutia sivo recordia refragantes, anathematizatos et a membris æclesiæ re vera separatos

confirmabant et omnino adjudicabant. Et ut hujusmodi inter utrasque partes controversiam rationaliter publice dirimerent, legatum suum cum eis ad dominum suum et ad cæteros regni principes illi consentientes inde direxerant, per quem illis locus et tempus colloquii statuti intimaretur, et qui eos ad hoc promptissimos et paratissimos, et omni necessitate et dubietate postposita Domino volente perventuros illuc protestaretur. Postquam hujusmodi sermone controversiali utrobique aliquantisper habito, set tamen prædicta inrefragabili et justa Saxonum ratione et obædientia novissime laudabiliter consummato, pax ab utrisque ad usque futurum colloquium est collaudata, ab invicem domum unusquisque discedebat.

Regis autem Henrici consiliarii, assumpto secum Saxonum legato, ad dominum suum versus Rhenum profecti sunt. Non enim bene sapiebat in palato cordis illorum auditus justus et verax sermo principum Saxonorum. Illi namque alia longe ratione et intentione exierant, ut Saxones scilicet ad se quomodocumque adducere pertemptarent. Cum autem id efficere non possent, mox reversi falso rumore undique diffamabant, quod illi pro certo obsidibus datis, cum domino suo pactum pacis inirent, et gratiæ illius indubitanter firmitatem promeruerint. Legatum autem illorum hujusmodi sermone remiserant, quod rex locum colloquio cuilibet dare nollet, set id causa et amore domni apostolici facere promptus esset, ut quicumque sibi rebellaret, eum ²⁵⁶ gratia sua donandum reciperet, si modo se sibi cum pœnitentia et obædientia deditum ²⁵⁷ exhiberet.

Saxones autem et Roudolfus rex hoc comperto, manifeste eum excommunicatum cum omnibus consentaneis illius adjudicabant et comprobabant, eo quod colloquium ab apostolico tam inrefragabiliter decretum, ipse tam perversax et inobædiens annullavit. Pacem etiam quam auricularii regis et Saxones inter se condixerant, ante quam legatus prædictus ad eos repatriaret, qui ex parte regis Henrici erant, castellum quoddam invadendo et contra fidem datam expugnando omnino parvipenderant. Metensis quoque episcopus et alii quamplures Lotharingorum, qui eisdem diebus ad regem Henricum ductu fidei venerant, attemptandi si ad illius voluntatem inclinari possent, audito apostolicæ legationis contemptu se in parte domni apostolici manere et persistere palam proficientes, cum offensa ipsius gratia domum redibant. Quos ipse confestim duce Theoderico et aliis militum suorum copiis assumptis prosecutus, ex improvviso Metensem civitatem dolo præoccupavit, episcopum cum cæteris inde fugavit, et impositis illic præsidiis suis, urbem Argentinam profectus, inde egressus ²⁵⁸

VARIÆ LECTIONES.

²⁵⁵ si non c. 1. 2. ²⁵⁶ cum 2. ²⁵⁷ deditum 2. ²⁵⁸ ingressus correxit *Uss. absque ratione evidenti.*

NOTÆ.

(178) Füssen.

est. Ibi diebus rogationum commorans, Thiepaldum²⁰⁰ Constantiensem præpositum, suum quoque capellanum, contra voluntatem canonicorum et domni apostolici bannum illic episcopum in cathedra dravit. Illi namque, quia, ne aliquem a rege Heinricho reciperent, jam ex parte domni papæ eis interdictum est²⁰⁰, canonicè sibi quemlibet eligendum in Christo concorditer deliberabant. Istius autem promotioni cum illi canonici de sancto Thoma magnopere assensum et laudamentum præbuerint, divinam non multo post ultionem experti sunt. Ignis quippe æcclesiam claustrum et cuncta eorum ædificia et caminadas penitus combusta insumperat. Dehinc rex Henricus Alemanniam invadere proponens, set non tantos sibi coadunare valens, quod hoc sine periculo peragere posset, in Pagoariam divertit. Ibi apud Ratisponam pentecosten celebravit, et marchio Liutpaldus (179) in aliquantulum ab eo offensus regreditur.

Legatus autem apostolicus qui ad regem Henricum in pascha pro illo disponendo colloquio quod papa decrevit advenerat, in primis quia ipsi, licet invito et nolenti, ejus omnino interminationis terroribus parvipensis legationem apostolicam liberrimus intimaverit, aliquantisper occultabatur, ita ut plurimorum suspicione clam interfectus sive exiliatus æstimaretur; tandem publica palam reverentia et honore ab eo tractatus, et habitus est. Set cum tantisper quidam pro hac detentum conjiciunt occasione, ut sese per illum ab imposita qualitercunque defenderet excommunicatione. Cum scilicet omnes cernerent, apostolicum legatum illi communicare, nemo prorsus eum quasi excommunicatum æstimaret seu vitaret, immo potius pro mendacio firmiter computarent, quidquid passim dictum sit de sententia synodi Romanæ, et de anathematis facti diffinitione: quia, sicut rex Roudolfus cardinalem Romanum, ita ipse legatum apostolicum in testimonium suæ obedientiæ et innocentie valam omnibus posset ostentare²⁰¹.

Rex autem Roudolfus apud Goslariam pentecosten magnifice celebravit, collecta illic principum Saxonorum et Thoringorum non modica multitudine, et ibi cum eis communicato consilio, expeditionem contra regem Henricum paravit et disposuit. Illuc ad eum legati Philippi regis Galliarum, et Fladiringorum, et Lotharingorum quam plurium, nec non regis Ungariorum, adjutorium ipsi propter Deum et sanctum Petrum ad defensionem sanctæ æcclesiæ et regni totius Theutonicorum studiosissime promittentium advenerant; quamvis non ita, ut promissum est, omnino perficerent.

Dehinc per totam æstatem plures undique motus per Alemanniam, Alsatiam et Austrifrantiam com-

A ferbuerant, et privatis bellis ex parte Heinrichi regis victi, interfecti et fugati sunt, qui prædas, incendia et sacrilegia plurima in ipsis æcclesiis sacris, temerarii violatores earum, exercuerant. Ex quibus Basiliensis et Argentinus antiepiscopi vix fuga elapsi sunt, militibus eorum a marchione (180), Bertholdi²⁰² ducis filio, fortiter pugna prostratis et captis, rusticisque quos per comitatus sibi adjuratos in auxilium undique coegerant, ex parte eunuchizatis. Ipsa tempestate duces Bertholdus et Welfo Franciam eis Rhenum ex magna parte prædis et incendiis devastaverant.

Interea rex uterque expeditionem in alterutrum non minimo studio et apparatu disponebant, collectis undecumque et quomodocumque auxiliariis militaribus suis copiis. Et circa Kalendas Augusti duces prædicti cum Alemannica militia regi Roudolfo de Saxonia egredienti occurrere deliberabant. Sed hoc omnino rex Henricus cum maximo exercitu interveniens, ne fieri posset, impedebat. Et sic bellum quotidie sperantes, et occasiones suæ destinationis percipientissime fieri molientes, quamvis non sine minimo periculo, et proximo regi consederant. Insuper comprovinciales rusticos undique per omnes illarum partium centenarias adversum se conjuratos et armis militaribus instructos, ad duodecim fere millia pugnacissimos et infestissimos sibi, e vicino sustinebant. Sic Saxones et Alemannos ab invicem sequestratos, et, ne convenire aut per internuntios saltem inter se deliberare possent quid in tantis periculis coartatis agendum sibi esset, omnimodis prohibitos (181), rex Henricus in tam maximo suo confisus exercitu, prius de Saxonibus, exin de Alemannis triumphare satis artificiosus destinavit, et id facillime et absque suorum detrimento fieri posse non dubitavit. Mox ille hujusmodi consilio cum suis communicato, exploratores quosdam, viros non ignobiles, quasi pro pace inter se confirmanda regi Roudolfo nec non primatibus Saxonum simulatorie direxit. Qua ad invicem conducta et solito fœdere ad tempus ab utrisque confirmata, dum ipsi ad dominum suum festinanter redirent, ille eos astute sic delusos de repente et fere ex improvviso vecors et insidiosus armata manu et impetu bellicoso inparatos invasit. Rex autem Roudolfus vix cum suis de castris festinantissime se proripiens, et quantum in tali articulo fieri potuit, acies suas contra hostem imminemtem prudenter ordinans et exhortans, ipsi tam fortiter pugnacissimus congredditur, ut in prima statim coitione victoria Deo dante feliciter potiretur, prostratis in brevi duabus primis legionibus. Nec mora rex²⁰³ ipso primicerius cum suis intimis fugam turpiter iniiit; reliquus dehinc exerci-

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁰ thiepaldum ed. ²⁰⁰ est canonici ed. ²⁰¹ ostendere ed. ²⁰² B. 2. ²⁰³ h. (—Henricus) glossa sac. XIV in 2.

NOTÆ.

(179) Austriæ.

(180) Bertholdo II.

(181) Accusativi absoluti. (prohibuit. Rex ed.)

tus, visis quæ fiebant, imbellis, timidus et mirabiliter perterritus, et ipse in diversa fugitando se salvare satis superque anxius omnifariam peremptavit. Saxones autem plus quam ad tria milliaria persecuti sunt eos, instantes pugnaciter a tergo fugientibus. Illic ex parte regis Heinrici de nobilioribus plus quam triginta, de minoribus vero, ut aiunt, ad quinque millia interfecti procubuerant; et ex parte adversaria de minoribus tantum ad 80 viros cecidisse testantur. Insuper ejusdem partis ²⁶⁰ qui præsto aderant episcopi, a fugientibus quibusdam falsariis audito quasi rex Henricus vice-rit, cum suis in diversa fugerant. Ex quibus cardinalis Romanus cum plerisque aliis satis periclitatus est, nec non a latronibus Sclavis in silvis, quo latibulum quærebant, episcopus Parthenopolitanus ²⁶¹ sagitta percussus est, Baderbrunnensis captus exspoliatus et ferme nudus profugit ab eis; et Wormatiensis itidem captus, regi Henrico cum Herimanno nobili quodam comite contraditus est. Profligatis ²⁶² autem et interfectis tot hostium turmis, Saxones lætanter ad locum primæ belli congressionis et ad castra sua revertebantur. Ibi que pernoctantes, in crastinum consilio cum rege suo inito, et jure legum suarum, ne ipsis in bello victoribus progrediendum esset ulterius, ab ipso accepto, in Saxoniam suam cum tripudio grandi triumphatores renebant.

Rex autem Henricus absque mora Pagoariam usque pertenderat. Non minimum ²⁶³ quippe, qui ex ista parte ipsa die cum Francorum conjuratis centenariis bello durissimo omnino profligatis et eunuchizatis dimicabant ²⁶⁴, et victores mirabiliter exstiterant, Alemannorum impetum meetebat. Qui et ipsi vere comperta hostium fuga et sui regis victoria et reversione, successui suorum congaudebant, et incendiis prædisque undique devastatis et expugnatis oppidis adversariorum suorum quam plurimis, reditu triumphali ovanter repatriabant.

Tandem falsarii et mendaciorum commentarii regis Heinrici circum circa terrarum, dominum suum victorem de Saxonico bello remeasse, impudenter affirmabant, et ita commenta sua ipsum ²⁶⁵ domno papæ, Romanis et cunctis Longobardis per litteras ²⁶⁶ commendare effecerant. Eisdem diebus abbas Massiliensis, sedis apostolicæ legatus, qui cum ducibus Alemannorum prædictæ expeditioni præsto interfuit, et cui omnia bellorum gesta extoto non ignota fuerant, quia nullum inpositæ legationis et æclesiasticæ utilitatis profectum apud apostolicæ sedis adversarios se nec habuisse nec habiturum fore perspexerat, et ipse Romam ad eum qui se miserat, mendaciorum destructor non de-

A fessus et sinceræ veritatis testis re vera idoneus, propeanter regressus est. Ipse vero nec non ²⁶⁷ alii deinceps per plures rem gestorum indubitabilem domno papæ cæterisque, mendaciis mirabilibus non parum nutantibus ac sese desolantibus, seriatim testificati sunt.

Autumno dehinc sequente, Henricus rex recollectis undecumque copiis militaribus, iterum expeditionem quasi in Saxoniam simulatorie disponebat; et quos contra Saxones adjuratos contraxerat, maximum Roudolfi regis in occursum sibi pugnacissime exercitum comperiens advenisse, in Alemanniam devastandam perjuros induxerat.

Illic pessimis prædonibus et inhumanissimis de Boemia, Pagoaria, Burgundia, Francia, nec non quoscumque poterat de ipsa Alemannia conductis, prædis, incendiis, castellorum et oppidorum nonnullorum destructionibus, et in divina sacra inauditis sacrilegiis, passim efferatissimus Dei contemptor miserabiliter insistebat. Nulla inter sacrum et non sacrum differentia, nulla in tot miseris miseratio fuerat. Ecclesias quippe, ad quas cum rebus suis conservandis terræ inquilini confugerant, miserabiliter ²⁶⁸ sacrilegi et præsumptuosi incenderant, deprædati sunt; sacerdotes sacris vestibus indutos, seminudos et miserrime vapulatos proculcaverant; altaria sanctorum reliquiis inde ablatis destruxerant; super ea, quod a paganis inauditum est, cacaverant, carnibus prædæ in frustra dilaniatis superinpositis ea cruentaverant, mulieres quas in æcclesiis ceperant, impudenter illic velut in prostibulo constupraverant; stabulum equis et animalibus suis, nec non latrinas in eis erexerant. Mulieres item ad usque mortem constuprando nonnullas oppresserant; plerasque viriliter tonsuratas ac vestitas, captivas abduxerant: lineam Christi crucifixi imaginem apud Altorf, et alibi etiam, capite manibus et pedibus detruncaverant abscissis. Quid plura? Omne sacrum et divinum temerantes, plus quam ethnica insaniam omnifariam polluerant. — Hæc quidem omnia episcoporum, qui simul cum eis æcclesias Dei invaserant, data licentia fiebant. Fiebat autem hæc detestabilis sanctæ æcclesiæ conculcatio et desolatio circa festivitatem omnium sanctorum. Tunc quoque parum minus quam centum æcclesiæ in illa expeditione violatæ sunt. Attamen hæc ²⁶⁹ non impunitè omnino facta sunt; quidam namque illorum, ut aiunt, ab inmundis spiritibus arrepti, usque ad mortem vexabantur; nonnulli vero a principibus Alemannis interfecti, capti, exspoliati; plurima pars eorum enaricati ²⁷⁰ et detruncati sunt. Sic Alemannia miserabiliter devastata, ipsi cum non minimis prædarum et sacrilegiorum honorati

VARIE LECTIONES.

²⁶⁰ scilicet R. glossa sæc. XIV in 2. ²⁶¹ partenop. 2. ²⁶² Profugatis 2. ²⁶³ Nec mirum ed. ²⁶⁴ ita cor-
recti; dimicabat 2. et ed. ²⁶⁵ ipsi ed. ²⁶⁶ l. suas ed. ²⁶⁷ nec deest 2. ²⁶⁸ mirabiliter 2. ²⁶⁹ om-
nia inserti ed. ²⁷⁰ euaricati correctio sæc. XIV. in 2.

sarcinis, domum, non pleno tamen triumpho, tripudiantes redibant.

Ipsis diebus dux Bertholdus christianæ religionis amator et defensor studiosus, et secundum Deum et seculum sobrie et ordinate honestæ vitæ cultor non modicus, æquitatis et pacis, modestiæ et disciplinæ, misericordiarum zeliq̄ue Dei servantissimus, legum et dignitatum paternarum exsecutor scientissimus, vir magni consilii prudentissimus et tota morum honestate satis virtuosus; anima sua tota, qua oportuit, sp̄a fideque in manus Dei commendata, domoque sua prudenter disposita, felici consummatione diem, o utinam! felicissimus ²⁷⁵ clauserat extremum.

Hildulfus symoniacus ille Coloniensis appositus, apostolicæ auctoritatis sententia, utpote hereticus fur et latro, super terram damnatus eodem, autumno migravit a seculo etiam in cœlo perenniter ligatus.

Synodus magna Romæ facta est, tum ²⁷⁶ ob plurimas æcclesiæ sanctæ necessitates, tum maxime ob tyrannidem Heinrici regis qualitercunq̄ue secundandam. In qua utriusque regis legati ex causa dominorum suorum se proclamaverunt, eosque jurejurando, ne colloquium, quod dominus papa in proxima synodo, ne quis impediret, sub anathemate constituit, ipsi nulla arte vel ingenio impedirent, innocentes esse testificati sunt. Legato autem regis Roudolfi ab optimis quibusque optime credebatur, alii vero perjuri incriminati sunt. Tandem vero pro invasione regni anathema ab apostolico in regem Roudolfum extorquere attemptabant; set econtra tota synodo vix suffragante (182), ne id in regem Henricum ob inobœdientiam et tot sacrilegia quæ prædicta sunt mendaciorumque versutissimas illusiones illius judicialiter ²⁷⁷ retorqueret (183), ipsi datis et ad conversionem et responsionem ad usque proximam synodum vel infra induciis, domum cum dedecore et absque apostolica benedictione confusibiles remeabant. E quibus unus, Eigilbertus Pataviensis præpositus, qui jam ab episcopo suo judicialiter excommunicatus est, ad regem Henricum sic perjurus rediens, æcclesiæ Trevirensi ab ipso eo qui a clero et populo canonice electus est ²⁷⁸ reprobato, solita violentia sua invitis et nolentibus cunctis Symoniace est prælatus (184).

In eadem synodo hæ sententiæ decretales consensu et subscriptione universali datæ sunt (185).

Quicumque militum cujuscunq̄ue ordinis vel professionis prædia ecclesiastica a rege seu seculari principe, episcopis seu abbatibus aut aliquibus æcclesiarum rectoribus invitis, suscepit vel suscepit, invasit vel invaserit, vel eorum consensu te-

nuerit, nisi eadem prædia æcclesiis restituerit, excommunicationi subjaceat.

Si quis Nortmannorum prædia monasterii beati Benedicti montis Cassini invaserit, vel quascunq̄ue res ejusdem monasterii injuste abstulerit, et bis vel ter admonitus non emendaverit, excommunicationi subjaceat, donec resipiscat, et æcclesiæ satisfaciatur.

Quoniam investituras ecclesiarum contra statuta sanctorum Patrum a laicis in multis terrarum partibus fieri cognovimus, et ex eo plurimas in æcclesia perturbationes esse, immo ruinas religionis sanctæ oriri, ex quibus ipsa christianæ censure dignitas conculcatur, perspeximus decernimus. ut nullus clericorum investituras episcopatus, vel abbatias, vel æcclesiæ, seu præposituræ, vel alicujus clericalis dignitatis de manu imperatoris, vel regis, vel alicujus laicæ personæ, viri vel femine, suscipiat. Quod si præsumperit, recognoscat investituram illam apostolica auctoritate irritam esse, et se usque ad dignam satisfactionem excommunicationi subjacere.

Si quis episcopus præbendas, archidiaconatus, præposituras, vel aliqua officia æcclesiastica vendiderit, vel aliter quam statuta sanctorum Patrum præcipiunt ordinaverit, ab officio suspendatur. Dignum est enim, ut sicut gratis episcopatum accepit, ita membra ejusdem episcopatus vel dignitatis distribuat.

Ordinationes, quæ interveniente pretio, vel precibus, vel obsequio alicui personæ ea intentione impenso, vel non communi consensu cleri et populi secundum canonicas sanctiones fiunt, et ab his ad quos consecratio pertinet non comprobatur, falsas et irritas esse dijudicamus; quoniam qui taliter ordinantur, non per ostium, id est per Christum, intrant, set ut ipsa Veritas testatur, fures sunt et latrones.

Falsas pœnitentias dicimus, quæ non secundum auctoritatem sanctorum patrum pro qualitate criminum imponuntur. Ideoque quicumque miles, vel negotiator, vel alicui officio deditus quod sine peccato exerceri non possit, culpis gravioribus irretitus ad pœnitentiam venerit, id est qui bona aliena injuste detinet, vel qui odium in corde gerit, recognoscat se voram pœnitentiam non posse peragere, per quam ad æternam vitam valeat pervenire, nisi miles arma deponat, ulteriusque ea nisi aut consilio religiosorum episcoporum et pro defendenda justitia non ferat: et negotiator negotium derelinquat, et officialis officium deerat, bona quæ quilibet illorum injuste absulit restituat, et odium ex corde dimittat. Nec tamen interim desperet, set quicquid boni

VARIE LECTIONES.

²⁷⁵ felicissimus 2. ²⁷⁶ cum corr. tum 2. ²⁷⁷ judicialiter 2. hoc loco. ²⁷⁸ episcopus addit ed.

NOTÆ.

(182) i. e. abstinente.

(183) scil. synodus.

(184) viii Id Januar. a. 1079.

(185) Mansi, t. XX, p. 507.

facere poterit, hortamur ut faciat, ut Deus omnipotens cor illius ad poenitentiam illustret.

«Decimas, quas in usu pietatis concessas esse canonica auctoritas sanctivit, a laicis possideri apostolica auctoritate prohibemus. Sive enim ab episcopis, vel regibus, vel quibuslibet personis idem²⁷⁹ in proprietatem eas acceperint, nisi ecclesiae reddiderint, sciant, se sacrilegii crimen committere, et ob id aeternae damnationis periculum incurrere.

«Quia dies sabbati apud sanctos Patres nostros in abstinentia celebris est habitus, nos eorundem auctoritatem sequentes, salubriter admonemus, ut quicumque se christianae religionis participem esse desiderat, ab eam carnium eodem die, nisi majori festivitate interveniente vel infirmitate impediende, abstineat.

«Ut nullus abbas decimas et primitias, et reliqua quae secundum statuta canonum ad episcopos pertinent, sine auctoritate Romani pontificis, seu episcopi consensu in cujus diocesi habitat, detineat, apostolica sanctione firmamus.

«Nullus episcopus gravamen seu servile servitium ex usu contra ecclesiasticam normam abbatibus seu clericis suis inponat, vel interdictum sacerdotale officium pretio interveniente restituat; idem²⁸⁰ si fecerit, officii sui periculum subeat.

«Si quis praedia beati Petri apostolorum principis ubicumque posita in proprietatem suam usurpaverit, vel sciens occultata non propalaverit, vel debitum servitium exinde sancto Petro non exhibuerit, recognoscat, se iram Dei et sanctorum apostolorum velut sacrilegum incurrere. Quicumque autem in hoc crimine deprehensus fuerit, eandem hereditatem beato Petro restituat, et poenam quadruplicem de propriis bonis persolvat.

«Si quis episcopus fornicationi presbiterorum diaconorum seu subdiaconorum vel crimini incestus in sua parrochia precibus vel precio intervenientibus consenserit, vel commissa auctoritate sui officii non impugnaverit, ab officio suspendatur.

«Ut omnis christianus procuret ad missarum solemniam aliquid Deo offerre, et ducere ad memoriam, quod Deus per Moysen dixit: «Non apparebis in conspectu meo vacuus.» Etenim in collectis missilibus sanctorum Patrum liquido apparet, quia omnes christiani ex usu sanctorum Patrum Deo aliquid offerre debent.»

In eadem synodo sententia anathematis data est in omnes Synoniacos et Nicolaitas hereticos, qui in erroris sui secta indurati, synodalibus sanctorum patrum definitionibus et decretalibus eorum statutis scienter inobedientes, apostatarumque pertinacia

A eis recalitrantes, studio et voluntate refragantur, Multa etiam ad utilitatem ecclesiae praeter ista illic promulgata sunt, quae nunc recensere non est temporis. Actum in ecclesia domini Salvatoris Lateranensi 5 Idus Novembr. (186) anno dominicae Incarnationis 1078, indictione 1.

Heinricus Curiensis episcopus obiit.

MLXXIX.

Heinricus rex natalis Domini apud Mogontiacum non satis magnifice celebravit. Illic contra nostri climatis situm magna fulgura visa, et tonitrua satis terribilia audita sunt, et turbo tempestatis partem non minimam de episcopalis ecclesiae tectura directam, projecit in terram; et hoc eo tempore gestum, non minimum admirationi a cunctis habebatur. Posthoc (187) Coloniensi ecclesiae rex contra decretum apostolicum Sigwinum quendam, ejusdem loci decanum, non canonice per ostium intrantem praefecit episcopum. Qui investituram illam de manu regis et ipse accipere contra fas praesumens, mox excommunicationi infelix subiacebat. Dehinc rex juxta²⁸¹ Rhenum usque in mediam quadragesimam qualitercumque commoratus, iterum omnes quos contra apostolicam dignitatem conducere et provocare poterat, privatim ad inobedientiam et rebellionem adjuratos contraxerat; et non solum id privatim et clam molitur, verum potius apud Friteslarium in colloquio, quo Saxonum optimates et ipsius intimi astitores his diebus convenerant, palam omnibus fecit praedicari, quia in nullo quod ad se pertinuerit actu vel negotio curam vel respectum prorsus in domino apostolico habere voluerit. Quod etiam hoc argumento probavit, quia legatos quos in proxima synodo ab eo sibi Romam ad sequentem synodum papa pro causae illius responsis mittendos constituit, omnino contumax mittere contempsit.

Postquam rex Roudolfus post peractum bellum et victoriam adeptam denuo sibi insurrecturum cum non modico exercitu hostem suum praedictum comperit, ipse iterum cum maximo electissimorum suorum militum pugnatorum impetu ei congregari acerrimus omnifariam²⁸² attemptans, omnifariam²⁸⁰ perterritum et stupefactum a se profugavit eum. Quo facto dum nichil aliud hac vice ab eo fieri, nisi militiam suam domum a se dimissuram arbitraretur, ipse in Saxoniam suam cum suis gloriatur remeavit. Ille autem inmaniter efferatus, Alemanniam, ut praedictum est, eam devastaturus ex improvise invaserat: nullum fere nominabilem praeter Hugonem comitem (188) hac violentia ad deditionem vel conditionem fidelitatis coacturus. Roudolfus autem rex, Saxonibus suis a se domum

VARIÆ LECTIONES.

²⁷⁹ deest in ed. ²⁸⁰ id enim ed ²⁸¹ circa juxta 2 ²⁸² omnifaria 2. ²⁸³ omni faria 2 omnino ed.

NOTÆ.

(186) 13. Kal. Dec. habent acta.

(187) exeunte Decembri anni 1078, ut videtur

(188) Palatinum Tubingensem, quod castrum ab

Heinrico fuisse obsessum anno priore ex eum, ex gestis Trevirorum adnotamus. Uss.

dimissis, paci et secundum leges eorum iudiciis et A iustitiis absque personarum acceptione iustissima studuit, quantum maxime ipsis adjuvantibus potuit. Post mox ipsum denique ipse febris et pleurisi inmanissime arreptus, plus quam duos menses in tantum laborabat et contabuit, ut a plerisque nimirum de vita et salute numquam recuperanda omnino desperatus fuerit. Demum namque tot periculis Deo ipsum medicante satis desideranter reconvalescens, nativitatem Domini gloriosissime apud..... cum non modico Saxonum principum collegio festivissimus celebravit, et mox ante septuagesimam uidecimumque recollectis militum suorum turmis expeditionem in regem Henricum accelerare deliberat.

Quod dum ille primum comperit, seque ei in tam brevi temporis articulo non posse resistere vidit, consilio cum suis inito, non ex sua set ex optimatum suorum persona, legatos quasi pro pace quantulacumque ad invicem componenda ad optimates Saxonum astutissime fallendos properanter dirigebat, qui bella et seditiones, æcclesiarum desolationes, et tot facinorum inmanitates simulatorie conquerentes detestarentur, quique domino papæ, ipsis et optimis²⁸⁵ quibusque sese dominumque suum regem Henricum consentaneos, et in huiusmodi causis emendandis per omnia obœdituros firmissime protestarentur, et si aliter verbis fidem non haberent, iurejurando datisque obsidibus ea sibi comprobarent. Quo audito Saxones in brevi eis, utpote tam dulcissime blandientibus, nimium creduli facti, expeditionem inceptam in primis domino suo dissuadebant. Dehinc certum diem in proxima quadragesima ad colloquendum sibi apud Fritlesariam constituunt; et ita pacis fœdere clam conducto, domum ab invicem gratulantes discedunt. Demum vero cum, ut condixerant, convenirent, optimates regis Henrici commenta sua et recordias qualitercumque defendentes et dissimulantes, se non alia ratione venisse testati sunt, quam ut Saxones apud dominum suum, quantum possent, adjuvarent, si modo ad ditionem venire vellent. Illi vero, quamvis frustra se venisse solitisque fallacis et dolis delusus esse persensissent, bona tamen patientia ad pacem, concordiam et apostolicæ sedis obœdientiam ipsos secundum sese paratissimos fieri oportere, satis admonebant. Isti autem e contra, nullam pacis neque papæ curam sese et dominum suum habituros fore, publica conclamatione professi, fide pariterque pace ad invicem renuntiata, sic temere provocati repatriabant.

Illis diebus ante quadragesimam dux Welfo as-

sumptis secum commilitonibus suis, cum magna virtute impetu Rætiam Curiensem devastaturus invadebat, prædis et incendiis insistebat, comitis Ottonis (189) filium cum aliis quibusdam majoribus adjuratum, regi Roudolfo subigebat. Dehinc fortiter quadam clusa seu palma expugnata, interfectis captis fugatisque hostibus, Deo donante cum maxima vi victor regreditur²⁸⁶, quosdam alios deinceps subacturus

Eadem quadragesima (190) synodus magna Romæ collecta est anno Dominicæ incarnationis 1079, indictione 2, 3 Idus Februarii. Ad quam, licet furtivo viâ diversicellino itinerante, cardinalis Romanus, Pataviensis et Metensis episcopi, pro tot suarum et æcclesiasticarum injuriarum causis apostolicæ sedi proclamandis, plerisque insidiarum et custodiariorum articulis Dei gratia secure pertransitis, gratulanter pervenere. Ubi in audientia totius synodi se proclamantes, episcopi gratanter auditi acceptabantur. Ubi legatus regis Roudolfi (191) prædictas Alemannicæ devastationis calamitosas multum miseria seriatim conquerendo enumerans, nec non cæteras regis Henrici tam tyrannicæ præsumptionis per totum ubicumque regnum insanias proclamatorie satis exaggerans, non sine lacrimosa domni papæ perpluriumque commiserantium amaritudine, prout oportuerat cum²⁸⁶ collegatis suis dignanter audiebatur. — Legatus quoque Henrici regis causas ipsius, quamvis revera non justissimas, plurimis sibi ut fieri solet confaventibus, qualitercumque depromebat; qui cum suis a papa falsitatis convicti sunt; aliis autem ab optimis quibuslibet optime satis credebatur. Publice nimirum in synodo dominus papa legationes Henrici regis mendosas esse professus est; seque eum a regno judicialiter deposuisse, nec postea aliquatenus restituisse protestatus est. Unde et ilico eum anathematizaret, nisi quod omnibus utriusque partis astitoribus hoc potius placuerat, quod usque in ascensam Domini adhuc expectando differretur, ob id præcipue, ne quid inordinatum synodus Romana in eum præcipitanter fecisse causari potuerit. Legatus namque illius palam professus est, quod non callide set necessitate coactus dimiserit, quod nondum, juxta quod in proxima synodo papa sanctivit, tales ei legatos direxerit, qui legatos apostolicos pro tam maxima sedanda discordia in Theutonicam patriam securos ducere possent. Juravit autem quod dominus suus tales Romam infra ascensionem Domini missurus esset, et quod ipse in causa regni obœdieret omnimodis apostolicæ sedi. Juratum est et ex parte regis Roudolfi, quod et ipse

VARIAE LECTIONES.

²⁸⁵ optimatibus ed. ²⁸⁶ egreditur 2. ²⁸⁶ eum 2.

NOTÆ.

(189) Otto comes et provincialis regius in Rætia Curienti notatur in charta Henrici IV ann. 1050, 12 Jul. Filius ejus fuisse videtur Udalricus comes de Bragantia, uti vocatur in alio ejusdem diplomate

ann. 1093, utrimque certe idem comitatus intelligitur. Uss. Cf. Stalin. Hist. Wirtemberg., p. 659.

(190) eo anno incæpit d. 7 Februarii.

(191) Mansi, t. XX, p. 525.

in colloquio quod papa constitueret, ei pariter obediret. Denique dominus apostolicus denuo excommunicavit illum, quicumque, ne in præterito anno colloquium fieret, quolibet ingenio seu factione impedierit; pariterque eum, qui futurum impedierit, quod denuo hac vice constituit.

Prædictis autem induciis omnium Romanorum animos sibi conciliavit in tantum, ut non ulterius anathema in Henricum regem differri petant, si modo sibi obedire contemnat. Nichil vero de regibus papa nunc sanctivit, nisi quod Pataviensi et Melensi episcopo aliisque collegatis eorum, quantum pro temporis necessitate oportuit, non usquequaque displicuit. Omnes siquidem meliores in parte Roudolfi regis firmissime constiterant, quem obœdientissimum domino papæ per omnia comprobaverant.

Theodericus dux (192) comesque Folmarus (193) pro invasione Metensis æcclesiæ excommunicati sunt. Itemque omnes, qui bona episcoporum, Mogontini scilicet et cæterorum qui de sedibus suis expulsi fuerant, injuste sibi vendicaverunt. Item Mediolanensis episcopus et Ravennas; nec non pariter qui abbatem Augiensem ceperant, qui et ipse ad synodum pro causa sua proclamanda tetenderat, Parmensis episcopi (194) milites anathematizati sunt. Ipse autem ob eandem capturam ab officio suspensus est. Abbas¹⁹⁷ tandem, cum aliter se non posse liberari persentisceret, pecunia suis pacta ac jurata captoribus, dimissus ab eis, Romam, prout antea disposuit, gratulanter pervenit. Inde causa sua apud papam ad libitum peracta, non sine periculo ad Augiam quondam suam revertitur; cui rex Henricus jam in pascha tyrannum illum anathematicum, quem etiam cellæ sancti Galli destruendæ superposuerat, antiabbatem suo more apposuerat.

Misit quoque dominus apostolicus litteras (195) per totum Theutonicum et Italicum regnum sancto Petro obœdientibus in hæc verba: *Si qui sunt presbyteri, diaconi vel subdiaconi, qui jaceant in crimine fornicationis, interdiciamus eis ex parte omnipotentis Dei et auctoritate sancti Petri introitum æcclesiæ, usque dum pœniteant et emendent. Si qui vero in peccato suo perseverare maluerint, nullus vestrum officium eorum auscultare præsumat, quia benedictio illis in maledictum vertetur, et oratio in peccatum. Et cætera.*

Beringarius Turonensis (196) heresim suam illic abjuraravit, catholicam fidem professus.

Henricus Augustensis clericus, qui a rege Henrico investituram Aquileiensis æcclesiæ jam suscepit,

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹² Augiæ glossa sæc. XIV in 2. ¹⁹³ damnand 2. ¹⁹⁴ Cap. 1. in marg. 2. ¹⁹⁵ Cap. II in marg. 2.

NOTÆ.

(192) Lotharingiæ; cf. Gregorii VII Reg. vi, 22, data v Non. Mart., a. 1079 Uss.

(193) Metensis.

(194) Eberhardi, clerici antea Coloniensis, qui Catalao successerat; cf. Greg. VII, Reg. vi, 48.

(195) Hæc litteræ inter Gregorianas haud leguntur. Uss.

A electionem suam testimonio probabili canonicam esse ibidem testificatus est; set pro investitura contra canonicam et apostolicam sanctionem a laica persona sibi usurpata a papa reprobatus, diffinitionis ejusdem statutum se ignorasse et non audisse, synodo id ita judicante, jurejurando palam comprobavit. Dehinc toto conventu pro eo in id ipsum apud papam intercedente, in primis, ut moris est, justam et idoneam obœdientiam ac subjectionem et suffragium apostolicæ sedi et sancti Petri vicario papæ Gregorio per jusjurandum professus, ab eo anulum et virgam et cætera Aquileiensis patriarchatus insignia canonicè suscepit; set non cum eo deinceps usquequaque fideliter egit. Cardinalis quoque Bernardus, quid laboris et periculorum in partibus nostris sustinuerit, et quam minimum æcclesiæ prodesse potuerit, et inter cætera, quia regem Henricum suo consensu in primis a Mogontino et sex aliis cum eo episcopis judiciali censura juste excommunicatum, et ipse juxta præceptum illius a comunione corporis et sanguinis Domini cum cum omnibus sibi consentientibus abalienaverit, et a liminibus æcclesiæ ut sacrilegum egerit, et ei regni gubernacula utpote tyranno et invasori interdixit, et regi Roudolfo utpote sedi apostolicæ per omnia obœdientissimo subliderit, domum apostolicam non omnino tacuit; nec non Romanorum præcipiis et quibusque optimis hæc omnia seriatim intumescere non omisit.

B nostris sustinuerit, et quam minimum æcclesiæ prodesse potuerit, et inter cætera, quia regem Henricum suo consensu in primis a Mogontino et sex aliis cum eo episcopis judiciali censura juste excommunicatum, et ipse juxta præceptum illius a comunione corporis et sanguinis Domini cum cum omnibus sibi consentientibus abalienaverit, et a liminibus æcclesiæ ut sacrilegum egerit, et ei regni gubernacula utpote tyranno et invasori interdixit, et regi Roudolfo utpote sedi apostolicæ per omnia obœdientissimo subliderit, domum apostolicam non omnino tacuit; nec non Romanorum præcipiis et quibusque optimis hæc omnia seriatim intumescere non omisit.

C Dominus autem apostolicus miro quodam ingenio jam plus quam annum hæc omnia sibi non ignota quasi dissimulando sustinuerat. Quod nonnullis magnæ fuit admirationi cur fecerit: nisi forsitan illud colloquium, quod pro tam maxima discordia sedanda denuo jam jamque sub anathemate constituerat, ad efficiendum quod voluerit, solum sibi sufficere non dubitaverit. Sin autem, colloquium impediretur et sibi ad pacem et concordiam non obœdituris, istud tunc ad priora sua anathemata quasi ex improviso accumulatum, justissimus ac severissimus iudex tanto magis in æternum damnandis¹⁹⁸ inponere destinaverit: ut quem mitem et dissimulantem perduelles contempserant, vindicem tunc durissimum perditissimi experiantur.

D Eidem Romanæ synodo Gregorius papa præsidens dixit (197):

Ordinationes¹⁹⁹ illorum, qui ab excommunicatis sunt ordinati, sanctorum Patrum sequentes vestigia, irritas fieri censuimus.

Item²⁰⁰ sanctorum prædecessorum nostrorum sta-

tuta tenentes, eos qui excommunicatis fidelitate aut sacramento constricti sunt, apostolica auctoritate a sacramentis absolvimus, et ne sibi fidelitatem observent, omnibus modis prohibemus.

Item²⁰¹. Et quoniam multos peccatis nostris exigentibus per causam excommunicationis perire cotidie cernimus, partim ignorantia, partim etiam nimia simplicitate, partim timore, partim etiam necessitate, devicti misericordia, anathematis sententiam ad tempus, prout possumus, oportune temperamus. Apostolica itaque auctoritate ab anathematis vinculo hos subtrahimus: videlicet excommunicatorum uxores, liberos, servos, ancillas, seu mancipia, nec non rusticos et servientes, et omnes alios, qui non adeo curiales²⁰² sunt, ut eorum consilio scelera perpetrentur, et illos qui ignoranter excommunicatis communicant, seu illos qui communicant cum eis qui communicant excommunicatis. Quicumque autem aut arator, sive peregrinus, aut viator, in terram excommunicatorum devenit, ubi non possit emere, vel non habet unde emat, ab excommunicatis emendi et accipiendi licentiam damus. Et si quis aliquid excommunicatis non pro sustentatione superbiæ, set humanitatis causa dare voluerit, fieri non prohibemus. Actum in ecclesia domini Salvatoris 5 Nonas Martii anno Dominicæ incarnationis 1079.

Domnus itaque apostolicus pro causa prædicta diffinienda synodum denuo in ebdomada pentecostes fieri destinavit; missisque legatis ad regem Heuricum patriarcha (198), Albanensi episcopo Petro viro religioso, et Oudalrico Paduano episcopo, cum aliis suis fidelibus, quid ipse in synodo super eo statueret, per ordinem illi demandavit, et ut certum tempus et locum colloqui ad arbitrium suum et otium cum legatis prædictis in brevi determinaret, ipsi tractandum concessit; et ut obœdientiam, quam ei multo- liens Roman probandam verbis demandavit, nunc re ipsa veram experiretur, ab eo exigebat. In argumentum quoque obœdientiæ probandæ ipsi præcepit, ut pacem cum omnibus sibi adversariis usque ad prædicti colloquii consummationem firmissime pepigisset, et episcopis quos sede sua jam expulerat, potestatem liberissimam ecclesiarum rerumque suarum, et securum pacificumque ipsis utendis et possidendis ingressum et arbitrium, remota omni læsione et perfidia, concederet; et de potentioribus religiosissimisque suis septem viros Romam ad con- ductum tempus sibi dirigeret, qui iurejurando sibi securitatem facerent, ut legatos suos ad prædictum colloquium cum pace perductos, et in commissa le-

gatione illic peragenda omnimodis communitos, Romam ad se securos cautissime reducerent.

Patriarcha autem, qui unus ex intimis regis Heinrici fuerat, non optima fide et studio inpositam sibi legationem observans, nuntium secretalem, qui voluntatem illius et obœdientiam exploraret, regi festinanter Ratisponam pro se direxit. Ipse autem collegatos suos hac vice retardando, Aquileiam suam revertitur, ipsi autem Padaugiam²⁰³ (199) divertentur. Rex autem huiusmodi legationem a papa sibi directam comperiens, solita contumacia eam non maxime, utpote non observaturus, diligebat. Verumtamen quasi legationis apostolicæ inscius, nuntium Romam non modicis fallaciis dolisque in- ductum Osuiburgensem episcopum ad conductas in- ducias dirigebat, qui quolibet ingenio et obœdientia illius tantotiens falso simulata, hac etiam vice pa- pam deluderet, et ut anathematis illius sententiam et synodum jam in tyrannem regis compendiam specialiter ferme destinatam artificiosus plurimum qualitercumque impediret. Ipse denique pascha Ra- tisonæ quomodocumque egit, ducatum Alemanniæ in erroris irritamentum comiti Friderico ibidem commendans, et Augieensem abbatiam²⁰⁴, quam ipse jam bis symoniace venditam, dehiuc Eggihardo, a fratribus suis regulariter electo et juxta privilegii ejusdem loci statutum a papa legitime ordinando, contradidit; et quia injuste²⁰⁵ parti ejus (200) fa- vere non ausus est (201), nunc injuste reprobo et in prædicta captione detentum, tyrannum quæ- dam (202), sancti Galli cellæ quem prædiximus in- vasorem et devastatorem, pariter illic²⁰⁶ contra- fas prædicens, in orientalibus Pagorie et Norici- sinus partibus, incolas illos devastando et Liupal- dum marchionem ad deditionem sibi cum aliis qui- busdam coartando, usque in pentecosten ferme commemoratus est.

Uxor vero regis Roudolfi nomine Adelheit, filia Adelheide marchionissæ, soror Berthæ reginæ ux- oris Heinrici, ex quo ipse Saxoniam intravit, in epi- scopatu Constantiensi in Duello (203) et in aliis castellis juxta Rhenum qualitercumque conversata, egestate, mœrore, variisque adversitatum calamita- tibus confecta, denum ægritudinum mortaliumque febrium aliquamdiu confecta molestiis, disposita domo sua et, prout oportuit, animæ suæ salute omnimodis in Christo provisa, felici o utinam! con- summatione in manus illius devotissime moriens spiritum suum commendavit, et ad monasterium

VARIÆ LECTIONES.

²⁰¹ Cap. III in marg. 2. ²⁰² id est efficaces glossa sæc. XIV in 2. ²⁰³ p. ad augiam 2. ²⁰⁴ abbatie 2. ²⁰⁵ ita 1. 2. juxta Uss. scripsit. ²⁰⁶ vox supra lineam scripta 2.

NOTÆ.

(198) Cf., ep. Gregorii ad Heinricum Aquileien- sem patriarcham, Reg. vi, 38.

(199) i. e. Padaugiam, Oudalrici sedem; v. pag. 518, ltu. 41.

(200) Heinrici.

(201) abbas.

(202) Oudalricum.

(203) Hohentwiel.

sancti Blasii (204) cum omnifario exequiali debito officiose satis sepeliebatur.

Rex autem Roudulfus jam viduus factus, apud Goslarum pascha magnifice celebravit, et expeditionem suam, quamprimum optimatibus suis opportunum videretur, in Heinricum acerrimus, satis prudenter disponebat; nec non tota Saxonia pace firmissima mirabiliter cuncta, legali gentis illius jure et constitutione, judicium et justitiam absque personarum acceptione omnibus in id ipsum æqui servantissimum sollertissime faciebat. Filium vero illius (205), cui jam parvulo adhuc ducatus Alemanniae a rege Heinrico delegatus est, dux Welfo cum nonnullis senioribus qui ad eum pertinebant, assumptum Ulmam perdixerunt, eique se cum civibus jure solito subdiderunt, communique suffragio et laudamento dominum sibi et ducem nunc denuo confirmaverunt.

Illis autem inde domum digressis, comes Fridericus collectis undecumque ex parte regis sui Austriacis, Raetis, Vindelicis, Pagoariis, et quibuscumque poterat militaribus copiis, et ipse Ulmam non sine periculo, illic pentecosten acturus, invaserat; set audito ducis Welfonis citato in eundem contra se locum hostili impetu, vix pernoctans illic, cum tribus suis episcopis inde secum proturbatis cum dedecore timidus et inbellis loco cedebat. Dux itaque illic lagreditur, et post paululum obsessio illic in proximo quodam firmissimo castello (206), ad injuriam Friderici prædicti plus quam duas ebdomadas illum ibidem sibi pugna congressurum audax nimis et bellicosus præstolatus est, donec machinamentis balisticis quæ mangones theutonizant, totum diruit expugnavit et incendit, castellanosque omnes sine qualibet conditione ad deditionem sibi coaravit. Fridericus autem congregatis omnibus qui tanto tempore quomodocumque poterant²⁰⁷, et videns se duci ad congregiendum bello adhuc longe nimis inparem, cum dedecore suo non minimo suis in diversa vertentibus, tristissimus returnabat. His quoque post paschalibus diebus Bertholdus marchio, ducis Bertholdi filius, spectabilis multumque liberalis adolescens, et omnifaria morum honestate strenue se et satis virtuose agens, uxorem sibi accepit Agnetem, Roudolfi regis filiam, et ipsam admodum in suis omnibus non minus marito virtuosam.

Prædictus autem patriarcha cæterique sedis apostolicæ legati (207), per nuntios quos præmiserant et Osniburgensem episcopum regis Heinrici respon-

sis, quamvis simulatæ, obœdientiæ ejus compertis, circa pentecosten ad eum Ratisponam pervenerunt. Ubi non satis magnifice acceptati, negotium pro quo missi sunt pro viribus exequi pertemptabant. Demum vero plurimum toto ingenio et artificio regi instantes et surripientes, vix ab eo verbaliter tantum quamquam pacis simulatæ, et colligunt qui Romæ in synodi audientia per legatum ipsius jurati, laudamentum et consensum extorquebant. Et missis statim præ se in Saxoniam ad Roudolfum regem et ad cæteros Saxonum principes, nec non ad ducem Welfonem et Alemannorum meliores et majores legatis, demandabant eis, ut et ipsi ob eandem causam secum tractandam ad Friteslarium in conducto die sibi occurrerent. Nec mora, percepta hujusmodi legatione, Saxones cum rege suo præceptis apostolicis obœdientissimi, juxta quod demandatum est illis peregerant.

Dux autem Welfo cæterique de Alemannis illic advocati, dum et ipsi jam venire paratissimi fuissent, ductores, qui a rege Heinrico ad securum ductum ipsis nominati sunt, ab eo solita ejus perfidaque vecordia retracti sunt, ne ad conductum eos perduxissent. Saxonibus quoque eadem perfidia molitus insidias, dum et ipsi patriæ suæ fines egressi legatis apostolicis occurrebant, non paucos militarium copiarum cuneos de Boemia a tergo eis invaserant, qui terminos illorum irruentes ac devastantes, manu prædatoria diripientes eosque hostiliter omnimodis molestant. Quos tamen, malo suo dum marcham sic invaserant, marchionales turmæ in unum collectæ, incursu bellico profligatos partim interfecerant, partim victos ceperant præter quos fuga ipsis paucissimos quam vix diriperat.

Legati vero apostolici honorificentissime a Mogontino archiepiscopo cæterisque omnibus et majoribus et minoribus apud Friteslarium acceptati, causam et rationem sui adventus palam omnibus simul aperiebant, salutem et apostolicam benedictionem pacis, justitiæ, et obœdientiæ amatoribus enuntiabant. His gratulanter auditis, Saxonum principes cum rege suo nec non suæ partis communiter universis, ad pacem indictam custodiendam, et ad tanti dissidii et seditionis causam juste et sententialiter examinandam, et colloquii sententiam statuti observandum se per omnia domino papæ obœdentissimos fore protestati sunt; eo autem pacto, si pars adversaria in id ipsum, datis a se utrisque ob-

VARIE LECTIONES.

²⁰⁷ potat 2.

NOTÆ.

(204) Ubi familiæ hujus mausoleum erat, uti apud C. Gerbertum de Rudolpho anticæsarē videre est. Uss.
(205) Bertholdum.

(206) Fortasse Kirchberg aut Erbach. Uss.
(207) cf. Hugonem Flavium et Gregorii epistolam ad ipsos legatos et ad Germanos. Uss. Gregor., Reg. vii, 3; Mausi XX, 289.

voto consentiret. Aliis namque non maximam fidem in regem Heiricum ejusque tantotiens expertam perfidiam et recordiam se habituros professi sunt. — Patriarcha autem ceterique regis ²⁰⁰ familiares, quos legati apostolici in suo ²⁰¹ comitatu secum adduxerant, hujusmodi pactum quasi non necessarium diu multumque recusantes, laudare noluerant. Demum vero cum legatos, Saxonum sententiae utpote probabiliori favere persentiscerent, non multum contradicentes, dominum suum quamvis refragantem ad hoc pactum se coacturos fore, ficta et recordi pollicitatione profitebantur. Ea ratione Saxones legationi apostolicae sedis, si pacis et securitatis firmitudine fieri posset, se cum rege suo obœdientes futuros per omnia subdiderant. Delinc die et loco colloqui habendi apud Herbitopolitanam urbem ab utrisque condictis, hi Saxoniam, isti autem cum legatis apostolicis ad dominum suum remeabant festinanter Ratisponam.

Ipsae autem, fidei pactum quod condixerant dum ei notificarent, corde verboque pertinaci parvipendens, pacificum propitiumque se illis exhibiturum fore ob domni papae honorem pariter et amorem, vix ab eis constrictus profitebatur, set si ad dedicationem sibi indilate occurrere et humiliari non detractarent. Eaque conditione colloquium, quod Romae in synodo a legato suo juratum, et excommunicationis auctoritate a nullis partium utrarumque personis non modo non impediri, quin potius omnimodis observari decretum est, se cum Saxonibus habiturum laudabat; aliter autem nequaquam. Quod cum primatibus Saxonum Alemannorumque ceterisque suis commilitonibus compertum fuisset, quamquam ad condictum colloquium jam consentaneos se domino apostolico exhiberent, tunc simul omnes pertinacem regis Heinrici recordiam commirantes, et contumacem inobœdientiam detestantes, sollicitudines necessitatesque suas Deo per ²⁰² omnia commendantes domi unanimiter se continuerant.

Ipsae autem undecumque non modicis suae partis episcoporum ceterorumque complicum suorum contractis copiis, ad praedictam civitatem (208), ac si per hoc apostolico se excusabilem, anathemate perjurique reatu innumem ²⁰³ posset efficere, circa sanctae Mariae assumptionem cum legatis apostolicis, et ipsis, ut aiunt, muneribus partim corruptis, partim metu minisque contractis, et blanditiis, astutiis omnique ingenio in illius favorem terne seductis, temerarius satis pervenit. Illic ad libitum suum synodo hac simulatoria omnifariam per suos synodicos et causidicos secundum cor suum disputaturos disposita, ipse pro regni sui disturbatoribus et invasoribus sese legatis apostolicis intentione satis sua-

A soria querimoniosus proclamavit, et ut Roudolfum cum suis omnibus auctoritatis apostolicae anathemate digno percelleret, satis superque efflagitavit. Multaque id genus adventionum, accusationumque clamoriarum, set non ut fertur ex omni parte idonearum excogitamenta ipse cum suis omnibus tumultuosa nimis animositate inportuans illic set non sententiose concinnabat; se quoque apostolicae deliberationi obœdisse, adversarios autem suos inobœdientiae convictos fore, et in hoc excommunicationi subesse, liberrime asseruit, reatusque probamentis inrefragabilibus. Demum vero apostolicae sedis legati, spiritu libertatis non ut ²⁰⁴ oportuerit roborati, se pro pace componenda proque die locoque colloqui, non hujusmodi autem, set quale Romae domino papa decretum est, constituendis, et ut ²⁰⁵ sic partis utriusque obœdientiam diligenter examinarent, examinatumque ad sedem apostolicam renuntiarent, missos fuisse professi sunt; seque non solos, set cum aliis suis quos dominus papa destinaverit, deinceps idoneis collegatis ad illam quam tunc expostularent seditionum et praeciorum causam juste dirimendam, ²⁰⁶ iudices nominatos, modo non autem, set futuros fore dispositos, his qui se tantotiens inclamabant, ²⁰⁷ protestati sunt. Eoque responsionis artificioso modo vix se ab inclamantibus et tumultuantibus liberabant; scientes pro certo regem Heiricum cum consentaneis omnibus suis, colloqui ab apostolica auctoritate statuti non modo non observatorem, quin potius temerarium impeditorem exstitisse, et in hoc anathemate se apostolico palam cum suis complicitibus subtravisse; nec non ipsum praesentis synodi suae simulatoriae locum cum incolis suis justo jam iudicio ab episcopo suo similiter damnatum fuisse, seque ipsos his omnibus contra fas et jus canonicum periculose satis communicasse.

Sic anathematicum hoc concilium tergiversatione recordi tum execrabiliiter initiatum, tum execrabilius finitum (209), turbidus satis et animosus Heiricus rex, assumptis secum legatis apostolicis, exercitum quem ²⁰⁸ non mediocrem undecumque contraxerat, in Saxones hostiliter devastandos temerarie munitum abhinc dimoverat. Comperto autem tam hostilis incursionis in se suosque impetu, Roudolfus rex in Deo ejusque miseratione ²⁰⁷ confisus et corroboratus fiducia, et ipse non modicum quem studiose collegerat suae militiae apparatus in occursum illius prudenter ordinatum promoverat; missisque ad omnes exercitus hostilis optimates nuntiis, eos per misericordiam Dei obsecratos, humiliter satis rogavit, quatinus colloquium, quod papa jam pro pace et unitate ecclesiae ac totius regni concordia componenda decreverat, et ipsi cum domino suo observa-

VARIAE LECTIONES.

¹⁰ h. glossa sec. ¹¹⁷ in 2. ²⁰⁰ secum addit. 2. ²⁰¹ supra lin. alio altrameto 2. domno papae ed. ²⁰² inmanem 2. ²⁰³ ita 1^a. non deest ut deest 2. ²⁰⁴ vos deest 1. 2. ²⁰⁵ dirimendat 2. ²⁰⁶ inclamabant 2. ²⁰⁷ quam 2. ²⁰⁸ miserationis 2.

NOTAE.

(208) Herbitopolim.

(209) Accusativi absoluti.

rent, sibi que locum ejusdem observandi fide paceque non ficta concederent. Illic denique se per omnia domino papæ cæterisque regni optimatibus consentaneum obœdienturumque in hac quæ instaret causa, firmissime multum cum suis omnibus collaudabat. Si autem id contumaces refutarent, se eis hostem Deo propitiante acerrimum armis congressurum et ut in pacis ac justitiæ anathematicos induratosque contemptores oportuerit, se in illis fore vindicaturum, minime dubitarent.

His auditis, tamque ejus inmanissimi et in se effecti exercitus cohortibus per exploratores suos nimis indubitanter compertis, non parum quidem cum belli instantia, tum injustitiæ excommunicationis et inobœdientiæ suæ conscientia³⁰⁰ perterriti, dominum suum, quamvis lacrimoso ejulatu diu multumque pertinacissime reluctantem, ad hoc constringebant, ut imminens periculum juxta consilium illorum dissolvere, seque ab his quibus congrédi ac repugnare non sufficeret, quoquo modo liberare non drectaret. Justam namque causam a se Saxones cum domino suo expostulare, sequestratis ab hoc sermone episcopis suis cunctis, unanimiter asserebant. Illi quippe lingua tantum pugnares, ipsos rem mortis gladiis experiri indefessi semper et inportuni instigabant, eam quæ ab his egressa et initiata est tam inmanem sanctæ æcclesiæ regni que totius dissolutionem, discordiam et iniquitatem sic miserabiliter tueri ac corroborare perditissimi satis existimantes. Nec mori, legatis apostolicis ad se vocatis, toto nisu id cum illis actitabant, ut sub anathematis articulo utriusque partis acies indissolubiliter constringerent, ne in se alterutrum bello consurgerent, set potius pace ad invicem confœderati, pro instanti causa in brevi colloquium utpote regni subministeriales et communicipes conderent³⁰¹, et per optimates quos ad hoc eligerent, tanti causam dissidii justæ rationis censura componere pertemptarent. Ad hæc quidam ex parte Heinrici regis, pace a Saxonibus accepta vicissimque data, eandem causam tam obnixè seriè pacifi que mediatores cum eis tractabant, donec ab utrisque ad hoc laudamentum perventum est, ut eam partem, quam in colloquio, quod eis apostolico indictum fuit præcepto, justam fore decernerent, scæc omnes unanimiter contraherent.

Hoc quasi honoris defensorio quodam argumento sese artificiose liberantes Saxonibus, qui pactum pacis prius duri prorsus respuebant, tunc gratissima ipsius opitulatione communiti, fugaci vix reversione inde cum rege suo confusi valde discedebant. Quod in primis namque non modica Bajoariorum pars, viso Saxonico procinctu obstupescata, inceperat, deinceps tota pariter castrorum series tumultuose multum peregerat. Sic se domum qualitercumque

proprientes, ac colloquii pactum Saxonibus delusis flocci pendentes, iterum rex suos toto nisu ipsos non minimum seductiles in eundem procinctum coartabat, et eos in id ipsum more solito tantotiens pejeratos examussim adjurabat. Legati vero apostolici his negotiis, ut aiunt, ac si inviti intermanentes, tandem magnifice donati Romam, set non simul, infectis pro quibus missi fuerant omnibus, regressi sunt. Quorum alter, scilicet Paduanus, tantiis muneribus corruptus, cum ad domnum apostolicum perfidiosus ypocrita, collegatum suum simplicem nimis sanctumque virum, cis Alpes relictum prævenerat, multifariis figmentorum argutiis ac responsis mirabiliter instructus, non solum obiter Longobardos, Romanos etiam, set et ipsum papam decipere, ac Heinrico suo qualitercumque complacare studiosissimus intendit. Humillimam per omnia obœdientiam ipsi, cum quibus excogitare de cætero posset obsequiorum promissis omnibus, ex parte Heinrici pseudolegatus apportavit; et hoc in colloquio ei in cæteris, pro quibus se ultra montes transmiserit, quantum ad illum observantiis satis probatum fuisse ostentavit. Cum autem tanta inverecundis audacia tam mendosissimis passim cum suis commendaculis omnes pertinaciter deludere non cessaret, quidam frater (210), a rege Roudolfo suisque consentaneis qui illuc missus hunc prævenerat, satis super illius non sufficiens perquirari impudentiam palam mentientis, ac tot tantosque suis falsitatibus dementantis, ei coram domino papa cæterisque Romanis in medium adducto, in faciem testis veritatis confidentissimus restitit; quousque illum cum suis figmentis omnibus inrefragabili ratione evictum, confessum, confusumque palam omnibus ostentavit. Quippe cum illo pariter in Ultramontanis gestis illius ac negotiis multotiens aut ipse commoratus, aut a veridicis cognitoribus rem totam exploratam sibi diligenter enarrantibus edoctus, tanto testimoniali illum refellebat, quanto eum de universis nil prorsus latebat. Sicque a domino papa justissime profanatus et alienatus, domum mœstissimus, cum non minimo dedecore returnavit.

Dehinc missis litteris papa Petrum illius collegatum ad sedem apostolicam quantotius redire præcepit. Qui jussis obaudiens, sicut ille mendaciis, ita iste fidei ac veritatis plenitudine testimoniatus, Romam suam honorifice reviserat, totamque inobœdientiam, falsitates, dolos, incautias recordias, et quicquid Deo justitiæque repugnat, de tyrannide Heinrici domino papæ reportabat. Qui tandem verissime legatorum suorum gestis compertis, nichil ultra de Heinrico sciscitatus est: set tamen regi Roudolfo cæterisque suis consentaneis, missis litteris (211) demandavit, se non parum moleste ferre legationis

VARIÆ LECTIONES.

³⁰⁰ conscientie 2. ³⁰¹ cond'rent 2. condicerent *ed.*

NOTÆ

(210) ipse Bertholdus ?

(211) Hodie non exstant.

suæ inefficaciam; et quam in eum quidam æstimarent in hac causa personarum acceptionem, nullam omnino fore, nullaque usum fuisse levitate, set juxta ingenii sui intellectum se ad hucusque justitiæ favisse ²¹⁰ et consensisse, conscio sibi Deo testificatus est. Illos autem in incepto justitiæ tenore perseverare, ut solitus est, paternis prædicamentorum suasionibus obnixè satis cohortatus est.

Rex vero Roudolfus in suam se Saxoniam recipiens, ac colloquium quod cum Saxonibus primates et complices Heinrici callide multum condixerant, tam falso laudatum quam non observatum persentiscens, non parum triste tulit, quod eorum tantotiens expertum illum sic astutissime vecordia delusit. Attamen se prudenter conjuratæ illorum contra se expeditioni tunc occurrere magnanimus et constantissimus præparavit, et si ultra sibi occasio talis ut antea Deo propitiante succederet, ne ita se deluso Heinricus cum suis divaserit, toto nisu incessabiliter præmeditari non quievit.

Heinricus autem per totam circum circa errabundus Bawariam autumnando, qualicumque potuit ingenio et ipse cum suis contrahere non cessavit militum prægrande collegium, mox post nativitatem Domini Saxoniam invasurus. Saxonum quoque plebsque clandestinis maximis munerum et possessionum promissis per internuntios suos familiarissimos incessanter attemptans, sibi que corruptos et adjuratos conjungere qualitercumque festinans; indubitalem spem totius Saxonie sine bello in brevi subjiciendæ acquisivit.

His etiam diebus Curiensi æcclesie, jam plus quam annum episcopo suo orbatæ, Nortpertum Augustensis æcclesie præpositum, symoniacum avarissimum, et quo sui erroris non ²¹¹ facillime sibi parem consensorem adinvenire nequiverit, illo quem clerus militiæ et populus æcclesie ipsius canonicè elegerant ejusdem domus præposito, viro valde religioso, reprobatò, invitis et nolentibus universis violenter præfecit. Qui mox omnibus modis et artibus suæ, ut semper solebat, avaritiæ industrius suberat. Et quia se non per ostium, set aliunde in ovile æcclesiasticum ingressum non ignorabat, Mediolanensi heretico antiepiscopo se subesse et ab ipso ordinari debere hereticum, efflicere pertemptavit ²¹². Mogontinum vero episcopum, cujus vere æcclesia Curiensis subparochiana fore constat, metropolitanum suum non

esse, novis et pseudographis quibusdam privilegiis qualitercumque attestari conatus est. Set tamen in hoc non maxime profecit (212).

Æstas vero ipsius anni nimis pluviosa præteribat, set tamen non magnam frugum penuriam intemperies talis effecerat.

Eberhardus Neapolitanus (213) episcopus, a domno apostolico propter inobædientiæ contumaciam jam damnatus, set a rege Heinrico Herbipolitane æcclesie contra jus pro Adalberone episcopo legitimo inde propulsato temere incardinatus, et ipse excommunicatus et excommunicatis toto nisu communicans, cum his quos libenter complexus est portionem habiturus, diem extremum infausta pertinacia letaliter clauserat, justissime a regno Dei in æternum excludendus. Cui successit... (214) Parthenopolitane æcclesie canonicus, canonica electione huic subrogatus. Eodem anno Hiltinisheimensis episcopus Hecelinus ex hac lacrimarum valle, o utinam gratulanter! emigravit ad Dominum, successorem habiturus Uttonem, æcclesie suæ canonicum. Parthenopolis quoque isdem diebus pro suo jam feliciter martyrizato archipresule tandem Hartwigum, Mogontinæ æcclesie camerarium, electione canonica provisorum suscepserat. Abbas quoque Massiliensis, Bernhardus nomine, vir non minimæ sanctitatis, sapientiæ, religionis, caritatisque, qui nonnullas pro justitia jam jamque constanter sustinuerat persecutionis injurias, et quem pro incomparabili tantarum virtutum industria, intimum, familiarem, nec non præ cæteris omnibus re vera sibi dilectissimum domnus papa unice sibi prærogavit, et idcirco Romæ sancti Pauli æcclesie (215) satis idoneum hunc jam principium incardinavit; dum Massiliam suam revisitare proponeret, in revertendo febribus mortaliter arreptus, viam universæ terræ, tota cordis alacritate ad cælestia suspensus, felix plurimum ingressus est. Et apud monasterium (216), quod in via regia Romæ euntium situm est, ubi « Nar albus aqua » [Nar est fluvius, habens turbidas aquas. Unde Lucanus ait : Sulphurea Nar albus aqua. 2. in margine, manu eadem.] cis Sanctum Dionisium transvadari solet, cum devotissimo exequali honore tumulatus, in pace Christi requiescit 14 Kal. Augusti ²¹⁸.

MLXXX.

Rex Roudolfus nativitatem Domini magnifico plurimum apparatu regio apud... sollemnissime celebra-

VARIÆ LECTIONES.

²¹⁰ ita Uss. fuisse 2. ²¹¹ vox abundat. ²¹² pertemptatum 2. sæc. XIV. corr. pertemptavit. ²¹³ Hinc inde Murensis et Engelbergensis codices Bertholdo omisso, Bernoldi textum exhibent : Doctor Adaibertus factò verboque disertus, etc. usque a. 1091.

NOTE.

(212) Suberat revera ab origine Curiensis Ecclesiæ a Mediolanensi metropoli, postea Moguntinæ circa S. Bonifacii tempora subjecta. Ordinatus denum est Norbertus iv Non. Febr., a. 1085, a Wecilone Moguntino schismatico, et anno eodem in synodo Quedlinburgensi depositus. Uss.

(213) I. e. Niunburgensis ut V. Cl. Stenzel, bene observavit.

(214) Guntherus.

(215) Eam cum Massiliensi unire intenderat Gregorius, ut ex ejus epistola 7, libri vii liquet. Cf. quoque vii, 8. Uss.

(216) Padolinonense cœnobium seu S. Benedicti in agro Magtuano inter Padum et Larionem fluvios esse putat Ussermannus; sed Nar fluvius hodie est Nero, dextram Arni ripam infra S. Miniatum influens; Sancti Dionysii vestigia nulla reperi.

vit; ubi prudenti cum suis, ut oportuit, intentissime consilio communicato, qualiter Heinrico Saxoniam suam invadere jam jamque attemptanti absque sei detrimento resistere posset, sollicitus satis pertractavit. Qui et ipsis diebus Mogontiæ non dignitate regia set qualitercumque commorans, et militiam non parvam de Burgundia, Francia, Alemannia, Bajoaria, Boemia et undecumque collectans, mox post octavas theophaniæ in Saxoniam expeditionem hostili impetu acerrimus promovere non cessavit. Cui rex Roudolfus, collecto et ipse prægrandi suorum militum exercitu, occurrere animosus plurimum, Deique misericordiæ ejusque justitiæ fiducia summo pere corroboratus bello congregi constantissime destinavit; eaque intentione ipsi obviam sese bellicoso terrore audacter promovens, vix illius congressum præstolatus est. Namque tam validus zeli Dei ardor illum succenderat, ut si æclesiæ sanctæ statum suumque jus legitimum per hoc recuperare posset, se in omne periculum et in ipsam mortem dare nequaquam detrectasset. Heinricus vero milites suos solita infatuans suæ calliditatis et falsitatis recordia, promisit absque bello et omni repugnantia hostili, ac, ut aiunt, jurejurando confirmavit illis, Saxoniam regnum sibi patere, et per Saxonum majores, quippe quos omnes ferme sibi adjuratos et confoderatos habuerit, hostem suum Roudolfum cum suis optata facilitate sibi captum in manus suas tradendum fore, et ideo eis nihil periculi aut difficultatis obstare; quin potius, pro quo tot laborum insumperint, sibi seum de cætero tamdiu adoptato libitu conregnare præsto propediem restare. Sic namque seductiles sibi nimum credulos factos, in ipsam mortem periclitandos cavillatorie satis præcipitavit. Regem quippe Roudolfum cum prægrandi exercitu sui collegio et in bellum nimis promptissimo ex improvviso ferre offenderant. Quos dum ipse sibi tam proximos arrepassis per exploratores suos comperisset, quasi illorum metu fugam simulans, locum eis invadendi provinciam cum suis retrogradus artificiose dederat. Ea tamen intentione simulaverat, ne si in alterutrum bello consurgerent, ipsi a se persequente tanto minus more suo diffugissent, quanto infra patriæ illius terminos a compatriotis omnibus undique impeti et circumdari Deo propitiante potuissent.

Illi vero fugam Saxonum veram et non dispensatoriam arbitrantes, audacter illos insequentes prædis et incendiis, set præ cæteris dux Boemianus, insistere passim præsumperant. Unde consilio in id ipsum cum Juvavensi cæterisque scilicet ad hoc sibi suffragantibus coepiscopis collato, Mogontinus archiepiscopus, cujus eo locorum res æclesiasticas devastando pervaserant, Heinricum sacrilegum hujus dissipationis armiductorem cum suis

A complicibus universis, justa in eos data sententia, dampnatos et excommunes anathematis strictura coarinxerat. Quod juxta solitum ipsi, Dei justitiæ contumacissimi contemptores, nichilli factitantes, Saxonum castris belli caelisque perquam temere spirantes satis approximaverant. Hiemps autem, quæ solito asperior tunc inhorraerat, utrisque partibus ad instans negotium non parvo impedimento fuerat. Rex denique Roudolfus hostem adesse comperiens, ac se cum suis cohortibus ad bellum ordinatissime satis instructis bellax nimis et horreadus promovens, in Deo ejusque justitia magnopere speratus et corroboratus, hostes se gratis impetentes præstolatus est. Nam ipse non caput et inceptor tantæ congressionis, set suimet suorumque defensor et liberator, et hoc summa necessitate coartatus, et esse et dici, non minimi nominis et gloriæ computavit. Heinricus vero cum suis legionibus ritu bellantium terribiliter multum præordinatus, impetu acerrimo, ipsi congregitur, partim ex adverso, partim per insidias et suentarios ex improvviso tota arte sibi rebellantes supprimere et qualitercumque subjungere totus indultus. Sed mox in prima coitione Roudolfus rex cum tanto impetu terrore et incursum pugnacissimus ipsis violenter institit, ut virtutis illius constantiam omnino sustinere non sufficerent; quin potius aut interfecti illic occubuerunt, aut enervos et imbelles fuga se ab eo quamvis turbulenta liberarunt. Post nonam ergo belli conflictatio exorsa, ad usque noctem diversissime perduravit, et quod divino creditur actum judicio, in ipso pugnae exordio statim partes utrasque turbo nivium ventosissimus tam mirabiliter obtenebravit, ut ferme nemo suos commilitones cognoscere quivisset, donec nox adveniens, fugitantes et persequentes in hoc articulo belligerantes diremisset. Bajoarii et Franci cum rege suo præfugere proximum se a tam strage dirissima, præceleres ac non minimum perterriti, enerviter præripiebant. De Boemis autem, qui in suis multis milibus confidentes, eidem bello avidissimi se intulerant, utpote qui pro servitutis suæ remuneratione hoc solum, ut præ omnibus primi Saxonibus congregi meruissent, perciperant, præcipua strages ac ruina illic facta est. Quorum summam fore determinant 3255, præter hos qui illic per plures ceciderant de Theutoniciis, sive qui de utrisque capti sunt, ad plenum et ad certum non est comprehensum quot fuerint. De militia autem Roudolfi regis 58, et hi omnes præter duos de minoribus, non de militaribus ensiferis, cecidisse referuntur. Quorum unus Meginfridus, comes quidam Parthenopolitanus, arma jam diu pro Deo deposita ob turpes quorundam prædiorum quæstus apostata resumserat, unde et Dei justis iudicis ultore gladio

VARIE LECTIONES

³¹³ militia n. parva f. ³¹⁴ minime f. ³¹⁵ obviam f. ³¹⁷ bella U. ³¹⁸ propitio U. ³¹⁹ consequentes f. ³²⁰ præsumserunt U. ³²¹ suis U. ³²² pervaserunt U. ³²³ ab U. ³²⁴ homo U. ³²⁵ liberarent f. ³²⁶ c. U. ³²⁷ nimum U. ³²⁸ dirimisset f. ³²⁹ præfugare f. primum U. ³³⁰ iunima U.

illic confossus perierat. Fugatis vero et vi bellicosa passim in diversa hostibus propulsatis, quidam ex parte Roudolfi regis stationem, ubi custodes tyrones et scutarii hostilis exercitus, saumarios, vehicula et sarcinas cibariorum sumtuum vestimentorum omniumque ²²¹ supellectulariorum suorum a pugnantibus remoti finemque belli præstolantes observabant, non parum alacres undique circumdantes invaserant, ceperant, et omnia secum sic letaliter spoliatis hostibus in castra sua gratulanter abduxerant.

Ergo Henricus cum suæ tyrannidis complicitibus sic adversariorum suorum persecutoria inmanitate, famis interecione, frigoris asperitate, tamque fugæ dedecorosæ et infaustæ satis superque profligata exacerbatione, ipse vix Ratisponam suam qualitercumque revisitavit. Cæteri autem non minus miserabiles, turpes, ac tot miseriis ipsi non impariter contabescentes, patriam suam unusquisque non glorianter multum repetiverunt. Rex autem Roudolfus, recollectis undecimque militum suorum copiis, locum belli ad usque mediam noctem victoriosus occupavit. Set quia tam maxima vis algoris, nec non ad hoc pugnae recentis præcipui labores omnes in id ipsam confectos, defatigatos, ac plerosque illorum vulneratos multifariam exacerbaverant; locum cum his qui interfecti sive adhuc samineces illic procubere deserentes, in quamdam juxta villam, ubi frigidos calefereant ac quiescerent, ad horam divertebant, et mox ante lucem illuc revertentes, ac per totum diem summe triumphantes, gratulanter illic increstinabant.

Magnus vero dux ac patruus ejus Herimannus comes, qui in præcedenti bello Saxonico captus ac Henrico traditus, jam ab illo pro fidei conditione et promissione quam ipse ac dux prædictus sibi juraverant, relaxatus ac liberatus est, fidem et auxilium quam ipsi ²²² jam antea regi Roudolfo jurejurando contra omnes sibi adversantes confirmaverunt ²²³, perfidi plurimum infringentes, collectis omnibus quos poterant, addere se fraudulenter ante inceptum bellum prædicto tyranno pertemptabant; set a quibusdam Saxonum primatibus illorum perfidiam explorantibus mox repulsi ac refugati, vix domum ab eis salvi se proripiebant. Eadem clandestina perfidiæ conjuratione ipsi cum suis omnibus marchionissa Adala, generique suus marchio Eggeber-

A tus (217) confœderati, post eventum belli fronte satis aperta, quibusdam firmissimis castellis militum suorum subsidiis decerpente occupatis, regi suo pervieaces, apostatae rebellabant. Quos denique Deo favente omnes in id ipsum suam ad deditioem brevi coegit, et hoc non absque illorum clamoribus hisque non minimis. Quippe milites illorum ipsis distrahens, sibi que adjutos ²²⁴ cum bonis illorum recipiens, prædia beneficia marchiasque illorum aliis ea percipientissime petentibus et acceptantibus largiens, ipsos de loco ad locum regia majestate fugans et persequens et omnimodis subjiciens, tam multifaria eos coarctavit et humiliavit acerbitate, quoadusque re ipsa experti sunt, quam stultum atque dampnosissimum sit, regi ac domino suo quomodolibet ²²⁵ gratis ac fraudulenter recalcitrare. Sic post prædictum quod cum Henrico gessit maximum bellum, victor gloriosus rediens Gostariam, dehinc his non parva minoribus adusque quadragessimam sollicitus laboraverat ²²⁶ tot rebellium et adversantium ²²⁷ sibi hellicensis motibus, donec ens sibi subactos ²²⁸ dedititiosque ²²⁹, prout oportuerat, perdomuit.

Henricus denique, cum neque bello neque elandestina hac quam cum Saxonum primatibus gereret conjuratione ad libitum suum proficeret, quin potius teste sua conscientia Justitiae Dei palam contumacem et inobedientem, et ob id jam apostolica censura excommunicatum cum suis, se repugnare non ignoraret, simulans tandem ob tot et tantas sanctæ ecclesie miseras et desolationes, quas ²³⁰ ipse cum suis ei intulerat, sedis apostolicæ metum, Romanam ex antiepis suis Bremensem et Babinbergensem, set non sine magno, ut aiunt, auri et argenti pondere, quo Romanos corrumpere ad suum votum pertemptarent, direxerat ²³¹. Paduanum ²³² quoque episcopum, qui ²³³ præcedenti ætate legatus apostolicus in nostras partes destinatus est, eadem intentione cum quibusdam aliis suis familiaribus pecunia copiosissima onustum et suffarcinatum illuc transmiserat; qui jam ab ipso muneribus non minimum corruptus set et ²³⁴ ad corrupendum alios intentus, in ipso itinere a quodam suo comite ex industria lancea perforatus, ad inferna corruptissimus quam repente Dei judicio præcipitatus est. Thesaurus autem, propter quem Reliqua exciderunt.

VARIE LECTIOES.

²²¹ omnium U. ²²² ipse U. ²²³ confirmaverat U. ²²⁴ adjuratis l'. ²²⁵ quamlibet l'. ²²⁶ laboraret l'. ²²⁷ adversariorum U. ²²⁸ subjectos U. ²²⁹ dedititiosque U. ²³⁰ quos l'. ²³¹ dixera: l'. ²³² Paduanum l'. ²³³ quo l'. ²³⁴ deret l'.

NOTÆ.

(217) Saxonie marchio.